Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Krapotkin, Peter.; med Fortale af Elisée Reclus ; autoriseret Oversættelse ved Martin Nielsen ; med Indledning af Georg Brandes.
Titel | Title:	Erobringen af Brødet
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Bergen, 1898
Fysiske størrelse | Physical extent:	350 s.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

16,- 236,-8°

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130019428940

PETER KRAPOTKIN

EROBRINGEN AF BRØDET

MED FORTALE

AF

ELISÉE RECLUS

AUTORISERET OVERSÆTTELSE

VED

MARTIN NIELSEN

FORHENV. BYFOGED

MED INDLEDNING

AF

GEORG BRANDES

BERGEN

RAGNVALD PAULSONS FORLAG

1898

Griegs bogtrykkeri.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Peter Krapotkin.

Peter Krapotkin stammer i lige Linje ned fra Rurik'ernes gamle Kongeslegt, hører altså til Ruslands høieste Aristokrati. Hans Venner sagde i hans Ungdom gerne om ham, at han havde større Ret til Ruslands Trone end Keiseren, som kun var en Tysker. Han var fra først af Page ved Alexander II's Hof, en Stilling, som kun Hofaristokratiets Sønner kan indtage. Han studerede Matematik og Geografi og foretog i geologisk Øiemed videnskabelige Reiser igennem Sibirien og det nordlige Kina, hvis Udbytte han senere i Forening med Elisée Reclus har udnyttet. Han fik et agtet Navn som Videnskabsmand ved geografiske Arbeider og ved en Bog om Istiden. Han sluttede sig i sin Ungdom nærmest til Socialismen i den Bakunin'ske Afskygning, en halvt anarkisk Kommunisme. Senere har han udviklet sig til en videnskabelig Anarkist af særegen Art og Retning.

Efter sin Hjemkost til Rusland blev Krapotkin i 1873 uden regelret Proces fængslet og bragt til Peter-Pauls Fæstningen; han holdtes fangen der, til det i 1876 ved hans Venners Hjælp og ved en beundringsværdig Beregning af alle Forhold og Omstændigheder lykkedes ham midt på Dagen og for sine bevæbnede Vogteres Øine at undslippe — således som det er beskrevet af Stepniak i et bekjendt, vel på næsten alle Sprog oversat Kapitel af hans første Bog.*) Krapotkin levede så for sine Studier og sin revolutionære Propaganda i Genf og i England; men da han i 1883 begav sig til Frankrig, blev han, skønt han aldrig havde gjort sig skyldig i noget Atentat, og skønt Internationale længst var gået ind, under Påskud af, at han tilhørte en international Forening, mest vel på Grund af sin revolutionære Fortid og af Øientjeneriet mod Rusland, dømt til fem Års Fængsel. Efter tre Års Fængsling i Clairvaux blev han benådet og har siden da levet i England, hvor han på Engelsk holder Foredrag i de forskellige Byer over økonomiske Spørgsmål, Agerdyrkningsspørgsmål og lignende.

Med hvilken Sindsro og hvilket Heltemod han har båret sine Fængselsår viser måske ypperst hans i det norske Nyt Tidsskrift (Novbr. 1892)

*) „Det underjordiske Rusland".

trykte Brev til den stakkels unge Arne Dybfest, da denne var truet med Fængsling. Intet er egnet til at give mere Ærefrygt for Krapotkins Karakter. Han taler der om årelang Fængselsstraf som om en ringe, tit for ens Sag gavnlig Ulempe, som man uden synderlig Vanskelighed kommer over, når man blot i sin Celle gjør ti Minutters Gymnastik om Formiddagen og ti Minutters om Eftermiddagen, og så forøvrigt bevarer sin Energi uslappet ved hvilken som helst åndelig Sysselsættelse: „Jeg sagde til mig selv: Indbild dig, at du er på en Nordpolsekspedition, indefrossen i Isen; Deltagerne er tvungne til at tilbringe to Vintre i en trang Kahyt på dårlig Kost; de kan ikke røre sig, men er nødsagede til at opretholde deres Ånds- og Legemskraft."

Fyrst Krapotkin er 52 År gammel, men ser mange År ældre ud; en overlegen Personlighed. Han var skallet med et stort, langt Skjæg, en noget indfalden Mund; man ser, at Fængselslivet har taget stærkt på ham. Det første Indtryk, han gjorde, var det af Finhed, en stor Herres fine Dannelse og høviske Væsen; der var noget i høi Grad blidt og nobelt i hans Holdning. Det næste var det af Bestemthed og hårdnakket, ubetvingeligt Mod; hans Blidhed tiltalte dobbelt, fordi man følte, at han i sin Tanke var så

dristig, i sine Handlinger så besluttet. Det samlede Indtryk var det af selvstændig, fremadskuende Genialitet. Man pleier at sige, at der i Rusland kun er én Mand, som tænker, nemlig Leo Tolstoj; der er udenfor Rusland en anden Russer, som tænker ikke mindre originalt, men adskilligt mere frit og derfor mere rigtigt — en stilfærdig Mand, hvis Virksomhed efter al menneskelig Sandsynlighed vil have lidet stilfærdige Følger.

Krapotkin er som en Inkarnation af det udholdende Mod. Da jeg en Dag spøgende sagde: Der er kun ét, man kan bygge på, Dumheden; på denne Klippe vil jeg bygge Fremtidens Kirke — svarede han: Ak nei! Sig heller Feigheden. Den er endnu langt mere udbredt. — Og dog bygger han kun på de ædle Instinkter.

Krapotkin minder ved sin Forstand, sin mangesidige Indsigt, sin Handlekraft og Hensynsløshed i store Idealers Tjeneste om hine græske Heroer fra de ældste Tider, som, da der endnu ikke gaves ordnet Retsvæsen, ikke blot tog sig selv tilrette, men øvede Ret også som Hævn og Straf. For Mænd af Krapotkins Tankegang er Retstilstanden i Staterne nu altid noget værre, end om der slet ingen var — man mærker den lidenskabelige Foragt for Dommerstanden, der

strækker sig igennem alle hans Skrifter — og han finder sig selv nøiagtigt i hine ældste Sagnheltes Stilling.

Krapotkin anfører etsteds i sin Bog „Den anarkistiske Moral" en ung polsk Læges Historie. Hans Forvisningstid i Sibirien vilde om få Dage være endt, og Livet vinkede ham pány, da han blev bidt af en lille gal Hund. Han agtede ikke videre på Såret, ætsede det istedetfor at brænde det ud, men iagttog så en Dag, hvorledes det begyndte at svulme. Vel vidende, hvad det betød, styrtede han til en Ven, en anden landsforvist Læge og sagde: Hurtigt! Stryknin! Om et Øieblik har jeg Hundegalskaben og ødelægger jer andre. — Vennen kunde ikke overtale sig til straks at give ham Giften, men vilde forsøge en Modkur. Krisen indfandt sig imidlertid, og Strykninen blev nødvendig.

Historiens Moral og Logik er for Krapotkin denne: Som den behjertede Mand heller selv vil dø end som et forgiftet Væsen blive Årsag til andres Ulykke, således har han også Bevidstheden om en god Gerning og vinder Billigelse af dem, han agter, når han slår et giftigt, menneskeligt Kreatur ihjel for at hindre dette i yderligere at skade.

Der findes hos Krapotkin en Dyrkelse af den stærke Personlighed, der ikke står i nogen

virkelig Strid med hans Kamp for den sociale Ligheds Princip. Han siger etsteds: Vær stærk! Udgyd din Lidenskab og din Ånds Kraft — og din Forstand, din Kjærlighed, din Dådstrang vil strømme over i andre. Derpå løber den hele Morallære ud, når den er frigjort fra den østerlandske Askeses Hykleri. Vær stærk, vær stor i dine Handlinger, udfold din Eksistens til alle Sider, vær så rig på Handlekraft som muligt, ifald du vil føre et helt, fuldt, frugtbart Liv.

De engelske Tidsskrifter indeholder jævnligt videnskabelige Artikler af Krapotkin. Det norske Tidsskrift, der offentliggjorde hans Brev til Arne Dybfest, har i sin Tid bragt enkelte værdifulde, mindre Stykker af ham. I agitatorisk Øiemed har han til 10 Centimer Stykket paa Fransk udgivet en Række Småskrifter (Aux jeunes gens, Un siècle d'attente 1789—1889, Les prisons, Le salariat o. s. v.)

En fortræffelig og helstøbt Samling af dem er den af Elisée Reclus udgivne Paroles d'un Révolté. Blandt de Skrifter, jeg kender af ham, synes Erobringen af Brødet (La conquête du pain) mig uden Sammenligning det betydeligste, så interessant og betydeligt, at det forlængst burde have været oversat. Når man betænker, hvilken Strøm af middelmådige og intetsigende Romaner og Noveller der

stadigt ledes ind over Landet, er det beklageligt, at den Art Bøger, som sætter Tanker i Bevægelse og underkaster Samfundsordenen Kritik, ikke kastes ud på Markedet. De vilde alene ved den Modsigelse, der straks vilde møde dem, ryste Befolkningen op af Sløvhed og bidrage mere til dens virkelige Dannelse end de ni Tiendedele af, hvad der bydes den som Dannelsesstof.

Georg Brandes.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Fortale.

Peter Krapotkin har bedet mig om at skrive nogle forord til denne bog, og jeg føier ham deri, skjønt jeg føler en vis forlegenhed ved at gjøre det. Da jeg intet kan føie til de argumenter, han fremfører i sit verk, udsætter jeg mig for at svække virkningen af hans ord. Men jeg gjør det af venskab. Nu da det er høieste mode for franske „republikanere" at ligge paa maven for zaren, finder jeg glæde i at nærme mig fri mænd, som han vilde lade piske med knut og indeslutte i en fæstnings hemmelige aflukker eller hænge i en mørk baggård. Med disse venner glemmer jeg et øieblik de usle frafaldne, som i ungdommen skreg sig hæse på „frihed", men som nu stræver med at spleise marseillæsen sammen med „boje tsara khrani".

Krapotkins sidste verk „En oprørers ord" gav en flængende kritik af det på engang så vilde og så fordærvede borgersamfund og kaldte de revolutionære kræfter til våben mod staten og rigmandstyranniet. Nærværende arbeide, som er en fortsættelse af „Ordene", optræder fredeligere. Det henvender sig til mennesker med god vilje, som ærlig ønsker at arbeide sammen på samfundets omdannelse, og fremstiller for dem i store træk den kommende histories udviklingsgang, der vil sætte os istand til endelig at danne en menneskefamilie på bankernes og staternes ruiner.

Bogens titel: „Erobringen af brødet", må tas i en udvidet betydning, ti „mennesket lever ikke af brød alene".

I en tidsalder, hvor ædle og tapre mænd og kvinder søger at gjøre sit ideal af samfundsretfærdigheden til levende virkelighed, indskrænker vor ærgjerrighed sig ikke til at erobre det tørre brød, selv med smør og ost på. Man må også erobre alt det, som er nødvendigt og nyttigt for livets bekvemmelighed. Vi må kunne sikre alle den fulde tilfredsstillelse af fornødenheder og nydelser. Sålænge vi ikke har gjort denne første „erobring", sålænge „der er fattige iblandt os" er det en bitter spot at gi navnet „samfund" til denne samling af mennesker, som hader og træder hinanden ned ligesom vilde dyr på kamppladsen.

Straks i det første kapitel af sit verk opregner forfatteren de umådelige rigdomme, menneskene allerede har, og den vidunderlige samling af redskaber og maskiner, de har erhvervet sig ved samarbeide. De produkter, som hvert år vindes, vilde være rundelig nok til at forsyne alle mennesker med brød, og dersom den uhyre kapital af byer, huse, dyrkningsland, fabriker, samfærselsmidler og skoler blev fælleseiendom istedetfor at beslaglægges som privateiendom, vilde rundeligt udkomme være let at vinde. De kræfter, som står til vor tjeneste, vilde bli anvendt — ikke til unyttigt og meningsløst arbeide, men til frembringelse af alt, hvad mennesket behøver til livsophold, — bolig, klæder, bekvemmelighed, videnskab og kunst.

Gjenvindelsen af de menneskelige eiendele, med ett ord — ekspropriationen, kan dog kun ske ved den anarkistiske kommunisme: man må træde styrelsen ned, rive dens love istykker, forkaste dens moral, afskaffe dens håndlangere og ta fat på arbeidet på egen hånd, idet

man slutter sig sammen efter sine tilbøieligheder, interesser, idealer og efter arbeidets beskaffenhed. Dette ekspropriations-spørsmål, det vigtigste i bogen, er også et af dem, der af forfatteren er behandlet mest udførlig, ædruelig og sindig, med den ro og det skarpsyn, som studiet af den nærforestående, herefter uundgåelige revolution kræver. Efter denne omveltning af staten kan de frigjorte arbeidergrupper, når de ikke længer har udbyttere og snyltedyr at drages med, hengi sig til det selvvalgte arbeides tillokkende beskjæftigelser og gå videnskabelig frem med jordens dyrkning og den industrielle produktion, med fristunder iblandt til studium eller fornøielse. De blade i bogen, hvor jordbruget behandles, frembyder en væsentlig interesse, ti de fortæller kjendsgjerninger, som erfaringen allerede har stadfæstet, og som det er let at anvende i det store overalt, til gavn for alle og ikke bare til berigelse for nogle få.

Spasmagerne taler om „århundredets ende", for at latterliggjøre den elegante ungdoms laster og udskeielser, men der handles her om noget ganske andet end „århundredets" ende; vi kommer til enden af en tidsalder, et hovedafsnit i historien. Det er den gamle civilisation hel og holden, vi ser gå tilgrunde. Den sterkeres ret og øvrighedens vilkårlighed, den strenge jødiske overlevering og den grusomme romerret skræmmer os ikke længer. Vi bekjender en ny tro, og såsnart denne tro, som på samme tid er viden, er blet alle deres eiendom, som søger sandheden, skal den virkeliggjøres, ti den første historiske lov er den, at samfundet omdanner sig efter sit ideal. Hvorledes skulde forsvarerne af den forældede tingenes orden kunne holde den oppe? De tror ikke længer; uden fører og uden fane kjæmper de i blinde. Mod reformatorerne har de love og rifler, politi og kanoner, men alt dette kan ikke veie op mod en tanke.

og hele det gamle styre med sin vilkårlighed og undertrykkelse er bestemt til snart at forsvinde i sagnhistorien.

Den forestående revolution, hvor indgribende den end kan bli i menneskehedens udvikling, vil visselig ikke skille sig fra de tidligere revolutioner ved at gjøre et pludseligt sprang. Naturen gjør ingen sprang. Men man kan si, at gjennem tusen begivenheder, tusen dybtgående ændringer er det anarkistiske samfund allerede for længe siden i fuld vekst. Det viser sig overalt, hvor den fri tanke løser sig fra dogmets bogstav, overalt, hvor forskerånden ikke længer vedkjender sig de gamle formler, hvor den menneskelige vilje åbenbarer sig i fri handling, overalt, hvor ærlige mennesker, som reiser sig mod al tvangstugt, frivillig forener sig om at oplyse hinanden og om at gjenvinde sin andel i livet og den fulde tilfredsstillelse af sine fornødenheder, uden nogen overherre. Alt dette er anarki, selv om det er ubevidst, og det kommer mer og mer til bevidsthed om sig selv. Hvorfor skulde det ikke vinde seier, når det har sit ideal, sin dristige vilje, mens massen af modstanderne uden tro gir sig over og råber: „Vor tid er forbi."

Den bebudede revolution kommer altså, og vor ven Krapotkin er i sin gode historiske ret, når han allerede hensætter sig til revolutionens dag og udvikler sine ideer om gjenerhvervelsen af den fælleseiendom, som skyldes alles arbeide, og vender sig til de vankelmodige, som gjør sig fuld rede for den herskende uretfærdighed, men ikke tør stille sig i åbent oprør mod et samfund, hvortil de er knyttet ved tusen interessers og livsvaners bånd. De ved, at loven er uretfærdig og falsk, at øvrigheden er de mægtiges tjenere og de svages undertrykkere, at ordentligt levnet og ærligt arbeide ikke altid blir lønnet med visheden om et stykke brød, men at pengepugerens skamløse frækhed, og pantelånerens griskhed er bedre

våben end alle dyder til „erobringen af brødet“ og velværet; men istedetfor at rette sine tanker og længsler, planer og handlinger efter sin oplyste retssans, smutter de fleste ind i et sidesmug for at undgå farerne ved en fri holdning. De nyreligiøse f. eks. kan ikke længer bekjende sine fædres „urimelige tro“, men hengir sig til et eller andet sært sværmeri uden dogmer og fortaber sig i en tåge af dunkle følelser, blir spiritister, rosenkreuzere, budhister eller mirakelmagere. Som såkaldte disciple af Sakjamûni, uden at ha gjort sig den umage at studere mesterens lære, hykler de tungsindige herrer og de hysteriske damer en længsel efter fred i Nirvanas intet.

Men når disse „skjønne sjæle“ uafladelig taler om idealet, så kan de være rolige. Materielle væsner, som vi er, har vi vistnok den svaghed at tænke på maden, ti vi har ofte manglet den, og millioner af vore russiske brødre, zarens undersåtter, og andre millioner foruden dem mangler den i dette øieblik. Men foruden brødet, velværet og alle de fællesrigdomme, som vort jordbrug kan skaffe os, ser vi langt borte en ny verden opstå for vore øine, hvor vi kan elske hinanden i fuldt mål og tilfredsstille den ædle lidenskab for idealet, som de ætheriske elskere af det skjønne, der med foragt ser ned på det materielle liv, siger at være deres sjæls uudslukkelige hunger og tørst. Når der hverken er rig eller fattig længer, når den sultne ikke længer ser på den mætte med misundeligt øie, kan det naturlige venskab gjenfødes blandt menneskene, og fællesansvarets religion, som nu er udslukket, skal indta pladsen istedetfor denne svævende religion, der maler flygtige billeder på himmelens skyer.

Revolutionen skal holde mer end den lover; den skal fornye livskilderne, idet den vasker os rene efter berørelsen med alskens politi og endelig befrir os fra

disse elendige pengesorger, som forgifter vor tilværelse. Da kan enhver frit gå sin egen vei. Arbeidsmanden skal gjøre det arbeide, som behager ham; forskeren skal studere uden bagtanke; kunstneren skal ikke længer vanære sit skjønhedsideal for brødets skyld, og som venner skal vi herefter allesammen i enighed virkeliggjøre de store ting, digterne har anet.

Da skal man udentvil stundom mindes navnene på dem, som ved deres opofrende forkyndelse, lønnet med landflygtighed eller fængsel, har forberedet det nye samfund. På dem er det, vi tænker ved udgivelsen af „Erobringen af brødet". De vil føle sig lidt styrket ved at modta dette vidnesbyrd om den fælles tanke gjennem fængselsgitteret eller i det fremmede land. Forfatteren tillader visselig, at jeg tilegner hans bog til alle dem, som lider for sagen, og navnlig til en kjær ven, hvis hele liv har været en lang kamp for retfærdighed. Jeg skal ikke nævne hans navn, men når han læser disse ord fra en broder, vil hans hjerte banke.

Elisée Reclus.

Vore rigdomme.

I.

Menneskeheden har gåt et lidet stykke vei siden hine henrundne tider, da mennesket gjorde simple flinteredskaber, levede af jagtens slumpetræf og ikke efterlod sine børn anden arv end et ly under klipperne og nogle stakkers stenredskaber, — og så naturen, den umådelige ufattelige og skrækkelige natur, som de måtte kjæmpe med for at opholde sit usle liv.

I denne møisommelige tidsalder, som har varet tusener af år, har menneskeslegten dog ophobet en uhyre skat. Den har ryddet jordbunden, udtørret myrerne, nedhugget skogene, anlagt veie, bygget, opfundet, iagttat og tænkt, skabt sammensat verktøi, fravristet naturen dens hemmeligheder, tæmmet dampen så fuldstændig, at det civiliserede menneskes barn fra fødselen af forefinder til sin tjeneste hele den umådelige kapital, som er ophobet af de foregående slegter. Og denne kapital sætter ham nu i stand til,

alene ved sit og andres arbeide, at vinde rigdomme, som overgår orientens drømme i tusen og en nat.

Jordbunden er for endel ryddet, færdig til at modta forstandig pløining og udvalgt sædekorn og til at smykke sig med rige avlinger, — mer end nok til at tilfredsstille alle menneskehedens behov. Dyrkningsmidlerne er bekjendte.

På de amerikanske præriers jomfruelige jordbund frembringer 100 mennesker ved hjælp af kraftige maskiner på nogle måneder det fornødne korn til livsophold for 10,000 personer i et helt år. Der, hvor man vil drive avlingen op i det dobbelte, tredobbelte, hundredobbelte, gjør man madjord, gir hver plante den pleie, som passer for den, og høster uhyre avlinger. Og mens jægeren fordum måtte underlægge sig 100km², for at finde næring til sin familje, får den civiliserede mand med langt mindre møie og langt sikrere alt, hvad han behøver til livsophold for sig og sine, til at vokse på $\frac{1}{10000}$ af dette fladerum.

Klimaet er ikke længer nogen hindring. Mangler der sol, erstatter man den ved kunstig varme, og man venter på, at man også skal bruge lys for at fremskynde veksten. Med glastag og varme vandledninger avler man på et givet fladerum ti gange så meget som før.

På industriens område er de opnåede undre endnu mere slående. Med de moderne maskiner, disse intelligente væsner, — frugten af 3—4 slegtled af for det meste ukjendte opfindere, — fabrikerer 100 mennesker på 2 år klæder for 10,000 mennesker. I de vel indrettede kulgruber fremdrager 100 mennesker hvert år kul nok til varme for 10,000 familjer under et strengt klima. Og man har nylig set en hel vidunderby i løbet af nogle måneder reise sig på Marsmarken uden mindste afbrydelse i det franske folks vanlige arbeider.

Og uagtet bare et lidet mindretal, såvel i industrien som i jordbruget og hele vor samfundsorganisation, nyder godt af vore forfædres arbeide, er det ikke desto mindre sikkert nok, at menneskeheden allerede nu skulde kunne skaffe sig en tilværelse i rigdom og luksus alene med de tjenere af jern og stål, de nu har.

Javist er vi rige, langt rigere end vi ved af. Rige nok ved det, vi allerede har; endnu rigere ved det, vi kan frembringe med det nuværende verktøi. Uendelig meget rigere ved det, vi skulde kunne udvinde af vor jordbund, vore fabriker, vor videnskab og tekniske kundskab, dersom de blev anvendt til at skaffe alle velvære.

II.

Vi er rige i de civiliserede samfund. Hvoraf kommer da denne elendighed rundt om os? Hvorfor dette fortærende arbeide, som gjør masserne til dyr? Hvoraf kommer denne utryghed for morgendagen, selv hos den bedst lønnede arbeider, midt iblandt rigdomme, som er arvet fra fortiden, og trods de mægtige produktionsmidler, som skulde gi alle velstand til vederlag for nogle timers dagligt arbeide?

Socialisterne har sagt det og sagt det opigjen sent og tidlig. Hver dag gjentar de det, beviser det med grunde, hentet fra alle videnskaber. Det kommer deraf, at alt, hvad der er nødvendigt for produktionen: jordbunden, gruberne, maskinerne, samfærselsmidlerne, levnetsmidlerne, husrum, dannelse, kundskab, — altsammen har nogle faa tilvendt sig i løbet af denne lange saga om plyndring, udvandring, krig, uvidenhed og undertrykkelse, som menneskeheden har gjennemlevet, førend den lærte at tæmme naturens kræfter.

Det kommer deraf, at med hjemmel af såkaldte rettigheder, som er erhvervet engang i fortiden, tilegner de sig nu de to tredjedele af det menneskelige arbeides produkter, som de

anvender til den vanvittigste og skjændigste ødselhed; det kommer deraf, at når de har bragt masserne derhen, at de ikke har mad for en måned, ja ikke engang for en uge, så negter de en mand arbeide, med mindre han tillader dem at ta løvens part; det kommer deraf, at de hindrer ham fra at producere, hvad han har brug for, og tvinger ham til at producere ikke det, som andre måtte trænge til, men det, som lover optrækkeren den største fortjeneste.

Der har vi hele socialismen!

Lad os ta et civiliseret land. De skoge, som engang dækkede det, er udhugget, myrene udtørret, klimaet forbedret, — landet er blet beboeligt. Jordbunden, som før kun bar ugræs, gir nu rige avlinger. De skråninger, som helder mod syd er tilhugget som afsatser, hvor vinrankerne slynger sig med gylden frugt. Vilde planter, som før kun gav bitter frugt, — en uspiselig rod, — er ved dyrkning lidt efter lidt forvandlet til saftige grønsager, til trær, som bugner af udsøgt frugt.

Tuséner af veie og jernbaner krydser hinanden hele jorden over og gjennembryder fjeldene; lokomotivet puster i Alpernes, Kaukasus og Himalayas vilde bjergpasser. Elvene er gjort seilbare, kysterne oploddet, omhyggelig opmerket og let tilgjængelige. Kunstige havne, møisom-

melig udgravet og beskyttet mod havets raseri, gir skibene ly. Klipperne er gjennemboret af dybe skakter; labyrinter af underjordiske gange løber der, hvor der er kul at udvinde, metaller at finde. På alle punkter, hvor veie krydser hinanden, har byer reist sig og vokset til, og i dem findes alle industriens, kunstens og videnskabens skatte.

Hele slegtled, fødte og døde i elendighed, undertrykte og mishandlede af sine herrer og udslidte af arbeide, har efterladt denne umådelige arv til det 19de århundrede. I tusener af år har millioner af mennesker arbeidet på at rydde skogene, udtappe myrene, anlægge veie og inddæmme elveløbene. Hver eneste hektar ager, vi bearbeider i Europa, er vædet af flere slegters sved; hver eneste vei har sin historie om folkets hoveriarbeide, om overmenneskeligt slid og slæb og lidelser. Hver jernbanemil, hver meter af tunnel har fået sin del af menneskeblod.

Grubeskakterne bærer endnu ganske friske minehul i klippen, hugget af bergmandens arm. Fra støtte til støtte skulde de underjordiske gange kunne afmerkes ved en grubearbeiders grav, bortrykket i sin kraftigste alder af gassen, ved fald eller oversvømmelse, og man ved, at hver af disse grave har kostet tårer, savn og usigelig elendighed for den familje, som levede

af den mands knappe dagløn, der blev begravet under gruset.

Byerne, indbyrdes forbundne som de er ved jernbelter og skibslinjer, er organismer, som har levet i århundreder. Grav i jorden og du skal finde grundmure, som er dækket af gader, huse, teatre, offentlige pladse og bygninger. Grav i historien, og du skal se, hvorledes byens civilisation, dens industri og åndspræg langsomt har vokset og udviklet sig ved indbyggernes samarbeide, inden den blev, hvad den er idag.

Og dog består værdien af hvert hus, hvert verksted, hver fabrik, hver pakbod ikke af andet end det ophobede slid og slæb af millioner arbeidere, som er begravet i jorden. Den holder sig ikke oppe ved andet end de legioner af menneskers anstrengelse, som bor paa denne plet af kloden. Hvert atom af det, vi kalder folkenes rigdom, henter kun sit værd derfra, at det er en del af dette umådelige hele. Hvad vilde Londons dokker eller et stort magasin i Paris være, hvis de ikke lå i et af midtpunkterne for verdenshandelen? Hvad vilde vore gruber, fabriker, skibsværfter og jernveie være uden de dynger af varer, som hver dag føres frem tillands og tilvands?

Millioner af mennesker har arbeidet på at skabe denne civilisation, hvoraf vi roser os

idag. Andre millioner, spredt over hele kloden, arbeider på at vedligeholde den. Uden dem vilde der om 50 år kun være levninger deraf tilbage.

Der er ikke engang så meget som en tanke eller en opfindelse, som ikke er et samarbeide, født af fortiden og nutiden. Tusener af opfindere, kjendte og ukjendte, døde i elendighed, har forberedt opfindelsen af enhver af de maskiner, hvori mennesket beundrer sin ånd. Tusener af forfattere, digtere og lærde har arbeidet på at udvikle kundskaben, fjerne vildfarelsen og skabe den videnskabelige tænknings luftkreds, uden hvilken intet af vort århundredes vidundere kunde ha seet dagen. Men disse tusener af filosofer, digtere, lærde og opfindere, er ikke også de vakt tillive ved de foregående århundreders arbeide? Har de ikke hele livet igjennem været født og næret fysisk og moralsk af legioner af arbeidere og håndverkere af alle slags? Har de ikke hentet sin drivkraft fra sine omgivelser?

Séguin, Mayer og Groves geni har sikkert nok gjort mere til at kaste industrien ind på nye baner, end al verdens kapitalister. Men disse genier er selv sønner af industrien og af videnskaben. Ti det behøvedes, at tusener af dampmaskiner år efter år for alles øine for-

vandlede varme til dynamisk kraft og denne kraft til lyd, lys og elektricitet, inden disse geniale ånder kom og forkyndte de fysiske kræfters mekaniske oprindelse og enhed. Og dersom vi, det 19de århundredes børn, endelig har fattet denne idé og vidst at anvende den, så er det, fordi vi er forberedt ved alle tiders erfaring. Det forrige århundredes tænkere har også skimtet og antydet den, men den vedblev at være uforstået, fordi det 18de århundrede ikke ligesom vi var opvokset med dampmaskinen ved siden.

Lad os bare tænke på den tid, som endnu vilde være hengåt i uvidenhed om den lov, som har sat os istand til at vende op og ned på den moderne industri, — dersom ikke Watt i Soho havde fundet arbeidere, som var dygtige nok til at konstruere hans teoretiske beregninger i metal ved at forbedre alle enkeltheder, og tilsidst gjøre dampen, indesluttet i en fuldstændig mekanisme, mere lærvillig end hesten og mere håndterlig end vandet; at gjøre den med et ord til sjælen i den moderne industri. Enhver maskine har sin egen historie — en lang historie om vågne nætter og elendighed, om skuffelser og glæder, om delvise forbedringer, fundne af flere slegtled af ukjendte arbeidere, som til den oprindelige opfindelse efterhånden føiede disse små bagateller, uden hvilke den frugtbareste tanke

forblir gold og ubrugbar. Og endnu mere: enhver ny opfindelse er en slutningskjæde, — resultatet af tusen foregående opfindelser på mekanikens og industriens umådelige område.

Videnskab og industri, viden og anvendelse, opdagelse og praktisk virkeliggjørelse, ledende til nye opdagelser, — hjernearbeide og håndarbeide, tænkning og legemligt arbeide, — alt hænger sammen. Enhver opdagelse, ethvert fremskridt, enhver forøgelse af menneskehedens rigdom har sin oprindelse fra fortidens og nutidens forenede arbeide med hånd og hjerne.

Med hvilken ret skulde da nogen kunne tilegne sig den ringeste del af dette umådelige hele, og sige: Dette er mit, ikke eders?

III.

Men i den række af tidsaldre, menneskeheden har gjennemlevet, har det gåt så, at nogle få har tilegnet sig alt det, som har sat mennesket istand til at producere og til at øge sin produktionsevne. Engang skal vi måske fortælle hvorledes dette er gåt til, for øieblikket er det os nok at slå kjendsgjerningen fast og at påvise følgerne.

I vor tid eier mindretallet den jordbund, som henter sit værd netop fra en voksende befolknings fornødenheder, og dette mindretal kan hindre og hindrer virkelig folket fra at dyrke den, eller tillader det ikke at dyrke den efter nutidens behov. Kulgruberne, som udgjør flere slegters arbeide og henter sit værd alene fra industriens behov og fra befolkningens tæthed, tilhører endnu nogle få, og disse få indskrænker kulproduktionen eller stanser den aldeles, dersom de finder en fordelagtigere anvendelse for sine kapitaler. Også maskinen er endnu kun nogle fås eiendom, og selv om en maskine ubestridelig består af forbedringer, som tre slegtled af arbeidere har git den, tilhører den dog kun nogle driftsherrer, og dersom sønnesønnerne af den samme opfinder, som for 100 år siden konstruerede den første kniplingsmaskine, idag indfandt sig i en fabrik i Basel eller Nottingham og krævede sin ret tilbage, vilde man skrige: „Væk med jer! Denne maskine er ikke eders," og man vilde skyde dem ned, om de vilde ta den i besiddelse.

Jernbanerne, som kun vilde være unyttigt jernskrab uden Europas tætte befolkning, uden dets industri, handel og omsætning, tilhører nogle aktionærer, der måske er uvidende om, hvor de linjer ligger, som gir dem større indtægter end

en konge havde i middelalderen. Og dersom ætlingerne efter dem, som døde i tusenvis ved gjennemskjæringen af kanaler og tunneler, en dag flokked sig sammen og kom som en fillet og forsulten masse for at kræve brød af aktionærerne, vilde de møde bajonetter og kanoner til at sprede dem ad og beskytte de „erhvervede rettigheder".

Under denne bagvendte ordning finder arbeiderens søn ved indtrædelsen i livet hverken et jordstykke at dyrke, en maskine at styre eller en grube at bore, medmindre han afgir en god del af produktet til en eier. Han må sælge sin arbeidskraft for et usselt og usikkert stykke brød. Hans far og farfar har arbeidet med at drænere ageren, bygge fabriken, forbedre maskinerne; de har arbeidet af alle kræfter, og hvem kan mere? Men han er kommen fattigere til verden end den usleste vildmand. Får han tilladelse til at dyrke et jordstykke, er det på det vilkår, at han afgir en fjerdepart af avlingen til sin herre og en anden fjerdepart til styrelsen og til mellemmændene. Og denne skat, som hæves hos ham af staten, kapitalisten, godseieren og mellemmanden, vokser altid, og sjelden levner den ham råd til at forbedre sin dyrkning. Lægger han sig efter industri, tillader man ham, skjønt ikke altid forresten, at arbeide, men på det vilkår, at han kun får en tredjedel eller en

halvdel af produktet, idet resten må gå til den, hvem loven erkjender som eier af maskinen.

Vi skriger op imod lensbaronen, som ikke tillod dyrkeren at røre jorden, med mindre han overlod ham en fjerdepart af avlingen. Vi kalder denne tidsalder barbarisk. Men om formerne har skiftet, er forholdene de samme. Og under navn af fri overenskomst går arbeideren ind på hoveriforpligtelser; ti bedre vilkår finder han ingensteds. Da alt er blet en herres eiendom, må han enten gi efter eller sulte ihjel.

Af denne tingenes tilstand følger, at hele vor produktion går bagvendt. Spekulationen bekymrer sig ikke synderlig om samfundets behov, dens eneste mål er at øge spekulantens fortjeneste. Deraf kommer den idelige op- og nedgang i industrien, de stadige kriser, hvoraf hver kaster hundretusener af arbeidere på gaden.

Da arbeiderne med sin dagløn ikke kan kjøbe de rigdomme, de frembringer, søger industrien marked udenfor blandt andre nationers opkjøbere. Under disse tilstande kan det ikke undgås, at europæeren øger slavernes tal i Orienten og Afrika, — i Ægypten, Tonkin, Kongo, overalt. Men overalt finder han konkurrenter, idet alle nationer bærer sig ad på samme måde. Og krig, stadig krig, må føres om retten til at beherske markedet alene. Krig om be-

siddelser i Orienten, krig om herredømmet på havet, krig om retten til at pålægge indførselstold og diktere vilkår for naboerne, — krig mod dem, som gjør oprør! Kanonerne tier ikke i Europa, hele slegtled nedskydes, de europæiske stater bruger tredjeparten af sit budget til rustninger, — og man ved, hvad skatter er, og hvad de koster fattigmand.

Oplysning blir et privilegium for et lidet mindretal. Ti kan man tale om dannelse, når arbeiderbarnet er nødt til i trettenårs alderen at stige ned i gruben eller hjælpe sin far på gården? Kan man tale om studier for en arbeider, som kommer hjem om aftenen, træt af dagens byrde og hede, der næsten altid sløver og fordummer ham! Samfundene deler sig i to fiendtlige leire, og under sådanne vilkår blir friheden et tomt ord. Når radikaleren kræver en større udvidelse af de politiske rettigheder, merker han snart, at frihedens pust hurtig fører til arbeidsklassens reisning, — og da snur han, skifter mening og vender tilbage til undtagelseslovene og sabelstyret.

En umådelig mængde af domstole, dommere og bødler, politimænd og fangevogtere er nødvendig for at beskytte privilegierne, og denne mængde er netop spiren til et helt system af angivelser, bedragerier, trusler og bestikkelser.

Systemet hindrer desuden udviklingen af selskabelige følelser. Enhver skjønner, at uden retskaffenhed, selvagtelse, sympati og gjensidig støtte må slegten gå tilgrunde ligesom visse dyrearter, der lever af rov og slavehold. Men dermed vilde de herskende klasser ikke være tjent, og de opfinder en hel videnskab, som er aldeles falsk, for at bevise det modsatte.

Man har sagt smukke ting om nødvendigheden af at dele med dem, som intet har. Men enhver, som tænker på at anvende princípet i virkeligheden, overbeviser sig snart om, at alle disse store følelser er gode i poesien, — ikke i livet. „At lyve er at skjæmme sig ud, at fornedre sig" kan vi si, og hele den civiliserede tilværelse blir en uhyre løgn. Og dog vænner vi os selv og vore børn til at leve som hyklere med en tvetydig moral! Og dersom hjernen ikke godvillig finder sig deri, bearbeider vi den med spidsfindigheder. Hykleri og falskhed blir det civiliserede menneskes anden natur.

Men et samfund kan ikke leve således; det må vende tilbage til sandheden eller gå under.

Optrækkeriets simple kjendsgjerning strækker således sine virkninger ud over hele samfundslivet. De menneskelige samfund er nødt til at vende tilbage til grundprinciperne eller gå under. Da produktionsmidlerne er menneskehedens fæl-

lesarbeide, må de atter bli menneskeligt sameie. Den personlige tilegnelse er hverken retfærdig eller nyttig. Alt er for alle, fordi alle har brug for det, fordi alle har arbeidet efter sine kræfter, og fordi det er materielt umuligt at bestemme, hvormeget der skulde tilkomme enhver under den nuværende formuesproduktion.

Alt er for alle! Se bare det umådelige verktøi, som det 19de århundrede har skabt —, se de millioner af slaver af jern, vi kalder maskiner, som høvler og sager, spinder og væver for os, opløser og sammensætter råstoffet og gjør vor tidsalders underverker. Ingen har ret til at tilegne sig en eneste af disse maskiner og si: „Den er min; for at få lov til at bruge den, skal I betale mig en afgift af alle eders produkter.“ — Ikke mere end middelalderens herremand havde ret til at si til jordbrugeren: „Denne bakke, denne eng er min, og I skal betale mig en afgift af hvert kornbånd, I høster, af hver høstak, I sætter op.“

Alt er for alle! Og såsandt mand og kvinde gjør sin del af arbeidet, har de ret til sin del af alt, hvad alle har frembragt. Og allerede denne del vil skjænke dem velstand.

Væk med sådanne tvetydige slagord som „retten til arbeide“, eller „enhver det fulde ud-

bytte af sit arbeide". Hvad vi forkynder er: Retten til udkomme, udkomme for alle.

Udkomme for alle.

I.

Udkomme for alle er ingen drøm. Det er muligt og gjørligt efter hvad vore forfædre har gjort for at forøge arbeidskraften.

Vi ved nemlig, at producenterne, som neppe udgjør en tredjedel af et civiliseret lands beboere, allerede frembringer nok til at hidføre et vist velvære for ethvert familjehjem. Vi ved videre, at dersom alle de, som nu ødelægger frugterne af næstens arbeide, var nødt til at bruge sin fritid til nyttige arbeider, vilde vore rigdomme vokse mangedobbelt i forhold til antallet af producerende hænder; og vi ved endelig, at tvertimod Malthus, den borgerlige videnskabs ypperstepræst, øger mennesket sin produktionsevne langt hurtigere end det selv formerer sig. Jo mere

sammentrængt menneskene er på et givet område, des hurtigere er produktionskræfternes fremskridt.

Medens nemlig befolkningen i England siden 1844 bare har øget 62 %, så er produktionskraften, lavt sat, steget til det dobbelte eller omtr. 130 %. I Frankrig, hvor befolkningen er steget mindre, er dog tilvæksten meget hurtig. Trods krisen, hvormed jordbruget kjæmper, trods statens indblanding, blodskatten, banken, finanserne og industrien, har kornavlingen steget til det firedobbelte, og den industrielle produktion til mere end det tidobbelte i løbet af de sidste 24 år. I de forenede stater er fremskridtet endnu mere slående. Uagtet indvandringen eller snarere netop på grund af dette tilskud af arbeidere fra Europa har de forenede stater øget sin produktion til det tidobbelte.

Men disse tal gir kun et svagt begreb om, hvad vor produktion kunde være under bedre vilkår. Nu er det så, at eftersom evnen til at producere udvikler sig, stiger antallet af dagdrivere og mellemmænd i forfærdelig grad. Tvertimod hvad der forhen sagdes blandt socialister, at kapitalen var ifærd med snart at samle sig på så få hænder, at det bare blev at ekspropriere nogle millonærer, for at komme i besiddelse af de fælles rigdomme, så blir antallet af dem,

som lever af andres arbeide, dog altid større og større.

I Frankrig er der ikke 10 egentlige producenter på 30 indbyggere. Landets hele afkastning af jordbruget er mindre end syv millioner menneskers arbeide, og i de to store industrier bergværksdrift og vævning, — regner man mindre end $2\frac{1}{2}$ million arbeidere. — Hvor høit anslås antallet af dem, som udbytter arbeidet? I England (uden Skotland og Irland) er der 1,030,000 arbeidere, mænd, kvinder og børn, som fabrikerer alle vævede tøier, lidt over $\frac{1}{2}$ million bearbeider minerne, mindre end $\frac{1}{2}$ million arbeider på jorden, og statistikerne må overdrive, for at få et maksimum af 8 millioner producenter på 26 millioner indbyggere. I virkeligheden er 6 à 7 mill. arbeidere i det høieste skaberne af de rigdomme, som sendes til verdens fire hjørner. Og hvormange er pengemændene og mellemmændene, som føier de indtægter, de trækker af hele verden, til de indtægter, de bevilger sig ved at la forbrugerne betale fra 5 til 20 gange så meget som der betales til producenterne?

Dette er endnu ikke alt. De, som sidder inde med kapitalen, indskrænker stadig produktionen ved at lægge hindringer iveien derfor. Lad os ikke tale om de tønder af østers, som kastes i havet, for at forhindre at østers skal

bli et næringsmiddel for massen og ophøre at være en lækkerbidsken for velstandsfolk; lad os ikke tale om tusen på tusen af luksusgjenstande — stoffer, næringsmidler o. s. v., — der behandles på samme måde som østersen. Lad os blot minde om den måde, hvorpå man indskrænker produktionen af fornødenhedsartikler hele verden over. Hærskarer af grubearbeidere ønsker intet heller end at bryde kul hver dag og sende til dem, som skjælver af kulde. Men ofte hindres en god tredjepart af disse hærskarer, ja to tredjeparter, fra at arbeide mere end tre dage om ugen, fordi de høie priser må holdes oppe. Tusener af vævere kan ikke slå et slag i vævstolen, på samme tid som deres kvinder og børn bare har pjalter at skjule sig med og tre fjerdedele af europæerne ikke eier et klædningsstykke, som er værd et sådant navn.

Hundreder af smelteovne, tusener af manufakturfabriker står stadig stille, andre arbeider kun halve dagen, og hos ethvert større civiliseret folk er der til stadighed en befolkning af omkring 2 millioner mennesker, som bare ber om arbeide, men ikke får.

Tusener af mennesker vilde være lykkelige ved at forvandle udyrkede eller slet dyrkede landstrækninger til agre med rig avling. Et års forstandigt arbeide vilde være nok til at

skaffe dem den femdobbelte avling af jord, som nu bare bærer 8 hektoliter korn pr. hektar. Men disse kjække rydningsmænd må gå ledige, fordi de, som eier jorden, gruben, væveriet foretrækker at anbringe sine kapitaler, — røvet som de er fra samfundet, — i tyrkiske og ægyptiske lån eller som aktier i Patagoniens guldgruber, og la de ægyptiske fellaher, italienere jaget fra sit fædreland, og chinesiske kulier arbeide for sig.

Dette er den bevidste, ligefremme begrænsning af produktionen. Men der er også en indirekte, ubevidst begrænsning, som består i at bortkaste det menneskelige arbeide på ting, som er ganske unyttige eller bare bestemte til at tilfredsstille de riges dumme forfængelighed.

Man vilde ikke engang kunne anslå i tal, hvormeget produktionen hæmmes indirekte ved forødelse af kræfter, som kunde tjene til at producere, og navnlig til at gjøre verktøi, som er nødvendigt for produktionen. Det er nok at nævne de milliarder, som bortkastes af Europa til rustninger uden andet mål end det at erobre markeder og påtvinge naboerne sit økonomiske system og lette udbytningen i indlandet; de millioner, som betales hvert år til alskens embedsmænd, hvis opgave det er at hævde mindretallets ret til at lede og styre nationens økonomiske liv; de millioner, som bortkastes til dommere,

fængsler, politimænd og alt tilbehør til det, man kalder retfærdighed, medens det, som man ved, er nok at lette lidt om end nokså lidet på elendigheden i de store byer, for at få forbrydelsen til at afta i betydelig grad; de millioner, endelig, som anvendes til ved pressens hjælp at udbrede skadelige idéer, falske nyheder i et eller andet partis interesse, en eller anden politisk persons eller udbytterkompanis interesse.

Men dette er endnu ikke alt. Ti der bortkastes endnu mere arbeide til ingen nytte, — snart for at vedligeholde rigmandens stald, hundehus og tjenerskab, snart for at tilfredsstille verdensdamernes nykker og storfiffens fordærvelige luksus; endvidere for at tvinge forbrugeren til at kjøbe, hvad han ikke behøver, eller ved reklame trænge ind på ham en slet vare; og endnu mere for at producere fødemidler, som er absolut skadelige, men lønnende for spekulanten. Hvad der på denne måde spildes, vilde være nok til at fordoble den nyttige produktion eller til at forsyne med verktøi fabriker og verksteder, som snart skulde fylde pakboderne med alle de varer, som to tredjedele af folket mangler.

Deraf følger, at selv af dem, som i ethvert folk befatter sig med produktivt arbeide, er en god fjerdepart vanligvis nødt til at gå ledige

tre, fire måneder om året, og tre fjerdeparter af arbeidet, ialfald mindst halvdelen, nytter ikke til andet end at forlyste de rige og udplyndre masserne.

Dersom man da tar i betragtning, på den ene side den hurtighed, hvormed de civiliserede nationer forøger sin produktionsevne, og på den anden side de indskrænkninger, som er optrukne for denne produktion, enten ligefrem eller ad omveie ved de nuværende vilkår, må man deraf slutte, at en økonomisk ordning, forsåvidt den var lidt fornuftig, vilde sætte nationerne istand til i få år at opdynge en sådan masse nyttige produkter, at de vilde bli nødt til at råbe: „Vi har nok kul, nok brød, nok klær! Lad os hvile os og forfriske os for bedre at udnytte vore kræfter og for at anvende vor fritid bedre!"

Nei, udkomme for alle er ikke længer nogen drøm. Dengang kunde det så være, da mennesket ved umådelig anstrengelse avlede 8—10 hektoliter korn pr. hektar, eller med hånden forfærdigede det verktøi, som trængtes til jordbruget og industrien. Nu er det ikke længer en drøm, efterat mennesket har opfundet lokomotivet, som med lidt jern og nogle kilo kul skaffer ham en lydig hest, som kan sætte den mest sammensatte maskine i bevægelse.

Men for at udkommet skal bli til virkelig-

hed, må denne umådelige kapital, — byer, huse, dyrkningsland, fabriker, verksteder, samfærselsveie og skoler — ophøre at være særeie for en udbytter, der skalter og valter, som han vil.

Det må til, at denne rige produktions redskab, som møisommelig er bygget, forfærdiget og opfundet af vore forfædre, blir fælleseiendom, for at almenheden kan drage den størst mulige fordel deraf for alle. Ekspropriationen må til. Udkomme for alle er målet, ekspropriationen midlet.

II.

Ekspropriationen, det er altså det problem, historien har stillet os mænd fra det 19de århundredes slutning. Tilbagegang til fællesskab i alt, hvad der tjener til velvære.

Men dette problem vilde ikke kunne løses på lovgivningens vei. Ingen tænker på det. Den fattige som den rige forstår, at hverken de nuværende styrelser eller de, som kunde opstå af en politisk revolution, vilde være istand til at finde løsningen. Man føler nødvendigheden af en samfundsrevolution, og de rige som de fattige skjuler ikke for sig selv, at denne revolution er nær, at den kan udbryde den dag imorgen.

Udviklingen er foregået i ånderne i løbet af det sidste halve århundrede. Men undertrykt af mindretallet, det vil si af de besiddende klasser, har den ikke kunnet ta skikkelse, og det må til. Den må fjerne hindringerne med magt og må fuldbyrdes voldsomt ved en omvæltning.

Hvorfra skal revolutionen komme? Hvorledes melder den sig? Ingen kan svare på disse spørsmål; ingen ved det. Men de, som iagttar og tænker, forregner sig ikke; arbeidere og udbyttere, revolutionære og konservative, tænkere og praktiske folk, alle føler de, at den står for døren?

Nuvel, hvad skal vi gjøre, når revolutionen udbryder?

Alle har vi studeret revolutionernes dramatiske side så meget, og deres egentlige revolutionære arbeide så lidet, at mange af os i de store bevægelser ikke ser andet end iscenesættelsen, de første dages kamp og barrikaderne. Men denne kamp, denne første forpostfægtning er snart forbi, og efter de gamle styrelsers nederlag begynder først revolutionens virkelige arbeide.

Udygtige og afmægtige, angrebne fra alle sider, blev de hurtig bortrevne af oprørets pust. I løbet af nogle dage forsvandt det borgerlige monarki i 1848; og da en droske førte Ludvig Filip ud af Frankrig, brød man sig ikke længer

om ekskongen. I løbet af nogle timer forsvandt Thiers's regjering d. 18 mars 1871, og efterlod Paris som herre over sin skjæbne. Og dog var 1848 og 1871 ikke andet end opstande. Foran en folkelig revolution fordufter de styrende med forbausende hast. De begynder med at flygte, men forbeholder sig at smede ränker andetsteds, idet de søger at holde en dør åben for mulig tilbagekomst.

Den gamle regjering forsvandt, hæren, som vaklede ligeoverfor folkereisningens bølgeslag, adlød ikke længer sine befalingsmænd. Og disse smurte da også meget klogelig haser. Med korslagte arme lar mandskabet stå til, og med geværkolben i luften slutter de sig til oprørerne. Politiet hænger med armene og ved ikke længer enten det skal slå til eller råbe: „Leve kommunen!“ og konstablerne går hjem igjen og „venter på den nye regjering“. Storborgerne pakker sine kufferter og lusker af i stilhed. Folket blir igjen. — Således melder revolutionen sig.

I flere store byer er kommunen proklameret. Tusener af mennesker er på benene og løber om aftenen til de nylavede klubber og spør: „Hvad skal vi gjøre?“ mens de diskuterer de offentlige anliggender med heftighed. Alle er interesseret. De ligegyldige fra igår er måske de mest ivrige. Over-

alt megen god vilje og et levende ønske om at sikre sig seieren. De store opofrelser kommer for dagen. Folket forlanger intet bedre end at gå fremad.

Alt dette er skjønt, ophøiet, men det er endnu ikke revolutionen. Tvertimod, netop nu skal oprørernes arbeide begynde.

Nogen hævn skal der vistnok bli tat. En Wattun, en Thomas skal bøde for sin upopularitet, men dette er kun en begivenhed under kampen, — ikke revolutionen.

Socialister, som holder på embedsvældet, radikalere, pressens miskjendte genier, stortalere, levebrødspolitikere, — borgere og forhenværende arbeidere, — alle løber de til rådhuset, til regjeringskontorerne for at indta de ledige taburetter. Nogle staser sig op med guldtresser af hjertens lyst. De beundrer sig selv i ministrenes speile og øver sig i at gi befalinger med en mine, som svarer til den nye stillings ophøiede værdighed; de trænger et rødt skjærf, en skrammereret hue, en borgermestermine, for at sætte respekt i forhenværende kammerater fra redaktionen eller fra verkstedet! De andre graver sig ned i papirdynger med den bedste vilje til at få noget deraf ind i hodet. De skriver love og med klingende fraser udslynger de forordninger, som ingen bryr

sig om at udføre, — netop fordi vi er midt opi revolutionen.

For at gi sig en myndighed, de ikke har, søger de hjemmel i de gamle regjeringsformer. De tar navn af provisorisk regjering, velfærdskomité, borgermester, kommandant i rådhuset, chef for sikkerhedspolitiet, — og hvad det nu er altsammen! Valgte eller udnævnte ved håndklap samler de sig i storting eller kommuneråd. Der mødes mænd, som tilhører 10—20 forskjellige skoler, der ikke er private klubber, som man ofte kalder dem, men svarer til de forskjellige måder at opfatte revolutionens udstrækning, omfang og gjøremål på. Possibilister, kollektivister, radikalere, jakobinere og blanquister, som er tvunget sammen, spilder tiden med at diskutere. Skikkelige folk sammen med ærgjerrige, som ikke drømmer om andet end at herske, og som foragter hoben, de er kommet fra. Allesammen kommer med stik modsatte meninger, nødt til at slutte sig tilsyneladende sammen i grupper, for at danne et flertal, som ikke varer længer end dagen ud; de disputerer og behandler hinanden som bagstrævere, som embedsdyrkere, som slyngler; udygtige til at enes om nogen alvorlig handling og henfaldne til at vrøvle om dumheder; de kommer ikke længer end til at udslynge høitravende proklamationer; alle-

sammen gjør de sig vigtige, medens bevægelsens virkelige styrke er på gaden.

Alt dette kan glæde dem, som ynder teatret. Men endnu engang, revolution er det ikke; der er ingen handling deri.

Men imidlertid lider folket. Fabrikerne står stille, verkstederne er lukket; handelen stanser, arbeideren får ikke engang den usle dagløn, han før havde; prisen på levnetsmidler stiger.

Men folket lider tålmodig med den heltemodige opofrelse, som altid har udmerket det, og som går ligetil det ophøiede i de store tider. Det var folket, som råbte i 1848: „Lad os stille 3 måneders elendighed til republikens tjeneste," mens „stortingsmændene" og medlemmerne af den nye regjering ligetil skarpretteren oppebar sin regelmæssige løn! Folket lider. Med sin barnlige troskyldighed, med den godmodighed, som tror på sine ledere, venter massen, at man skal beskjæftige sig med den deroppe i stortinget, i rådhuset, i velfærdskomitéen.

Men deroppe tænker man på alt andet end på massens lidelser. Mens hungersnøden tærer på Frankrig i 1793 og bringer revolutionen i fare; mens folket er stedt i den yderste elendighed, mens Champs-Elysées fyldes af pragtfulde vogne, hvor kvinder udstiller sine pragt-

fulde smykker, opfordrer Robespierre jakobinerne til at diskutere hans afhandling om den engelske forfatning! Mens arbeideren i 1848 lider under industriens almindelige stansning, snakker den provisoriske regjering og stortinget om de militære pensioner og arbeidet i fængslerne, uden at spørge, hvoraf folket lever i denne afgjørelsens tid. Og skal man rette nogen daddel mod pariserkommunen, født som den var under de prøisiske kanoner, med en levetid af bare 70 dage, så er det atter den, at den ikke har indsét, at den kommunale revolution ikke kunde seire uden velnærede stridsmænd, og at med en krone om dagen kunde man ikke på engang slås på voldene og føde familjen.

Folket lider og spør: „Hvad skal vi gjøre for at komme ud af kniben?“

III.

Nuvel! Os forekommer det, at på dette spørsmål er der kun et eneste svar: — At erkjende og forkynde, at enhver, hvad hans stilling end før har været, hvori hans styrke eller svaghed, hans dygtighed eller udygtighed end består, — fremforalt har ret til at leve,

og at samfundet bør dele mellem alle uden undtagelse de levnetsmidler, det råder over. Erkjende og forkynde det og handle derefter!

Gjøre det på den måde, at arbeideren fra revolutionens første dag ved, at en ny tid åbner sig for ham, at ingen herefter skal være nødt til at sove under broerne eller udenfor paladserne, at faste, når der findes mad, skjælve af kulde foran fulde oplag af pelsverk, — at alt tilhører alle, i virkeligheden som i princípet, og at der endelig engang i historien sker en revolution, som tænker på folkets fornødenheder, førend den præker om dets pligter.

Dette kan ikke udføres ved befalinger, men alene ved at ta i virkelig og umiddelbar besiddelse alt det, som er nødvendigt for at betrygge alles liv. Dette er den eneste virkelig videnskabelige fremgangsmåde, den eneste, som skulde forstås og ønskes af folkets masse.

I det oprørte folks navn ta i besiddelse kornoplagene, de overfyldte klædeslagre og de beboelige huse. Intet at spilde, men straks indrette sig på at fylde hullerne, drage omsorg for alle livets første fornødenheder, tilfredsstille enhver trang, producere, — ikke for at skaffe en og anden fortjeneste, — men for at få samfundet til at leve og udvikle sig.

Væk med sådanne tvetydige slagord som

„retten til arbeide“, hvormed man narrede folket i 1848 og atter søger at narre det. Lad os ha mod til at erkjende, at det udkomme, som herefter er muligt, bør virkeliggjøres for enhver pris.

Da arbeiderne i 1848 krævede retten til arbeide, oprettede man nationale eller kommunale verksteder, og til disse sendte man menneskene for at slide for halvanden krone om dagen. Da de forlangte arbeidets organisation, svarede man dem: „Tålmodighed, mine venner, regjeringen skal ta sagen under overveielse, og se her er halvanden krone for idag. Slå dig til ro, du simple arbeider, som har slidt hele dit liv.“ Og mens han ventede, rettede man kanonerne mod ham. Man opbød linjen og landeværnet; man forstyrrede arbeidernes samhold ved tusen midler, som borgerne kjender så vel. Og en vakker dag sa man til dem: „Reis og koloniser Afrika eller vi skyder eder ned!“

Ganske anderledes blir resultatet, dersom arbeiderne hævder retten til udkomme. Derved forkynder de netop sin ret til at sætte sig i besiddelse af hele samfundets rigdom, til at ta husene og indrette sig der efter hver familjes behov, til at lægge beslag på de ophobede levnetsmidler og bruge dem således, at de kjender sig mætte, efter kun altfor vel at ha kjendt

hungeren. Derved forkynder de sin ret til alle rigdommene, frugten af de henfarne og de nuværende slegters arbeide, og til at bruge dem således, at de får kjende kunstens og videnskabens høie nydelser, som borgerne længe har ranet til sig.

Og idet de hævder sin ret til udkomme, hævder de, hvad der er endnu vigtigere, sin ret til selv at bestemme hvad dette udkomme bør være, hvad man bør producere for at sikre det, og hvad man bør holde op med som værdiløst herefter.

Retten til udkomme er muligheden til at leve som menneskelige væsner og at opdrage børnene til at bli lige berettigede medlemmer af et høiere samfund end vort, mens „retten til arbeide“ er retten til altid at vedbli at være lønslave og en træl, som udbyttes og styres af morgendagens borgere. Retten til udkomme er samfundsrevolutionen; retten til arbeide er i det høieste et industrielt tugthus.

Det er på høi tid, at arbeideren kræver sin ret til fællesarven, og at han tar den i besiddelse.

Den anarkistiske kommunisme.

I.

Ethvert samfund, som bryder med den private eiendomsret er efter vor mening nødt til at indrette sig efter den anarkistiske kommunismes principer. Anarkiet fører til kommunisme, kommunisme til anarki, begge er udtryk for de moderne samfunds herskende retning, lighedsbestræbelserne.

Der var en tid, da en bondefamilje kunde betragte det korn, den fik til at skyde aks, og det i hytten vævede vadmel som produkter af dens eget arbeide. Selv dengang var denne synsmåde dog ikke ganske rigtig. Der var veie og broer bygget i fællesskab, myrer udtørret ved fællesarbeide, almenningsbeiter indgjærdet med hegn, som alle vedligeholdt. En forbedring i vævekunsten eller i måden at farve tøier på var til gavn for alle. I denne tid kunde en bondefamilje kun leve på betingelse af, at den

i tusen tilfælde fandt støtte i landsbyen, i kommunen.

Men nutildags under den industrielle tilstand, hvor alt slynger sig sammen og hænger sammen, hvor enhver produktionsgren benytter sig af alle de andre, er påstanden om at produkterne har en individualistisk oprindelse aldeles uholdbar. Dersom væverindustrien eller bergverksdriften har opnået en forbausende fuldkommenhed i de civiliserede lande, så skyldes det udviklingen af tusen andre samtidige industrier, store og små, det skyldes udstrækningen af jernbanenettet, den oversøiske skibsfart, millioner af arbeideres dygtighed, en vis grad af almindelig kultur hos hele arbeiderklassen, og endelig skyldes det arbeider, som er gjort over hele verden.

Italienerne, som døde af kolera ved gjennemskjæringen af Suezkanalen eller af ledstivhed i St. Gothardstunnelen, og amerikanerne, som nedmeiedes af bomber og granater i krigen for afskaffelsen af slaveriet, har bidraget til udvikling af bomuldsindustrien i Frankrig og England ikke mindre end de unge piger, som visner bort i væverierne og spinderierne i Manchester og Rouen, eller den ingeniør, som efter en arbeiders indskydelse skal gjøre en eller anden forbedring i væverfaget.

Hvorledes vil man værdsatte den andel, som tilkommer enhver i de rigdomme, vi alle bidrager til at ophobe?

Idet vi ser produktionen fra dette almene synspunkt, kan vi ikke med kollektivisterne indrømme, at en godtgjørelse, som svarer til de arbeidstimer, der ydes af enhver til rigdomsproduktionen kan være et ideal, eller bare et skridt henimod idealet. Uden her at diskutere, om varernes bytteværdi i det nuværende samfund svarer til mængden af det arbeide, som er nødvendigt til at frembringe dem — således som Smith og Ricardo og efter dem Marx har påstået — er det for os nok at sige, for at slippe at komme tilbage dertil senere, at det kollektivistiske ideal forekommer os uopnåeligt i et samfund, som betragter produktionsmidlerne som fælleseie. Grundet på dette princip vilde det se sig nødsaget til straks at forlade enhver form for dagløn.

Vi er overbevist om at individualismen, formildet ved det kollektivistiske system, ikke kunde eksistere ved siden af det delvise fællesskab i besiddelsen af jordbunden og arbeidsmidlerne. En ny form for besiddelse kræver en ny form for vederlaget. En ny form for produktionen kunde ikke beholde den gamle form for forbruget, ligesålidt som den kunde lempe

sig efter den gamle form for den politiske organisation.

Lønningssystemet er født af nogle enkeltes personlige tilegnelse af jordbunden og produktionsmidlerne. Det var den nødvendige betingelse for udviklingen af den kapitalistiske produktion; det vil dø med denne, selv om man skulde søge at forklæde det i form af „arbeidsanvisninger". Fælleseie af arbeidsmidlerne vil med nødvendighed føre til fællesnydelse af fællesarbeidets frugter.

Vi hævder videre, at kommunismen ikke alene er ønskelig, men at det nuværende på individualismen grundede samfund endog er nødt til stadig at bevæge sig henimod kommunismen.

Individualismens udvikling gjennem de tre sidste århundreder forklares overalt ved menneskets anstrengelser for at værge sig mod kapitalens og statens magt. Mennesket har et øieblik selv troet, og de som har formet tanken for ham har prædiket, at han kunde frigjøre sig helt fra staten og samfundet. „Ved hjælp af penge," sa han, „kan jeg kjøbe alt, hvad jeg behøver." Men individet har slåt ind på en gal vei og den moderne historie fører ham tilbage til den erkjendelse, at uden alles samvirken formår han intet, selv med pengekister fulde af guld.

Ved siden af denne individualistiske strøm, ser vi nemlig i al moderne historie dels bestræbelsen for at beholde, hvad der er tilbage af oldtidens delvise kommunisme, og dels for at gjennemføre det kommunistiske princip i tusener af tilfælde i livet.

Efterat kommunerne i d. 10de, 11te og 12te århundrede havde formået at frigjøre sig fra sit verdslige eller geistlige overhoved, gav de ufortøvet fællesarbeidet og fællesforbruget en stor udvidelse.

Byen, ikke de enkelte, befragtede skibe og udrustede karavaner for lange handelsreiser, hvoraf fortjenesten kom alle tilgode, ikke de enkelte; den kjøbte også forsyningen af levnetsmidler for indvånerne. Spor af disse institutioner har holdt sig lige til det 19de årh. og folkene bevarer fromme erindringer derom i sine sagn.

Alt dette er forsvundet. Men landkommunen kjæmper endnu for at vedligeholde de sidste spor af denne kommunisme, og det lykkes, sålænge staten ikke kommer og kaster sit sværd i vægtskålen.

På samme tid opstår nye indretninger i tusen forskjellige skikkelser, grundet på det samme princip: enhver efter sit behov; thi uden en vis tilsætning af kommunisme, kunde de nuværende samfund ikke leve. Trods det

strengt egoistiske tilsnit, ånderne har fået ved vareproduktionen, åbenbarer den kommunistiske stræben sig hvert øieblik og gjennemtrænger vore forhold under alle former.

Den bro, som i gamle dage tog bropenge af de veifarende for overgangen, er bleven en offentlig indretning. Den oparbeidede vei, som man før i tiden betalte så og så meget pr. mil for at befare, findes ikke længer undtagen i orienten. Museer, fribiblioteker, friskoler, fælles børnemåltider, parker, haver åbne for alle, brolagte og oplyste gader fri for alle, vand, ledet ind i husene i den hensigt, at man ikke skal holde regning med forbruget, — altsammen er institutioner, grundet på princípet: „Tag, hvad du behøver."

Sporveie og jernbaner indfører allerede billetter for måneds eller årsabonnement uden at holde regning med reisernes antal; og nylig har et helt folk, Ungarn, indført zonebilletter paa sit jernbanenet, som tillader en at reise 100 eller 1000 kilometer for samme betaling. Derfra er det ikke langt til en ensartet pris, ligesom postportoen. I alle disse nye forbedringer og i tusen andre er tanken den, ikke at måle forbruget. En vil reise tusen mil, en anden bare 500. Det blir en personlig sag, og der er ingen grund til at la den ene betale dobbelt

så meget som den anden, bare fordi han er dobbelt så ivrig til at reise. Se dette er fænomener, som viser sig lige ind i vore individualistiske samfund.

Hvor svag bevægelsen endnu er, så er det ialfald retningen at sætte individets fornødenheder høiere end de tjenester, han har gjort eller engang vil komme til at gjøre samfundet. Man kommer til at betragte samfundet som et hele, hvori hver del er så inderlig forbundet med de andre, at den tjeneste, som er ydet ét individ, er en tjeneste som er ydet alle.

Når du går til et offentligt bibliotek, — ikke nationalbiblioteket i Paris, men de i London og Berlin, — spør bibliotekaren dig ikke, hvilke tjenester du har ydet samfundet, forat det skal låne dig en eller femti folianter, eftersom du forlanger, men han hjælper dig, dersom du ikke kan finde dem i katalogen. For en adgangsbillet lige stor for alle, — og ofte foretrækkes et arbeidsbidrag, — åbner videnskabsselskabet sine museer og haver, sit bibliotek og laboratorium, sine årlige fester for hvert medlem, hvad enten det er Darwin eller en almindelig fusker.

Er du i St. Petersburg og driver på med en opfindelse, så gå til et specialverksted, hvor man gir dig plads, en høvlebænk, en dreier-

bænk, alle fornødne redskaber, alle slags måle-instrumenter, forsåvidt du kan håndtere dem; og man lar dig arbeide, så længe du vil. Her er redskaberne, lad venner interessere sig for din idé, slut dig sammen med andre kammerater af forskjellige håndteringer, dersom du ikke foretrækker at arbeide alene, opfind flyvemaskinen eller opfind ingenting, det blir din egen sag. En idé optar dig, det er nok.

Mandskabet på en redningsbåd forlanger heller ikke pas af matroserne på et skib, der kuldseiler; de kaster los, vover livet i de rasende brådsjøer og omkommer af og til for at redde mennesker, de ikke kjender. Og hvorfor skulde de kjende dem? „Man har brug for vor hjælp; det er mennesker, — det er nok, deres ret står fast, lad os redde dem."

Dette er den sterkt kommunistiske drift, som baner sig indgang overalt, under alle mulige skikkelser, midt i vore samfund, som præker individualismen.

Og lad en af vore store byer, der er så egenkjærlige til hverdags, rammes af en eller anden stor ulykke, — en beleiring for eks. — og den vil beslutte, at de første mennesker, hvis fornødenheder skal tilfredsstilles, er børnene og de gamle; uden at bryde sig om, hvilke tjenester de har gjort eller skal gjøre samfundet,

må man føde dem, drage omsorg for de stridende, uden hensyn til den udviste tapperhed eller dygtighed, og kvinder og mænd i tusenvis skal kappes i selvopofrelse om at pleie de sårede.

Bevægelsen er der. Den gjør sig gjældende, efterat enhvers mest bydende trang er tilfredsstillet, eftersom menneskehedens produktionsevne tiltar; den gjør sig endnu mere gjældende, hver gang en stor idé kommer og indtar de usle fordommes plads i vort daglige liv.

Hvorledes da tvile på, at den dag, da produktionsmidlerne er gåt over til alle, da man gjør sit arbeide i fællesskab, og arbeidet ved engang at gjenvinde sin hædersplads i samfundet frembringer langt mere end der behøves for alle, — hvorledes tvile på, at denne bevægelse, der allerede er så mægtig, da skal udvide sin virkekreds, indtil den blir principet for selve samfundslivet?

Efter disse antydninger og desuden med hensyn til ekspropriationens praktiske side, hvorom vi skal tale i de følgende kapitler, er vi af den mening, at vor første pligt, når revolutionen har brudt den kraft, som holder det nuværende system oppe, er at indføre kommunismen ufortøvet.

Men vor kommunisme er ikke Fouriers og heller ikke de tyske embedsdyrkende teoretikeres kommunisme. Det er den anarkistiske, kommunismen uden regjering, fri menneskers kommu-

nisme. Det er sammenfatningen af to formål, som menneskeheden har jaget efter gjennem alle tider: den økonomiske frihed og den politiske frihed.

II.

Idet vi sætter „anarkiet" som idealet for politisk organisation, gjør vi ikke andet end at formulere en anden bevægelse, som menneskeheden har gjort. Hver gang de europæiske samfunds udviklingsgang har tilladt det, har de rystet embedsåget og gjort udkast til et system, grundet på den individuelle friheds principer. Og vi ser af historien, at de perioder, under hvilke regjeringer feies væk ved delvise eller almindelige omvæltninger, også har været tider for pludselige fremskridt på det økonomiske og åndelige område.

Det var frigjorte kommuner, fri foreningers fri arbeide, som reiste mindesmerker, der aldrig siden er overtruffet; det var bondeopstandene, som skabte reformationen og satte pavedømmet i fare; det var en flok misfornøiede fra det gamle Europa, der på den anden side af Atlanterhavet skabte et samfund, som en stund var frit.

Og dersom vi iagttar de civiliserede nationers nuværende udvikling, ser vi der en umiskjendelig bevægelse, som mer og mer sigtes for at indskrænke regjeringens virkekreds og for at levne den enkelte mere og mere frihed. Sådan er den nuværende udvikling, hindret som den vistnok er af institutionernes virvar og fortidens nedarvede fordomme. Ligesom alle udviklinger venter den bare på revolutionen for at nedrive de gamle mure, som står iveien for den, og for at ta et frit opsving i det gjenfødte samfund.

Efter længe forgjæves at ha forsøgt at løse det uløselige problem, — at gi sig en regjering, som kan tvinge individet til lydighed uden dog selv at være ulydig mod samfundet, — forsøger menneskeheden at befri sig for alslags regjering og at tilfredstille sin trang til organisation ved fri overenskomst mellem individer og grupper, der stræber til samme mål. Enhver særskilt liden bygds uafhængighed blir et tvingende behov. Fælles overenskomst træder istedet for lov, og udenfor bygdelaget regulerer den særinteresserne med det almindelige formål for øie.

Alt, hvad der før blev betragtet som regjeringens gjøremål, blir nu gjort den stridigt. Man ordner sig lettere og bedre uden dens mellemkomst. Ved at studere de i denne retning gjorte fremskridt er vi kommet til den slutning, at

menneskeheden søger at indskrænke regjeringernes virksomhed til nul — d. v. s. afskaffe staten, denne personifikation af uretfærdighed, undertrykkelse og monopol.

Vi kan allerede skimte en verden, hvor individet ikke længer er bundet af love, men bare har samfundsvaner, — en virkning af den trang, som føles af enhver til at søge støtte, samarbeide, medfølelse hos naboerne.

Idéen om et samfund uden stat vil visselig vække idetmindste lige så mange indvendinger som den statsøkonomiske idé om et samfund uden privat kapital. Alle er vi opammet med fordomme om statens gjøremål som forsyn for os. Vor hele opdragelse ligefra undervisningen i de romerske traditioner til den byzantinske lovbog, som man studerer under navn af romerret, og de forskjellige videnskaber, som foredrages ved universiteterne, har vænnet os til at tro på styrelsens og på statsforsynets fortræffelighed. —

Filosofiske systemer er blet udarbeidet og foredraget for at vedligeholde denne fordom. Lovteorier er opstillet i samme øiemed. Hele politiken er grundet på dette princip; og enhver politiker af hvilkensomhelst farve kommer altid og sier til folket: „Gi mig magten, jeg vil og kan befri eder for den elendighed, som tynger på eder.“

Fra vuggen til graven er alle bestræbelser

ledet af dette princip. Luk op en hvilkensomhelst bog om sociologi eller lovkyndighed, og du vil der altid finde styrelsen, dens organisation, dens handlinger indtagende så stor en plads, at vi vænnes til at tro, at udenfor styrelsen og statsmændene er der intet.

Den samme lekse gjentas af pressen i alle tonarter. Lange spalter helliges stortingsdebatterne og politikernes rænker. Det er knapt nok, at nationens vidtløftige hverdagsliv får plads i nogle linjer angående en økonomisk gjenstand, en lov eller forskjellige politinotiser. Og når du læser disse aviser, tænker du neppe på de utallige væsner — hele menneskeheden så at si — som lever og dør, lider, arbeider og forbruger, tænker og skaber udenfor disse få brede personligheder, som man i sin uvidenhed har forstørret i den grad, at deres skygge dækker hele menneskeheden.

Og alligevel, såsnart man går over fra papiret til selve livet, såsnart man kaster et øie på samfundet, blir man slåt af den uendelig ringe rolle, styrelsen spiller. Balzac har allerede været opmerksom på, hvormange millioner bønder der lever hele livet igjennem uden at kjende mere til staten end de svære skatter, de er nødt til at betale. Hver dag gjøres millioner af forretninger uden styrelsens mellemkomst, og

de største af dem — handels- og børsforretningerne — behandles på sådan måde, at styrelsen ikke engang kan påkaldes, om nogen af de contraherende parter la an på at unddrage sig sin forpligtelse. Tal til en mand, som kjender handelen, og han vil si dig, at de forretninger, som hver dag foregår mellem de handlende, vilde være en umulighed, hvis de ikke var grundet på gjensidig tillid. Den vane at holde ord, ønsket om at bevare sin kredit er rundelig nok til at vedligeholde den indbyrdes ærlighed, — kjøbmandsmoralen. Selv den, som ikke føler den ringeste skrupel ved at forgifte sin kunde ved rådne apotekervarer med pragtfulde etiketter, gjør sig en ære af at holde sine forpligtelser. Men dersom denne moral har kunnet udvikle sig under de nuværende betingelser, hvor berigelse er den eneste bevæggrund og det eneste mål, — kan vi da tvile om, at den vilde gjøre hurtige fremskridt, når selve grundlaget for samfundet ikke længer var at høste, hvor andre har sået?

Et andet slående træk, som fremforalt betegner vor nuværende slægt, taler endnu bedre for vore idéer. Det er den stadige udvidelse af området for de foretagender, der skyldes privat fremfærd og den rigelige udvikling af alle slags fri grupperinger. Derom skal vi tale ud-

førligere i kapitlet om fri overenskomst. Lad det her være nok at si, at disse kjendsgjerninger er talrige og så hverdagslige, at de danner det væsentlige indhold af dette århundredes anden halvdel, uagtet de socialistiske og politiske forfattere overser dem, idet de altid foretrækker at underholde os med styrelsens gjøremål. Disse fri organisationer, som veksler i det uendelige, er et så naturligt produkt, vokser så hurtig og grupperer sig så let; de er en så nødvendig følge af den stadige tilvekst af det civiliserede menneskes fornødenheder, og endelig træder de så fordelagtig i stedet for styrelsens indblanding, at vi deri må erkjende en faktor af stigende betydning i samfundenes liv.

Dersom de endnu ikke udbreder sig over alle livets forhold, så er det, fordi de møder en uoverstigelig hindring i arbeiderens fattigdom, i det nuværende samfunds kaster den private tilegnelse af kapitalen og i staten. Afskaf disse hindringer, og du vil se dem bedække det umådelige område for civiliserede menneskers virksomhed.

De sidste 50 års historie har leveret levende bevis for den repræsentative styrelses udygtighed til at vareta de gjøremål, man har villet stase den op med. En dag skal man nævne

det 19de årh. som den tid, da parlamentarismens misfoster kom til verden.

Men denne udygtighed blir så indlysende for alle. Parlamentarismens mangler og det repræsentative princips grundfeil er så slående, at nogle tænkere, som har kritiseret dem (J. S. Mill, Leverdays) ikke har havt andet at gjøre end at føre det folkelige misnøie i pennen. Begriber man da ikke, at det er tåbeligt at opnævne nogle mænd og si til dem: „Gjør os love om alle vort livs foreteelser, selv om ingen af eder skjønner dem.“ Man begynder at forstå, at flertalsstyret er det samme som at overlade alle landets anliggender til dem, som gjør majoriteter, det vil si til mellempartiet eller „sumpens krybdyr“ i stortinget og i amtstinget: med et ord til dem, som ingen mening har. Menneskeheden søger og finder allerede nye udveie.

Den internationale postforening, jernbaneforeningerne, de lærde selskaber gir os eksempler på en løsning, som er fundet ved fri overenskomst istedetfor lov.

Når i vore dage grupper fra alle verdens kanter vil organisere sig for et eller andet formål, opnævner de ikke længer et internationalt storting af deputerede, som er god for at gjøre alt muligt, og sier til dem: „Gi os love, vi skal adlyde.“ Når man ikke kan

enes ligefrem eller ved brevveksling, sender man fuldmægtiger, som kjender det pågjældende spørsmål, til at underhandle, og man sier til dem: „Søg at bli enig og kom så tilbage — ikke med en lov i lommen, men med et forslag til overenskomst, som vi skal anta eller forkaste.“

Således handler de store industrikompanier, de lærde selskaber, de mange foreninger, som allerede breder sig ud over Europa og de Forenede Stater. Således bør et frigjort samfund handle. Når man afskaffer eiendommen, vil det bli ganske umuligt at organisere sig på principet om parlamentarisk repræsentation. Et samfund grundet på slaveri kunde ordne sig som det absolute monarki; et samfund grundet på lønning og kapitalistisk udbytning af masserne kunde greie sig med parlamentarismen. Men et frit samfund, som atter indtrådte i besiddelse af fællesarven, måtte gjennem fri gruppering og fri forbindelse af grupperne søge en ny ordning, som passer for det nye økonomiske udviklingstrin.

Til ethvert økonomisk udviklingstrin svarer et politisk, og det vil bli umuligt at røre ved eiendommen uden med det samme at finde en ny form for det politiske liv.

Eiendommens afskaffelse.

I.

Man fortæller, at i 1848, da Rothschild så sin formue truet af revolutionen, opfandt han følgende spøg: „Jeg vil gjerne indrømme," sa han, „at min formue er erhvervet på andres bekostning. Men delt mellem så og så mange millioner europæere vil der kun falde 5 kr. på hver. Nuvel! jeg forpligter mig til at erstatte de 5 kr. til enhver, som ber mig derom."

Da dette var tilstrækkelig bekjendtgjort, spadserede vor millionær ganske rolig i Frankfurts gader. Tre eller fire forbigående forlangte sine 5 kr., som han betalte med et spotsk smil og dermed var spøgen tilende. Millionærens familje er endnu i besiddelse af sine skatte.

Omtrent på samme måde ræsonnerer de sterke hoder blandt borgerne, som sier: „Å, ekspropriationen? Den er jeg med på; I tar overfrakkerne af alle og kaster dem i en haug, enhver tar en, men alle slås om den bedste."

Det er en dårlig spøg. Hvad vi bør gjøre er ikke at kaste overfrakkerne i en haug og så fordele dem, skjønt de, som fryser og skjælver, jo skulde vinde lidt på det. Det er ikke længer spørsmål om at dele Rothschilds penge. Det gjælder om at indrette os på sådan måde, at hvert menneske, som kommer til verden er sikker på først at lære et produktivt arbeide og bli arbeidsvant, og dernæst at få gjøre dette arbeide uden at be en eier eller driftsherre om lov dertil og uden at betale indehaveren af land og maskiner løvens part af alt, hvad han producerer.

Hvad de rigdomme af forskjellig art angår, som indehaves af folk som Rothschild og Vanderbilt, så skal de tjene os til at organisere vor fællesproduktion på bedre måde.

Den dag, da landarbeideren kan dyrke jorden uden at betale halvdelen af, hvad han producerer; den dag, da de maskiner, som er nødvendige for at bearbeide jordbunden for avling i det store, er i overflod tilstede til jorddyrkerens fri rådighed; den dag, da fabrikarbeideren arbeider for fællesskabet og ikke for monopolet, skal arbeiderne ikke længer gå i pjalter; og der skal ikke længer findes nogen Rothschild eller andre udbyttere.

Ingen skal længer behøve at sælge sin ar-

beidskraft for en dagløn, som bare svarer til en del af, hvad han producerer.

„La gå," sier man. „Men der vil komme Rothschilder andetstedsfra. Kan du hindre, at en mand, som har slåt under sig millioner i Kina, kommer og nedsætter sig iblandt os? At han omgir sig med tjenere og lønarbeidere, som han udbytter, og at han beriger sig på deres bekostning?"

„Vi kan ikke gjøre rovolution over hele jorden på engang. Kanske vi går her og opretter toldstationer på grænserne, for at rode i de reisendes lommer og fakke det guld, de fører med sig? Anarkistiske politimænd, som skyder på de reisende, — hvor det skal bli nydeligt at se!"

Nuvel, til grund for denne tankegang ligger en stor vildfarelse. Det er fordi man aldrig har gjort sig det spørsmål, hvorfra de riges formuer kommer. Lidt eftertanke vilde være nok til at skjønne, at oprindelsen til disse formuer er de fattiges elendighed.

Hvor der ikke findes fattige, vil der ikke mer findes rige til at udsuge dem.

La os se lidt på middelalderen, da de store formuer begyndte at reise hodet.

En lensbaron har slåt under sig en frugtbar dal. Men sålænge denne egn ikke er be-

folket, er vor baron slet ikke rig. Hans land indbringer ham intet; det vilde være ligeså godt at eie godser på månen. Hvad skal vor baron gjøre for at bli rig? Han må kapre bønder.

Men alligevel, dersom hver jorddyrker havde en jordflek fri for al afgift, dersom han endvidere havde de nødvendige redskaber og kreaturer til arbeidet, hvem vilde da gå hen og rydde baronens nyland? Enhver vilde bli hjemme hos sig selv. Men der er hele befolkninger af fattige. Nogle er ødelagte af krigen, af tørke og pestsygdomme; de har hverken hest eller plog. (Jernet var kostbart i middelalderen, arbeidsheste endnu dyrere).

Alle fattige søger bedre kår. En dag ser de på veien ved grænsen af vor barons jorder en pæl, som med visse forståelige tegn forkynder, at den arbeider, som kommer og vil nedsætte sig på disse jorder, skal med grunden få redskaber og materialier til at bygge sig en stråtækket hytte uden at betale afgift et vist antal år. Dette åremål er betegnet ved kryds på grænsepælen og bønderne forstår, hvad disse kryds betyder.

Så strømmer da de fattige til baronens jorder, anlægger veie, udtørrer myrer og bygger landsbyer. Om ni år påtvinger baronen dem en forpagtningskontrakt, og fem år senere op-

kræver han landskyld, som han derefter fordobler, og arbeideren vedtar disse nye vilkår, fordi han ingen bedre vil finde andetsteds. Og ved hjælp af loven, som herremændene har gjort, blir bondens fattigdom lidt efter lidt kilden til herremandens rigdom, og ikke alene herremandens, men til en hel sværm af ågerkarle, som kaster sig over landsbyerne og formerer sig, eftersom bonden forarmes.

Således gik det i middelalderen. Og er det ikke ligedan idag? Dersom der var frit land, som bonden kunde dyrke efter behag, vilde han da gå hen og betale 700 kr. pr. hektar til greven, som gjerne vil sælge ham et lidet stykke? Vilde han da gå hen og betale en svær leie, som sluger tredjeparten af, hvad han avler? Vilde han gå hen og gjøre sig til forpagter for at gi godseieren halvparten af sin avling?

Men han har ingenting, og så går han ind på alle vilkår, bare han kan leve ved at dyrke jorden, og han gjør greven til en rig mand.

Midt i det 19de årh. er det ligesom i middelalderen fremdeles bondens fattigdom, som skaber godseierens rigdom.

II.

Grundeieren blir rig ved bondens armod. Det samme er tilfældet med den industrielle driftsherre.

En borger f. eks. er på en eller anden måde kommen i besiddelse af en formue på 500,000 kr. Vistnok kan han ødsle sine penge bort med 50,000 om året, — meget lidet igrunden med den fantastiske, vanvittige luksus, vi ser i vore dage. Men da vil der om 10 år nok ikke være mere igjen. Så foretrækker den „praktiske“ mand at bevare sin formue urørt og hellere gjøre sig en smuk årlig indtægt deraf.

Dette er meget let i vort samfund, netop fordi vore byer og landsbyer vrimler af arbeidere, som ikke har livsophold for en måned, ja ikke engang for 14 dage. Vor borger anlægger en fabrik! Bankiererne skynder sig at låne ham 500,000 kr. til, især dersom han har ord for at være en flink mand; og med sin million kan han få 500 arbeidere til at arbeide for sig.

Dersom der i omegnen ikke var andet end selvhjulpne mænd og kvinder, hvem vilde da gå hen og arbeide hos vor borger? Ingen vilde la sig bruge til at fabrikere for ham varer til en værdi af

5 ja endog 10 kr. om dagen for en dagløn af 2 kr.

Ulykkeligvis ved vi kun altfor vel, at fattigkvartererne i byerne og de nærliggende landsbyer er fulde af folk, hvis børn flokker sig om det tomme madfad. Og fabriken er ikke før færdig, førend arbeiderne strømmer til og frembyr sig. Man trænger hundre og allerede er der kommet tusen, og såsnart fabriken er kommet igang, indkasserer driftsherren, hvis han ikke er den største dumrian, en tusen kroner netto om året for hver mand, som arbeider hos ham.

Vor herremand gjør sig således en smuk indtægt, og dersom han har valgt en lønnende bedrift, dersom han er en flink mand, udvider han fabriken lidt efter lidt — og øger sin fortjeneste ved at fordoble antallet af de folk, han udbytter.

Så blir han en anseet mand i bygden. Han kan gi middage for andre kakser, for ordføreren og hr. stortingsmanden. Han kan gifte sin formue med en anden formue, anbringe sine børn fordelagtig, og så få et offentligt arbeide at udføre. Man bestiller hos ham en levering til arméen eller til amtet; og han øger sine grunker, indtil en krig, eller bare et simpelt krigsrygte, eller en børsspekulation gir ham leilighed til at gjøre et stort kup.

Som Henry George så udmerket har fortalt i sine „Samfundsspørsmål“ skyldes de ni tiendedele af de forenede staters kolossale formuer en eller anden stor kjeltringstreg, som er gjort med statens bistand. I Europa har ni tiendedele af formuerne i vore monarkier og republiker den samme oprindelse. Der er ikke to måder at bli millionær på.

Rigdommens hele kunst består i at finde slusker, betale dem 2 kr. og la dem producere 10 kr., samle en formue på denne vis og med statens hjælp øge den ved et stort kup!

Endnu står det tilbage at tale om de små formuer, som økonomerne tilskriver sparsommelighed, der dog i sig selv intet „indbringer“, sålænge sparepengene ikke bruges til at udbytte de arbeidsløse.

En skomager for eksempel — la os anta, at hans arbeide betaler sig godt, at han har gode kunder, og at han ved at spinke og spare har lagt op 1 kr. om dagen, 25 kr. måneden.

La os anta, at vor skomager aldrig er syg, at han spiser sig mæt trods sin karrighed, at han ikke er gift eller ikke har børn, at han ikke dør af tæring, kort la os anta, alt hvad I vil.

Nuvel, ved femtiårsalderen har han ikke lagt op 7000 kr.; han har ikke noget at leve af på sine gamle dage, når han blir udygtig til

at arbeide. Sandelig, det er ikke således man lægger formuer op.

Men la os ta en anden skomager. Såsnart han har lagt op nogen øre, bærer han dem omhyggelig til sparebanken, og denne låner dem ud til en borger, som er ifærd med at ta et sæt slusker i tjeneste. Så tar skomageren en læregut, — søn af en fattig, som skatter sig lykkelig, om hans søn om 5 år har lært håndverket og kan tjene sit brød. Skomageren tjener på ham, og hvis han har mange kunder, så skynder han sig at ta en til og endnu en. Siden får han to-tre svende — fattige, som er glad ved at tjene 2 kr. om dagen for et arbeide, som er værd 4 kr. Og hvis skomageren har lykken med sig, dersom han forstår at sno sig, indbringer hans svende og læregutter ham en 15 kr. om dagen, foruden hans eget arbeide. Han kan udvide forretningen, bli rig lidt efter lidt og han behøver ikke at negte sig det strengt nødvendige. Sin søn efterlader han en vakker skilling.

Dette kalder man „at spare, at være tarvelig og nøisom". Igrunden er det ganske ligetil at udbytte de arbeidsløse.

Handelen synes at gjøre en undtagelse fra regelen. „En mand, sier man, kjøber te i Kina,

indfører den til Frankrig og tjener 30 % på sine penge. Han udbytter ingen."

Og alligevel er tilfældene lige. Hvis vor mand havde båret teen på sin ryg, kunde det så være. I gamle dage, ved middelalderens begyndelse, var det netop på denne måde, man drev handel. Og man nåede heller ikke vore dages forbausende formuer, vanskelig nok om kjøbmanden la op nogle kroner efter en møisommelig og farlig reise. Det var mindre tørst efter vinding end lyst til reiser og eventyr, som fristede ham til at drive handel.

Nutildags er fremgangsmåden simplere. En kjøbmand, som har kapital, behøver ikke at røre sig fra kontoret for at bli rig. Han gir en kommissionær ordre til at kjøbe 100 fade te; han fragter et skib; og på nogle uger — om 3 måneder, hvis det er seilskib — bringer det ham ladningen. Han løber ingen risiko på reisen, fordi te og skib er forsikret. Og dersom han har lagt ud 100,000 kr., så tar han 130,000 ind igjen, medmindre han har villet spekulere i en ny vare, i hvilket tilfælde han enten fordobler sin formue eller risikerer at miste alt.

Men hvordan har han kunnet finde folk, som har været villige til at gjøre reisen til Kina og tilbage, arbeide hårdt, lide strabadser, vove

livet for en ussel hyre? Hvorledes har han i dokkerne kunnet finde sjauere til ladning og losning, som netop lod sig nøie med såpas betaling, at de ikke døde af sult under arbeidet? Fordi de er fattige! Gå til en søhavn, besøg kaffehusene ved bryggerne, se på disse mennesker, som kommer og søger arbeide og slås ved dokporterne, som de beleirer fra daggry for at få lov til at arbeide ombord. Se på disse søfolk, lykkelige over at ha fåt hyre for en lang reise, efterat ha ventet i uger og måneder. Hele sit liv har de gåt fra skib til skib og skal vedbli dermed, indtil de en dag omkommer i bølgerne.

Gå ind i deres hytter, betragt deres fillede hustruer og børn, som lever — gud ved hvorledes — i forventning om faderens hjemkomst, og I har svar nok.

Ta flere eksempler, vælg dem iflæng, tænk på oprindelsen til alle de formuer, store og små, som kommer af handel, bankvirksomhed, industri eller jordbrug. Overalt stadfæster det sig, at de enkeltes rigdom kommer af de andres nød og armod. Et anarkistisk samfund behøver ikke at frygte for at en ukjendt Rothschild pludselig skal komme og nedsætte sig i dets midte. Når hvert medlem af fællessamfundet ved, at efter nogle timers produktivt arbeide får han ret til alle de goder, civilisationen skaffer, til de rene

nydelser, videnskab og kunst gir sine dyrkere, da går han ikke hen og sælger sin arbeidskraft for et usselt stykke brød; ingen byr sig frem til at gjøre nævnte Rothschild rig. Hans penge er og blir guldstykker, nyttige til forskjelligt brug, men ude af stand til at yngle.

Ved at svare på den foregående indvending har vi med det samme bestemt grænserne for ekspropriationen. Den må ramme alt det, som tillader nogen — bankier, industridrivende eller jorddyrker — at tilegne sig næstens arbeide. Formelen er simpel og fattelig.

Vi vil ikke trække overfrakken af nogen, men vi vil gi arbeiderne alt det, som tillader nogen at udbytte dem, og vi vil gjøre alt, hvad vi kan for at ingen skal mangle noget, og at der ikke skal være et eneste menneske, som er nødt til at sælge sin arbeidskraft, forat han og hans børn skal kunne leve.

Således opfatter vi ekspropriationen og vor pligt under den revolution, hvis komme vi håber — ikke om 200 år, men i en nær fremtid.

III.

Den anarkistiske ide i almindelighed og ekspropriationen i særdeleshed finder meget mer tilslutning end man skulde tro blandt folk af uafhængig karakter og sådanne, som ikke sætter lediggang som det høieste ideal. „Vogt eder dog," siger vore venner ofte, „for at gå for vidt! Menneskeheden forandrer sig ikke på én dag, gå derfor ikke for hurtig frem i eders planer om ekspropriation og anarki. I risikerer, at intet varigt blir gjort."

Vel, hvad vi frygter med hensyn til ekspropriationen er ingenlunde at gå for vidt, tvertimod frygter vi for, at ekspropriationen skal foregå i altfor liden målestok til at bli varig; at det revolutionære udbrud skal stanse på halvveien, at det skal udmattes ved halve forholdsregler, som ingen kan nøies med og som ved at frembringe en skrækkelig omvæltning i samfundet og en stansning i dets gjøremål, dog ikke vil bli levedygtige, men udså almindelig misnøie og uundgåelig føre til reaktionens triumf.

Der er nemlig i vore samfund faste forhold, som det er umuligt at omgjøre ved delvis ændring. De forskjellige hjul i vor økonomiske organisation er så nøie forbundne indbyrdes,

at man ikke kan forandre et eneste med mindre man omgjør det hele. Man vil merke det, såsnart man vil ekspropriere noget, hvad det end er.

La os sætte, at i en vis egn ophæves eiendomsretten for en del; at man f. eks. med Henry George indskrænker sig til at skille de store herrer ved deres jordegods uden at røre fabrikerne, at i en eller anden by tar man husene, uden at gjøre fødemidlerne til fælleseiendom, eller at man i et eller andet industrielt strøg tar fabrikerne uden at røre ved de store godseiere.

Virkningen vilde bli den samme bestandig. Uhyre omvæltninger i det økonomiske liv uden midler til at gjenopbygge det på ny grundvold. Stansning af industri og omsætning uden at vende tilbage til retfærdighedens principer; umuligheden for samfundet af at gjenoprette et harmonisk hele.

Dersom jorddyrkeren frigjøres fra den store godseier, uden at industrien frigjøres fra den industrielle kapitalist, fra kjøbmanden og bankieren, er intet dermed virkelig gjort. Nu lider jorddyrkeren ikke alene ved at måtte betale jordrente til grundeieren, men han lider under de nuværende vilkår idethele; han lider under den skat, som pålægges ham af den industridrivende, der lar ham betale to kroner for en

spade, som i forhold til jorddyrkerens arbeide bare er værd 50 øre; han lider under skatter, der pålægges af staten, som ikke kan leve uden et forfærdeligt embedsvælde, — under udgifter til hæren, som staten holder, fordi alle nationers industridrivende er i stadig kamp om markedet, og fordi krigen hver dag kan bryde ud som følge af tvist om plyndringen af en eller anden del af Asien eller Afrika. Jorddyrkeren lider under landsbygdernes affolkning, hvis ungdom drages henimod de store byers fabriker, hvad enten de nu lokkes af den høiere dagløn, som af og til betales af producenterne af luksusvarer, eller af det mere bevægede liv; endvidere lider han under den kunstige beskyttelse af industrien, under nabolandenes udbytning gjennem handelen, under kursspekulationerne, under vanskeligheder ved at forbedre jordbunden og redskaberne o. s. v. Kortsagt, jordbruget lider ikke alene under jordrenten, men under vore samfundsvilkår i det hele, grundet som de er på udbytning; og selv om ophævelsen af eiendomsretten skulde gi alle adgang til at dyrke jorden og gjøre den indbringende uden at betale jordrente til nogen, selv om jordbruget skulde vinde et midlertidigt velvære, hvad der endnu ikke er bevist, vilde det snart falde tilbage i den svindsot, hvori det

nu befinder sig. Alt måtte begynde forfra igjen, med nye vanskeligheder ovenikjøbet.

Ligeså med industrien. Overlad fabrikerne til arbeiderne imorgen, gjør hvad man har gjort med nogle bønder, som man har skaffet jord. Undertryk driftsherren, men lad godseieren beholde jorden, bankieren pengene, kjøbmanden børsen; — behold i samfundet den masse ledig-gjængere, som lever af arbeidernes slid og slæb, behold de tusen mellemmænd, staten med sine utallige embedsmænd, — og industrien går ikke. Når den ikke finder kjøbere hos massen af bønderne, som fremdeles er lige fattige; når den ikke har råstof og ikke kan udføre sine produkter, tildels på grund af handelens stansning og navnlig som følge af industriens udbredelse, så kan den alene leve ved at jage arbeiderne på gaden, og disse forsultne batailloner er færdige til at bøie sig under den første den bedste lurendreier, eller endog at vende tilbage til det gamle styre, såfremt det sikrer dem arbeide.

Eller ekspropier ligesågodt landeierne og overlad fabriken til arbeiderne, men uden at røre ved den sværm af mellemmænd, som nu spekulerer i mel og kornvarer, i kjød og kryderier i de store byer, på samme tid som de skaffer afsætning for vore fabrikers produkter. Vel, når omsætningen stanser og produkterne ikke

længer cirkulerer, når Paris mangler brød og Lyon ikke finder kjøbere til sine silkevarer, da kommer reaktionen skrækkelig, går frem over lig, fører kuglesprøiten til byerne og landsbygderne og svælger i henrettelser og forvisninger, som den gjorde i 1815, 1848 og 1871.

Alt hænger sammen i vore samfund, og det er umuligt at reformere nogetsomhelst uden at bringe altsammen til at vakle.

Den dag, man angriber privateiendommen i en af dens former, — grundeiendom eller industri, — blir man nødt til at angribe den i alle former. Revolutionens egen fremgang tvinger dertil.

Selv om man vilde det, kunde man ikke indskrænke sig til en delvis ekspropriation. Når den Hellige Eiendomsrets princip engang vakler, kan teoretikerne ikke hindre, at den ødelægges både af jordtrællene og af fabriktrællene.

Dersom en stor by — Paris f. eks. — bare lægger hånd på husene eller fabrikerne, vil den ved tingenes egen magt føres til at negte bankiererne retten til at skatlægge kommunen for femti millioner kroner under navn af renter for tidligere lån. Den vil bli nødt til at sætte sig i forbindelse med jorddyrkerne, og med nødvendighed vil den drive dem til at fri-

gjøre sig fra grundbesidderne. For at kunne spise og producere, må den ekspropriere jernbanerne, — og endelig for at undgå madvarernes ødelæggelse, for ikke at komme i samme stilling som kommunen, takket være kornpugerne, kom i 1793, må den overlade borgerne selv at forsyne magasinerne med madvarer og at fordele varerne.

Imidlertid har nogle socialister endnu forsøgt at opstille en forskjel. „La dem ekspropriere jordbunden, tomterne og fabrikerne, — vi går gjerne med på det," sier de. „Det er produktionsmidler, og det er retfærdigt at anse dem som offentlig eiendom. Men foruden dem er der forbrugsgjenstande, — mad, klæder og boliger, som bør vedbli at være privateiendom."

Den sunde menneskeforstand har med rette forkastet denne fine forskjel. Vi er nemlig ikke vilde, som lever i skogen under træernes grene. En europæer, som arbeider, behøver et værelse, en seng og en ovn.

Sengen og værelset er hvilestedet for den, som intet producerer. Men for arbeideren er et varmt og oplyst værelse ligesåvel et produktionsmiddel som maskinen og verktøiet. Det er et forfriskningssted for muskler og nerver, som skal bruges imorgen til arbeide. Producentens hvile er det samme som smurning for maskinen.

Dette er endnu tydeligere for madens vedkommende. De såkaldte økonomer falder aldrig på at negte, at kullene, som brænder under maskinen, bør regnes blandt gjenstande, der er ligeså nødvendige for produktionen som råstoffet. Hvordan går det da til, at maden, uden hvilken den menneskelige maskine ikke kan gjøre den mindste anstrengelse, skal være udelukket fra de for producenten uundværlige gjenstande? Skulde det være en levning af den religiøse metafysik?

Rigmandens fine og rigelige måltid er vistnok en luksusnydelse. Men producentens måltid er en af de for produktionen nødvendige gjenstande med samme ret som kullet, der brænder under dampmaskinen.

Ligedan med klæderne. Ti dersom de økonomer, som skjelner således mellem produktions- og forbrugsgjenstande, gik klædt som de vilde på Ny Guinea, vilde vi forstå disse undtagelser. Men folk, som ikke kan skrive en linje uden at ha en skjorte på kroppen, er ilde farne ved at gjøre så stor forskjel mellem sin skjorte og sin pen. Og om deres damers staselige dragter gjerne er luksusgjenstande, så er der dog en vis mængde lærred, bomuldstøi og uldtøi, som producenten ikke kan undvære for at producere. Blusen og skoene, uden hvilke arbeideren ikke lettelig kunde gå på arbeide; trøien, som han

tar på efter endt dagverk, er ham lige så nødvendig som hammer og ambolt.

Hvad man end sier, således er det folket opfatter revolutionen. Såsnart regjeringerne er feiet væk, søger det fremforalt at sikre sig hus over hodet, mad og klæder — uden at betale afgift.

Og folket har ret. Dets handlemåde er langt mere stemmende med „videnskaben" end økonomernes, som gjør så mange forskjelle mellem produktionsmidler og forbrugsartikler. Det forstår, at netop der er det, revolutionen skal begynde, og det skal lægge grunden til den eneste økonomiske videnskab, som kan gjøre krav på dette navn, og som man kunde kalde: Læren om menneskehedens fornødenheder og de økonomiske midler til at tilfredsstille dem.

Fødemidlerne.

I.

Dersom den forestående revolution skal bli en samfundsomveltning, må den skille sig

fra de foregående reisninger ikke alene ved sit formål, men også ved sin fremgangsmåde. Et nyt mål kræver nye fremgangsmåder.

De tre store folkebevægelser, vi har set i Frankrig i dette århundrede, skiller sig fra hinanden i mange henseender. Og dog har de et fælles træk.

Folket slås for at kuldkaste det gamle styre; det udgyder sit kostbare blod. Efterat ha gjort en kraftanstrengelse, træder det så tilbage i skyggen. En styrelse dannes af mer eller mindre hæderlige folk, og det er den, som påtar sig at organisere — republiken i 1793, arbeidet i 1848, den fri kommune i 1871.

Gjennemtrængt af jakobinske idéer beskjæftiger denne styrelse sig fremforalt med politiske spørsmål: — omdannelse af magtens maskineri, renselse af embedsverket, kirkens adskillelse fra staten, borgerlig frihed o. s. v.

Arbeiderklubbene våger vistnok over de nye styrere. Ofte påtvinger de dem sine idèer. Men selv i disse klubber, hvad enten talerne er borgere eller arbeidere, er den borgerlige idé altid den herskende. Man taler meget om politiske spørsmål, — man glemmer brødspørsmålet.

Store idéer skød op i hine tider, idéer, som rystede verden; ord blev udtalt, som endnu bringer vore hjerter til at slå et århundrede bagefter.

Men brød manglede i forstæderne.

Såsnart revolutionen udbrød, stansede arbeidet uundgåelig. Vareomsætningen stansede, kapitalerne krøb i skjul, driftsherren havde intet at frygte i disse tider, han levede af sine renter, dersom han ikke spekulerede i elendigheden. Men dagarbeideren så sig henvist til at slå sig kummerlig igjennem fra dag til dag. Mangel og dyrtid indfandt sig.

Fattigdommen viste sig, — en elendighed, som man neppe havde set noget til under det gamle styre.

— „Det er girondisterne, som udsulter os," sa man i forstæderne i 1793. Og man guillotinerede girondisterne. Man overgav al myndighed til „Bjerget" og til kommunen i Paris. Kommunen sørgede nemlig for brød. Den gjorde overordentlige anstrengelser for at brødføde Paris. I Lyon skabte Fouché og Collot d'Herbois kornmagasiner i overflod; men til at fylde dem rådede de bare over småsummer. Kommunestyrelserne anstrengte sig til det yderste for at skaffe korn; man hængte de bagere, som opkjøbte melet, — men brød manglede fremdeles.

Da tog man fat på royalisterne. Man guillotinerede 12—15 om dagen, — tjenestepiger og hertuginder om hinanden, især tjenestepiger,

da hertuginderne var i Koblenz. Men man kunde ha guillotineret hundre hertuger og grever i døgnet, det vilde intet forslåt. Elendigheden voksede og voksede. Da man altid måtte tjene en dagløn for at leve og daglønnen ikke kom, — hvad kunde så tusen lig fra eller til gjøre?

Da begyndte folket at gå træt. — „Den går bra eders revolution!“ hviskede bagstræveren i øret på arbeideren. „Aldrig har du været så elendig!“ Og lidt efter lidt fattede rigmanden mod igjen og stak hodet ud af sit smuthul; med sin staselige luksus hånede han slusken, krode sig som en sprade og sa til arbeiderne: „Vi har havt dumheder nok! Hvad har I vundet ved revolutionen? Det er på tide at slutte nu!“

Og med beklemt hjerte og udtømt tålmodighed sa endelig revolutionsmanden til sig selv: „Atter er revolutionen tabt!“ Han gik ind i sit hundehus og gav sig over.

Da viste bagstrævet sig i hele sit hovmod. Det gjorde sit statskup. Da revolutionen var død, havde det bare at trampe på liget.

Og man trampede på det! Man udgjød strømme af blod; „den hvide skræk“ kappede hoderne af og fyldte fængslerne, mens stortyvenes sviregilder begyndte på en frisk.

Dette er billedet af alle vore revolutioner. I 1848 la pariserarbeideren „3 måneders elen-

dighed" på republikens alter, og da han ved slutningen af de 3 måneder ikke kunde mer, gjorde han den siste fortvilede anstrengelse, — som druknede i blod.

Og i 1871 døde kommunen hen af mangel på stridsmænd. Den havde ikke glemt at beslutte kirkens adskillelse fra staten, men den havde kun altfor sent tænkt på at sikre alle brød. Og man har i Paris set storfiffen håne de forbundne ved at si dem: „Gå bare hen, I dumrianer, og la jer dræbe for 1 krone, mens vi går hen og spiser middag i en fin restaurant!" I de sidste dage indså man feilen; man lavede kommunesuppe; men det var for sent, — Versaillestropperne var allerede på voldene!

„Brød, revolutionen trænger brød!" La andre befatte sig med at skrive cirkulærer i fyndige vendinger! La andre udstaffere sig med guldtresser så meget, de kan bære! La endelig andre vase og vrøvle om politisk frihed! . . .

Vor egen opgave vil bli at indrette det således, at lige fra revolutionens første dag og sålænge den varer, skal der på det strøg, som har reist sig, ikke findes en eneste mand, som mangler brød, ikke en eneste kvinde, som skulde bli nødt til at stille sig i række foran bagerbutiken for at få fat i den bolle, man gjerne vil kaste til hende som almisse, — ikke et eneste

barn, som mangler det nødvendige for sin svage krop.

Borgertanken har været at holde taler om de store principer, eller rettere om de store løgne. Folketanken vil bli at sikre alle brød. Og mens borgeren og den borgergale arbeider spiller store herrer i snakkemøderne, mens „de praktiske folk" diskuterer i blinde om regjeringsformen, skal vi „utopister" og sværmere tænke på det daglige brød.

Vi er så dristige at påstå, at enhver kan og skal spise sig mæt og at det er med brød for alle, at revolutionen skal seire.

II.

Vi er sværmere — som alle ved. Så sværmeriske, at vi endog tror, revolutionen kan og skal sikre alle hus, klæder og mad, — hvilket høilig mishager både høire og venstreborgerne, — for de ved meget vel, at et folk, som spiser sig mæt, er vanskeligt at tæmme.

Vel, vi slipper ikke fra det: brød må sikres et folk i oprør, og brødspørsmålet bør gå foran alle andre. Er det løst til gavn for folket, så er revolutionen på gode veie; ti for at løse mad-

spørsmålet, må man anerkjende lighedsprincipet, søm nødvendigvis udelukker alle andre løsninger.

Det er sikkert nok, at den forestående revolution, — ligesom den i 1848, — vil udbryde midt i en skrækkelig industriel krise. I en ti —tolv år har vi allerede været i fuld gjæring, og stillingen kan ikke andet end forværres. Alt bidrager dertil: de unge nationers konkurrence, som træder op for at erobre de gamle markeder, krigen, de stadig voksende skatter, statsgjælden, usikkerheden for morgendagen, de store fjerntliggende foretagender.

Millioner af arbeidere i Europa mangler arbeide i dette øieblik. Og værre blir det, når revolutionen udbryder og forplanter sig som ild i stry. Antallet af arbeidsløse fordobler sig, såsnart barrikaderne reiser sig i Europa eller Amerika. — Hvad skal man gjøre for at sikre disse masser brød?

Vi ved ikke så nøie, om de såkaldte praktiske folk nogensinde har stillet sig dette spørsmål i hele dets nøgne virkelighed. Men hvad vi ved, er, at de vil holde på lønningssystemet; la os da belave os på at se „nationalverkstederne“ og „de offentlige arbeider“ lovpriste for at gi de arbeidsløse brød.

Fordi man åbnede nationalverkstederne i 1789 og 1793; fordi man tyede til det samme

middel i 1848; fordi det lykkedes Nopoleon III i 18 år at holde pariserproletariatet i tømme ved at gi det arbeider, som Paris kan takke for sin nuværende gjæld på to milliarder og en byskat af 90 frcs. pr. hoved; fordi det ypperlige middel at „tæmme dyret" blev anvendt i Rom, ja endog i Ægypten for 4000 år siden; fordi endelig despoter, konger og keisere altid har vidst at kaste et brødstykke til folket for at vinde tid til at få fat i pisken, — derfor er det naturligt, at „de praktiske folk" lovpriser denne fremgangsmåde til at vedligeholde lønningssystemet i det uendelige. Hvad nytter det at bryde sit hoved, når man råder over en fremgangsmåde, som er prøvet af Ægyptens faraoner.

Vel, dersom revolutionen uheldigvis skulde slå ind på denne vei, har den tabt.

I 1848, da man åbnede nationalverkstederne, var der i Paris den 27de februar bare 8000 arbeidsløse. Fjorten dage senere var der allerede 49,000. De gik snart op i 100,000 uden at regne dem, som strømmede til fra provinserne.

Men på den tid sysselsatte industri og handel i Frankrig ikke halvten så mange hænder som nu. Og man ved, at under en revolution er det omsætning og industri, som lider mest. Tænk bare på antallet af de arbeidere, som

direkte eller indirekte arbeider for udførslen, på antallet af de hænder, som er anbragt i luksusindustrierne, der har det borgerlige mindretal til kunder.

Revolution i Europa vil si øieblikkelig stansning af mindst halvparten af fabrikerne. Og det vil si millioner af arbeidere kastet på gaden med sine familier.

Og det er denne rent skrækkelige tilstand, man skulde søge at afværge ved hjælp af nationalverksteder, d. v. s. ved nye industrier, skabt på stedet for at sysselsætte de arbeidsløse.

Som Proudhon allerede har sagt, er det klart, at det mindste stød mod eiendommen vil medføre fuldstændig opløsning af enhver styrelse, grundet på privat foretagsomhed og lønningssystem. Samfundet selv vil bli nødt til at ta produktionen i sin hånd i det hele og at omordne den efter hele befolkningens behov. Men da denne omordning ikke lar sig gjøre på en dag eller en måned; da den kræver en vis tillempningstid, i hvilken millioner af mennesker er på bar bakke, — hvad skal man så gjøre?

Under disse omstændigheder er der bare en eneste virkelig praktisk løsning. Det er at erkjende den umådelige opgave, som påtvinger sig os og istedetfor at søge at lappe på en til-

stand, som man selv har gjort umulig, gå til omordning af produktionen efter nye principer.

For at handle praktisk må da folket efter vor mening ufortøvet ta vare på alle fødemidler, som findes i de kommuner, der har reist sig; gjøre lister derover, og det således, at alle, uden at noget går tilspilde, nyder godt af de ophobede forsyninger for at ride stormen af. Og i denne tid må man komme til enighed med fabrikarbeiderne ved at byde dem det råstof, de mangler, og sikre dem livsophold i nogle måneder, forat de kan producere, hvad jordbrugeren trænger. La os ikke glemme, at mens Frankrig væver silketøier for de tyske bankierfruer og for Ruslands og Sandwichøernes keiserinder, og mens Paris gjør vidundere af legetøi for alverdens rigfolk, så har dog to tredjedele af de franske bønder ikke lamper, som duer, eller det mekaniske verktøi, som nutildags er nødvendigt for jordbruget.

Og endelig, — må man gjøre indbringende det uproduktive land, som der er så meget af, og forbedre det, som endnu ikke frembringer fjerdeparten eller engang tiendeparten af, hvad det vilde frembringe, når det blev lagt under drivende havedyrkning.

Det er den eneste praktiske løsning, vi er istand til at se, og hvad enten man vil eller ikke, påtvinger den sig ved tingenes egen magt.

III.

Det nuværende kapitalistiske systems herskende træk er lønningssystemet.

En mand eller en gruppe mænd med fornøden kapital sætter et industrielt foretagende i gang; de påtar sig at forsyne fabriken med råstof, ordne produktionen, sælge de tilvirkede produkter og betale arbeiderne en fast dagløn. Merværdien eller fortjenesten stikker de endelig i lommen under påskud af at holde sig skadesløs for bestyrelse, mulig risiko og de prisfald, varen er udsat for på markedet.

Det er med få ord hele lønningssystemet.

For at redde systemet vilde de nuværende indehavere af kapitalen være rede til at gjøre visse indrømmelser, f. eks. dele noget af fortjenesten med arbeiderne, eller gjerne oprette en lønningsskala med forpligtelse til at øge lønningen, såsnart fortjenesten stiger, — kortsagt, de vil finde sig i visse ofre, såfremt man lar dem beholde retten til at lede industrien og oppebære fortjenesten.

Kollektivismen indfører, som man ved, vigtige ændringer i dette styresæt, men holder alligevel på lønningssystemet. Alene staten, det vil si den repræsentative styrelse, national eller

kommunal træder istedetfor driftsherren. Det er nationens eller kommunens repræsentanter og deres udsendinger, deres embedsmænd, som blir ledere af industrien. Det er også dem, som i alles interesse forbeholder sig retten til at anvende produktionens overskud. Desuden opstiller man i dette system en fin, men følgerig forskjel mellem den simple arbeidsmand og den, der har gjennemgåt en læretid. Den førstes arbeide er i kollektivistens øine simpelt arbeide, mens håndverkeren, — ingeniøren, den lærde o. s. v. gjør, hvad Marx kalder sammensat arbeide, og de har ret til en høiere dagløn. Men arbeidsfolk og ingeniører, linnedvævere og lærde lønnes af staten, — „allesammen er embedsmænd", som man sier for at forgylde pillen.

Vel, den største tjeneste, den forestående revolution kan gjøre menneskeheden, vil bli at skabe en tilstand, hvori ethvert lønningssystem blir umuligt, ubrugeligt, og hvor kommunismen, det modsatte af lønningssystemet, påtvinger sig som den eneste antagelige løsning.

Ti om man end indrømmer, at den kollektivistiske ændring er mulig, dersom den sker under en velstands og roligheds periode, (vi for vort vedkommende tviler forresten sterkt derpå, selv under disse betingelser), — vil den bli umuliggjort i en revolutionsperiode, fordi nød-

vendigheden af at ernære millioner af levende væsner vil opstå dagen efter at man første gang greb til våben. En politisk revolution kan gjøres uden at industrien går tilgrunde; men en revolution, hvori folket lægger hånd på eiendommen, medfører uundgåelig en pludselig stansning af omsætning og produktion. Statens millioner vilde ikke forslå til at lønne millioner af arbeidsløse.

Vi kan ikke noksom fæste os ved dette punkt. Industriens omordning på nyt grundlag (og vi skal snart vise problemets umådelige omfang) vil ikke ske i løbet af nogle dage, og fattigmand kan ikke stille hele år af elendighed til tjeneste for daglønsteoretikerne. For at gjennemgå en trængselsperiode kræver han, hvad han altid har krævet i lignende tilfælde: at fødemidlerne slås sammen under et, — uddeling af mad.

Man kan længe nok præke tålmodighed, folket vil ikke vente længer, og hvis ikke alle madvarerne slås sammen, vil de plyndre bagerbutikerne.

Dersom folket ikke trænger sterkt nok på, vil man skyde dem ned. For at kollektivismen skal få prøve sig, trænger den fremforalt orden, disciplin og lydighed. Og da kapitalisterne snart vil merke, at det bedste middel til at bibringe

folket afsky for revolutionen er at la de såkaldte revolutionære skyde på folket, vil de visselig låne „ordenens“ forsvarere sin støtte, om det så er kollektivisterne selv. De vil deri se et middel til at knuse dem, når deres tur kommer.

Når „ordenen er gjenoprettet“ på denne måde, er følgerne let at forudse. Man vil ikke indskrænke sig til at skyde „røverne“. Man må opsøge „uordenens ophavsmænd“, gjenoprette domstolene, guillotinen og de ivrigste revolutionsmænd må bestige skafottet. Det vil bli en gjentagelse af 1793.

La os ikke glemme, hvorledes reaktionen triumferede i forrige århundrede. Man guillotinerede først Hébertisterne, de rasende, — dem, som Mignet med kampen i friskt minde kaldte „anarkisterne“. Dantonisterne fulgte straks efter dem, og da Robespierreisterne havde guillotineret disse revolutionsmænd, kom turen til dem selv at bestige skafottet, — hvorpå folket, som så at revolutionen var tabt, blev lei af det hele og lod bagstræverne råde.

Når „ordenen er gjenoprettet“, vil kollektivisterne for eksempel guillotinere anarkisterne; possibilisterne vil guillotinere kollektivisterne og endelig vil de selv bli guillotineret af bagstræverne. Revolutionen er mislykket.

Men alt leder til at tro, at folkets påtryk vil bli sterkt nok, og at når revolutionen finder sted, vil den anarkistiske kommunismes idé ha grebet om sig. Den er intet påfund, det er folket selv, som indgir os den, og antallet af kommunister vil øge, eftersom enhver anden løsnings umulighed blir mer og mer indlysende.

Og når trykket blir sterkt nok, vil tingene ta en helt anden vending. Istedetfor at plyndre nogle bagerbutiker, med udsigt til at faste imorgen, vil folket i de oprørske byer bemægtige sig kornlofterne, slagterierne og madboderne, — kort, alle tilgjængelige fødemidler.

Velvillige borgere og borgerinder vil straks gå igang med at gjøre lister over alt, hvad der findes i hvert magasin og på ethvert kornloft. Inden 24 timer vil den oprørske kommune vide, hvad Paris med sine statistiske komiteer endnu ikke ved den dag idag, og hvad det aldrig vidste under beleiringen, — hvormeget proviant der findes i byen. Inden to døgn skal man allerede i millioner af eksemplarer ha aftrykt nøiagtige lister over alle fødemidler, over opbevaringsstederne og over fordelingsmidlerne.

I hver husklynge, hver gade og hvert kvartal vil grupper af frivillige danne sig — frivillige proviantforvaltere — som kommer overens og holder sig underrettet om hinandens arbeider.

La ikke jakobinernes bajonetter komme og lægge sig imellem; la ikke de såkaldte videnskabsmænd komme og forstyrre noget eller rettere la dem støie så meget de lyster, såfremt de ikke får lov til at befale. Og med den beundringsværdige ordenssans, som folket og navnlig det franske folk i så høi grad besidder i alle samfundslag, men som det så sjelden får lov til at bruge, — skal der selv i en så uhyre stad som Paris, selv under en revolutionær gjæring, fremstå en frivillig tjenestehær, der skal forsyne enhver med de uundværlige fødevarer.

La bare folket få fri hænder og inden otte dage skal madforsyningen foregå med beundringsværdig regelmæssighed. Den, som tviler på det, må aldrig ha set folket i arbeide, han må hele sit liv ha siddet med næsen mellem gamle papirer. Tal om den store miskjendte, — folkets og dets ordenssans til dem, som har set Paris på barrikadedagene eller London under den sidste store streik, da der var en halv million sultende at ernære, — de skal si eder, hvor høit folket står over kontorernes pedanter.

Desuden, om man en fjorten dage eller en måneds tid har måttet tåle en smule uorden af og til, — hvad gjør vel det? For masserne vil det altid være bedre end den nuværende tilstand. Og siden under revolutionen spiser

man leende, ellet rettere under gemytligt prat, sin rullepølse med tørt brød til, uden at knurre. Iethvert fald, det, som kommer af sig selv under trykket af de daglige behov, er langt at foretrække for alt, hvad man kunde finde på inden fire vægge, mellem gamle bøger og protokoller, eller i rådhusets kontorer.

IV.

Folket i de store byer vil således ved tingenes egen magt ledes til at bemægtige sig alle fødevarer ved at gå frem fra det enkle til det sammensatte for at tilfredsstille alle indvåneres fornødenheder. Jo før dette sker, des bedre: så megen elendighed der spares, så mange indbyrdes kampe vil der undgås.

Men på hvilket grundlag skulde man kunne bygge for at nyde fødemidlerne i fællesskab? Det er et spørsmål, som naturlig opstår.

Vel, der er ikke to forskjellige måder at gjøre det rigtig på. Der er kun en og det en eneste, som svarer til retfærdighedsfølelsen og virkelig er praktisk. Det er det system, som allerede er antat af landkommunerne i Europa.

Ta en bondekommune, ligegyldig hvor, selv

i Frankrig, hvor jakobinerne imidlertid har gjort alt for at nedbryde de kommunale sædvaner. Dersom kommunen eier skog f. eks., — nuvel, sålænge der ikke er mangel på småskog, har enhver lov til at ta *såmeget han vil*, uden anden kontrol end den almindelige mening blandt naboerne. Og hvad storskogen angår, som man aldrig har nok af, så griber man til uddeling.

Ligedan er det med fællesbeiterne. Sålænge der er nok for kommunen, kontrollerer ingen, hvad hver husholdnings kjør har ædt op af græsgangene. Først når græsbeiterne ikke strækker til, griber man til deling eller udskiftning. Hele Sveits og mange kommuner i Frankrig og Tyskland, især hvor der er almenningsbeiter, praktiserer dette system.

Og dersom du går til Østeuropas lande, hvor der er nok af storskog, og hvor der ikke er mangel paa dyrkningsland, ser du bønderne hugge tømmer i skogene efter behov, dyrke så meget land, de trænger, uden at tænke på at fordele storskogen eller at skifte landet i småstykker. Dog blir storskogen delt og jorden udskiftet *efter hver husholdnings behov*, såsnart mangel opstår, ligesom det allerede sker i Rusland.

Med ét ord: ta så meget du vil, hvor der er nok at ta af! Skift, hvor der bør måles

og veies! Af de 350 millioner mennesker, som bor i Europa, følger 200 millioner endnu denne fremgangsmåde som ganske naturlig.

En ting er at merke. Det samme system gjælder også i de store byer, idetmindste for ét fødemiddels vedkommende, som findes i overflod, — vand, leveret i husene.

Sålænge vandverket er istand til at forsyne husene, uden at man behøver at frygte for vandmangel, falder intet kompani på den tanke at opstille regler for vandforbruget i hver husholdning. Ta så meget I vil! Men frygter man for, at vandmangel skal opstå i Paris under langvarig tørke, ved kompanierne meget vel, at en simpel bekjendtgjørelse på fire linjer i bladene er nok til at formå pariserne til at indskrænke vandforbruget, så at der ikke spildes for meget.

Men om vandmangel virkelig kom til at opstå, hvad gjør man så? Man vilde gribe til uddeling. Og denne foranstaltning er så naturlig, så fast indgroet i folkets bevidsthed, at i 1871 så vi Paris to gange kræve fordeling af fødemidlerne under de to beleiringer, det udholdt.

Behøver man at udstede udførlige forskrifter om fordelingsmåden, — bevise, at den er retfærdig, langt retfærdigere end alt, hvad der nu finder sted? Selv med disse forskrifter og puslerier vil vi ikke være istand til at overbevise de

borgere — og borgergale arbeidere desværre, — der betragter folket som en flok vilde, som vil æde hinanden, såsnart styrelsen går istå. Man må aldrig ha set folket rådslå, for et eneste øieblik at tvile på, at dersom det fik udføre fordelingen, så skede den overensstemmende med retfærdighedens og billighedens strengeste fordringer.

Gå hen i en folkeforsamling og si, at kyllingerne bør forbeholdes aristokratiets fine dagdrivere og det grove brød være for de syge på hospitalerne, — og du vil bli udpebet.

Men si i den samme folkeforsamling og præk på gader og stræder, at den fineste mad bør forbeholdes de svagelige og først og fremst de syge. Si, at om der bare er ti kyllinger i Paris og en eneste kasse Malaga, så bør det bringes til de syge, som er i bedring, si det og — — —

Si, at barnet kommer næst efter den syge, og at det skal ha komelken og gjedemelken, dersom der ikke er nok til alle. Gå til barnet og den gamle med den sidste bid kjød og til den sterke mand med det tørre brød, dersom det er kommet til denne yderlighed.

Si med et ord, at dersom en vis sort madvarer ikke findes i tilstrækkelig mængde, og dersom man må skifte portionsvis, så er det dem, der trænger mest, som skal ha de sidste por-

tioner. Si det og du skal vinde enstemmigt bifald.

Den som sidder, med en mæt mave, forstår ikke, hvad folket forstår og altid har forstået. Men når den mætte blir kastet på gaden blandt massen, forstår han det også.

Teoretikerne, — for hvem uniformen og soldaterkappen er civilisationens sidste ord, — vil uden tvil forlange, at man straks skal indføre folkekjøkken og ertesuppe. De beråber sig på den fordel, der skulde være ved at spare brænde og madvarer, ved at oprette uhyre kjøkkener, hvor alle mennesker kom og fik sin portion suppe, brød og grønsager.

Vi bestrider ikke disse fordele. Vi ved meget vel, hvad menneskeheden har opnåt af besparelse på brænde og arbeide, først ved at afskaffe håndkvernen og dernæst bagerovnen, hvor enhver i gamle dage bagte og stegte sit eget brød. Vi forstår, at det vilde være mere sparsommeligt at koge suppe til 100 familier på en gang istedetfor at fyre under 100 forskjellige gryder. Vi ved også, at der er tusen måder at lage poteter på, men kogt i en eneste gryde for 100 familier, vilde de ikke bli dårligere for det. Vi forstår endelig, at da det forskjellige kosthold navnlig består i husmødrenes forskjellige tillavningsmåde, så vilde kog-

ningen af en tønde poteter i en gryde ikke hindre husmødrene fra at tilberede dem enhver efter sin kogebog. Og vi ved, at med kjødkraft kan man lage hundre forskjellige supper og tilfredsstille hundre forskjellige slags smag.

Vi ved alt dette, og dog påstår vi, at ingen har lov til at tvinge husmoderen til at ta sine poteter på fællesmagasinet, ganske kogte, dersom hun foretrækker at koge dem selv i sin egen gryde, over sin egen ild. Og navnlig vil vi, at enhver skal kunne spise sin mad, som han finder for godt, i familiens skjød, med sine venner eller endog på restauranten, om han foretrækker det.

Vistnok vil store kjøkkener opstå istedetfor disse restauranter, hvor man nutildags forgifter menneskene. Pariserinden har allerede vænnet sig til at ta kjødkraft hos slagteren for deraf at lage en suppe efter sin smag, og husmoderen i London ved, at hun kan få stegt sit kjød, kogt sin æblegrød og sin rabarbra hos slagteren for nogle øre og således spare tid og brænde. Og når fælleskjøkkenet — fremtidens almene stegeovn — ikke længer er pladsen for besvigelse, for forfalskning og forgiftning, vil man vænnes til at bruge dette, for at få hvert måltids grundbestanddele fuldt færdige, — under

forbehold af at gi dem et sidste opkog, enhver efter sin smag.

Men at gjøre det til lov, at pålægge sig den pligt at hente sin mad færdigkogt, vilde være ligeså modbydeligt for det 19de årh.'s menneske som kloster eller kaserneidéerne, disse usunde idéer, født af hjerner, der er fordreiet af kommandering eller forkvaklet af religionsopdragelsen.

Hvem skal få ret til kommunens madvarer? Dette vil visselig bli det første spørsmål, man stiller. Hver by vil svare selv, og vi er overbevist om, at svarene allesammen vil bli dikteret af retfærdighedsfølelsen. Sålænge arbeidet ikke er organiseret, sålænge man befinder sig i en gjæringstilstand, sålænge det er umuligt at skille den dovne dagdriver fra den ufrivillige arbeidsløse, bør de til rådighed stående madvarer være tilgjængelige for alle uden undtagelse. De, som med våben i hånd har gjort modstand mod det seirende folk eller sammensvoret sig mod det, vil selv skynde sig at befri den oprørske egn for sin nærværelse. Men det forekommer os, at folket, som altid er høimodigt og en fiende af at gjengjælde ondt med ondt, skal dele brød med alle dem, som er blit tilbage i dets midte, hvad enten det er eiendomstagere eller eiendomstabere. Ved at tilegne sig denne idé vil revolu-

tionen intet ha tabt, og når arbeidet er gjenoptat, vil man se dem, som kjæmpede mod hinanden igår, mødes i samme verksted. I et samfund, hvor arbeidet er frit, vil dagdrivere ikke være at befrygte.

„Men inden månedens slut vil det være forbi med levnetsmidlerne," skriger kritikerne allerede.

Så meget desto bedre! svarer vi; det beviser, at for første gang i sit liv har fattigmand fåt spise sig mæt. Hvad angår midlerne til at erstatte, hvad der er forbrugt, så er det netop dette spørsmål, vi nu nærmer os.

V.

Ved hvilke midler skal nemlig en by i oprør sørge for sin ernæring?

Vi går over til at besvare dette spørsmål; men det er klart, at de fremgangsmåder, man vil ha at gribe til, afhænger af revolutionens karakter ude på landsbygden ligesom også hos nabofolkene. Dersom hele nationen, eller endnu bedre hele Europa kunde gjøre samfundsrevolutionen på én gang og kaste sig midt op i kommu-

nismen, vilde man handle derefter. Men dersom kun nogle kommuner i Europa gjør forsøg med kommunisme, må man vælge andre fremgangsmåder. Som stillingen er, således midlerne.

Førend vi går videre, ledes vi da til at kaste et blik på Europa, og uden at være spåmænd kan vi se, hvad revolutionens gang vil bli, idetmindste i hovedtrækkene.

Det er vistnok meget ønskeligt, at hele Europa reiser sig på én gang, at man tar eiendommen overalt, og at man følger kommunistiske principer overalt. En sådan reisning vilde i høi grad lette vort århundredes opgave. Men alt leder til at tro, at det ikke går således. At revolutionen tænder hele Europa i brand, derom tviler vi ikke. Dersom en af de fire store hovedstæder på fastlandet — Paris, Wien, Brüssel eller Berlin — reiser sig og kaster styrelsen overende, er det næsten sikkert, at de tre andre gjør ligeså, nogle uger derefter. Det er også meget sandsynligt, at på halvøerne, ja selv i London og St. Petersburg, vilde revolutionen ikke la vente på sig. Men om den karakter, den vil anta, blir den samme overalt, — ja derom er det tilladt at tvile.

Mer end sandsynligt er det, at overalt vil der foregå eiendomsindgreb, som udføres mer eller mindre grundig, og når disse handlinger udføres

af en af de store europæiske nationer, vil de øve indflydelse på alle de andre. Men revolutionens begyndelse vil frembyde store forskjelligheder efter stedets beliggenhed, og dens udvikling vil ikke altid bli den samme i de forskjellige lande. I forrige århundrede brugte de franske bønder fire år til ugjenkaldelig at afskaffe indløsningen af rettighederne, og borgerne brugte de samme fire år til at omstyrte kongedømmet. (1789—1793)

La os ikke glemme det og la os være beredt på at se revolutionen bruge en vis tid til at udvikle sig. La os være beredt på at se, at den ikke overalt går i samme skridtgang.

Hvad det angår, at den hos alle europæiske nationer skal anta en rent socialistisk karakter, navnlig fra begyndelsen af, da er dette endnu tvilsomt. La os huske på, at Tyskland endnu er et helt samlet rige, og at dets fremskridtspartier drømmer om den jakobinske republik af 1848 og om „arbeidets organisation" efter Louis Blanc, mens det franske folk helt ud vil — idetmindste den fri kommune, om ikke den kommunistiske kommune.

At Tyskland går længere end Frankrig under den forestående revolution, leder alt os til at tro. Ved at gjøre sin borgerlige revolution i det 18de årh. har Frankrig gåt længere end

England i d. 17de. Samtidig med kongedømmet afsluttede det godseieraristokratiets magt, som endnu er en stormagt hos engelskmændene. Men dersom Tyskland går længer og gjør sagerne bedre end Frankrig i 1848, vil vistnok den idé, som skal besjæle revolutionens begyndelse, være den af 1848, ligesom den idé, som skal besjæle revolutionen i Rusland vil være den af 1789, — til en vis grad påvirket af den åndelige bevægelse i vort århundrede.

Uden for øvrigt at tillægge disse fremtidssyner større betydning end de fortjener, kan vi slutte følgende: revolutionen vil anta en forskjellig karakter hos de forskjellige nationer i Europa. Det standpunkt, som nås med hensyn til produkternes forvandling til fælleseiendom, vil ikke overalt bli det samme.

Følger det så heraf, — som man undertiden har sagt, — at de mest fremskredne nationer må måle sine skridt efter de nationer, som ligger tilbage? Er det at vente, at den kommunistiske revolution er moden hos alle civiliserede nationer? Åbenbart ikke. Om man ellers kunde ønske det, vilde det være umuligt, historien venter ikke på efternølerne.

På den anden side tror vi ikke, at i et og samme land skal revolutionen gå for sig over det hele, således som nogle socialister drømmer

om. Det er sandsynligt, at dersom en af de fem eller seks store byer — Paris, Lyon, Marseille, Lille, St. Etienne og Bordeaux — proklamerer kommunen, vil de andre følge eksemplet, og at flere mindre byer vil gjøre ligeså. Sandsynligvis vil flere grubefelter og industrielle midtpunkter heller ikke nøle med at afskedige sine driftsherrer og danne fri grupper.

Men mange landsbygder er endnu ikke kommet såvidt. Ved siden af oprørskommunerne vil de bli siddende rolig og vente og de vil vedbli at leve under det individualistiske styresæt. Da de hverken ser lensmanden eller fogden komme og kræve skatter, er bønderne ikke fiendtlig sindet mod oprørerne, og idet de bare drager fordel af tilstanden, venter de med at gjøre regningen op med udbytterne hjemme. Men med det praktiske syn, som altid er eget for bondeopstandene, (la os huske på det ivrige arbeide i 1792) vil de opegges til at dyrke sin jord, som de elsker så meget mere, fordi den er lettet for skatter og pantegjæld.

Hvad udlandet angår, vil der være revolution overalt. Men revolution under forskjellige skikkelser, snart splittet i småsamfund, snart samlet, men overalt mer eller mindre socialistisk. Intet ensartet.

VI.

Men la os komme tilbage til vor oprørsby, og la os se under hvilke betingelser, den kan skaffe sig livsophold.

Hvorfra skal man ta de fornødne madvarer, dersom hele nationen endnu ikke har antat kommunismen? Det er spørsmålet.

La os ta en stor fransk by, hovedstaden, om man vil. Paris forbruger årlig millioner centner af brødkorn, 350,000 okser og kjør, 200,000 kalver, 300,000 svin og over 2 millioner får, uden at regne slagtede dyr. Videre trænger det samme Paris omkring 8 millioner kilo smør, 172 millioner æg årlig, og resten i samme forhold.

Melet og brødkornet kommer fra Amerika, Rusland, Ungarn, Italien, Ægypten og Indien. Kvæget føres fra Tyskland, Italien, Spanien, ja endog fra Rumænien og Rusland. Hvad krydderier angår er der ikke et land i verden, uden at det yder sit bidrag.

La os først se, hvorledes man skulde kunne holde Paris eller en anden stor stad med proviant af de produkter, som dyrkes i de franske landsbygder og som jordbrugerne intet heller ønsker end at få leveret til fortæring.

For embedsstyrets tilhængere frembyder spørsmålet ingen vanskelighed. Først vilde de indføre en sterk centralstyrelse, udrustet med alleslags tvangsmidler: politi, hær og guillotine. Styrelsen skulde la udarbeide en statistik over alt det, som avles i Frankrig; den skulde dele landet i et vist antal ernæringskredse, og den skulde befale at visse varer i visse mængder skulde føres til visse steder, leveres på visse dage og på visse stationer, modtas af visse bestillingsmænd og opbevares i visse magasiner, og så videre.

Nuvel, vi påstår med fuld overbevisning, at en sådan løsning ikke alene ikke vilde være ønskelig, men endog at den aldrig kunde bringes til udførselse. Det er en ren utopi.

Med pennen i hånden kan man drømme om en sådan tingenes orden, men i udførelsen blir den faktisk umulig; man måtte regne uden menneskehedens uafhængighedsånd. Det vilde bli almindelig opstand, 3—4 Vendéer istedetfor ét, krig mellem landsbyer og byer, hele Frankrig i opstand mod den by, som vovede at indføre dette styresæt.

Væk med de jakobinske drømmerier! La os se, om vi ikke kan indrette os anderledes.

I 1793 udsultede landsbygderne de store byer og dræbte revolutionen. Det er imidlertid

bevist, at kornavlingen i Frankrig ikke havde aftat i 1792—93. Alt leder endog til at tro, at den havde øget. Men efterat ha sat sig i besiddelse af en stor del af herregodserne, efterat ha høstet på disse godser, vilde landmændene ikke sælge sit korn for papirsedler. De holdt på det i forventning om høiere priser eller guldmynt. Og hverken konventets strenge foranstaltninger for at tvinge opkjøberne til at sælge korn, eller deres henrettelse fik bugt med streiken. Man ved, at konventets kommissærer ikke betænkte sig på at guillotinere opkjøberne og heller ikke folket på at hænge dem på lygtepælene, og dog blev kornet liggende i magasinerne, og folket i byerne led hungersnød.

Men hvad bød man landmændene til vederlag for deres hårde arbeide? Assignater! Papirlapper, hvis værdi daglig faldt. Pengesedler, som lød på 500 pund, men uden virkeligt værd. For en 1000 frcs. note kunde man ikke længer kjøbe et par støvler. Og bonden, — forstås, var ikke villig til at bytte bort et års arbeide mod en papirlap, som han ikke engang kunde kjøbe en bluse for.

Og sålænge man byr landmanden en papirseddel uden værdi, hvad enten den kaldes assignat eller arbeidsanvisning, vil det gå ligedan. Fødemidlerne blir liggende på landet, om man

end på nyt griber til guillotinen og massedrukninger.

Hvad man må byde bonden, er ikke papir, men varer, som han har brug for, nemlig maskinen, som han nu med tungt hjerte savner, klæderne, som skal beskytte ham mod kulde og væde, lampen og lysoljen, som er trådt istedetfor hans støbelys, — spaden, riven, plogen, kort alt, hvad bonden nu negter sig, — ikke fordi han ikke føler trang dertil, men fordi der i et liv fuldt af savn og opslidende arbeide gis tusen nyttige ting, han aldrig kan få for prisens skyld.

La byen straks gå i gang med at producere de ting, bonden mangler, istedetfor at gjøre flitterstas til borgerfruerne og deres døtre. La symaskinerne i Paris gjøre arbeidsklær og søndagsklær til landsfolk istedetfor at gjøre brudepynt, la verkstedet gjøre landbrugsmaskiner, spader og harver, istedetfor at vente på, at engelskmændene skal sende slige i bytte for vin.

La byen sende landsbyerne — ikke kommissærer med røde og spraglede akselskjærf der skal gi bonden befaling om at føre madvarer til det og det sted, men la byen gi dem besked med venner og kammerater, som sier: „Bring eders produkter til os og tag igjen i vore magasiner alle de tilvirkede sager, I har lyst på.“ Og da skal madvarerne strømme til

fra alle kanter. Bonden skal holde tilbage, hvad han behøver for at leve men resten skal han sende til arbeiderne i byerne, i hvilke han for første gang i historien skal se venner og ikke optrækkere.

Man sier os måske, at dette kræver en fuldstændig omdannelse af industrien. Vist og sandt for visse grene. Men der gis tusen andre, som kan omdannes i en fart til at forsyne bønderne med klæder, ure, bohave, kjøkkentøi og simple maskiner, som byen nu lar bonden betale i dyre domme. Vævere, skræddere, skomagere, kobbersmede, finsnedkere og mange andre vil ingen vanskelighed finde ved at ombytte luksusproduktionen med nyttigt arbeide. Det behøves kun, at man gjør sig fortrolig med nødvendigheden af denne omdannelse, at man betragter den som en retfærdighedshandling og et fremskridt, at man ikke lar sig narre af teoretikernes skjønne drømme om, at revolutionen må indskrænke sig til at ta merværdien og at produktionen og handelen forøvrig kan vedbli at være, hvad de nu er.

Deri ligger efter vor mening hele spørsmålet. At byde landmanden til vederlag for hans produkter, ikke papirlapper, hvad påskrift de end har, men selve forbrugsgjenstandene, som landmanden trænger til. Hvis dette sker, vil madvarerne strømme til byerne. Sker det

ikke, da får vi dyrtid i byerne med alle dens følger, bagstræv og nederlag.

VII.

Som vi har sagt, kjøber alle store byer korn, mel, kjød ikke alene på landsbygden, men også i udlandet. Udlandet sender til Paris krydderier, fisk og lækkerier, betydelige mængder af korn og kjød.

Men under en revolution må man ikke regne på udlandet længer, eller ialfald så lidet som muligt. Når Ruslands korn, Italiens og Indiens ris, Spaniens og Ungarns vine nu strømmer ind på Vesteuropas markeder, er det ikke fordi udførselslandene deraf har formeget, eller fordi disse produkter dér vokser af sig selv ligesom løvetand på engen. I Rusland f. eks. arbeider bonden lige op til 16 timer om dagen, sulter tre à seks måneder om året, for at kunne føre ud det korn, hvormed han skal betale godseieren og staten. Nutildags viser politiet sig i de russiske landsbyer, såsnart avlingen er indbjerget, og sælger landmandens sidste ko, hans sidste hest for skatterestancer og skyldig jord-

afgift til godseierne, hvis bonden ikke kan greie for sig, når han har solgt sit korn til eksportørerne. Det går så vidt, at han bare beholder korn for ni måneder og sælger resten, forat koen ikke skal bli solgt for 10 kroner. For at leve til næste høst blander han bark i melet tre måneder, når året har været godt, seks måneder, når det har været slet, mens man i London med velbehag spiser kjæks, som er bagt af hans hvede.

Men såsnart revolutionen kommer, vil den russiske landmand gjemme brødet til sig selv og børnene. De italienske og ungarnske bønder vil gjøre ligedan; la os håbe, at også inderne vil efterligne disse gode eksempler og ligeså arbeiderne på bonanza-farmene i Amerika, hvis da ikke disse godser allerede skulde være ødelagte af krisen. Man bør da ikke længer regne på tilførsel af korn fra udlandet.

Da hele vor borgerlige civilisation grunder sig på udbytning af lavere raser og af lande, som står tilbage i industri, vil revolutionens første velgjerning straks være at true denne „civilisation" ved at tillade de såkaldte lavere folkeraser at frigjøre sig. Men denne uhyre velgjerning vil gå over til en sikker og betydelig forminskelse af den tilførsel af fødevarer, som strømmer til vestens store byer.

For indlandets vedkommende er det vanskeligt at forudse sagernes gang.

På den ene side vil landmanden sikkert nok ha den fordel af revolutionen, at han retter sin krumme ryg. Istedetfor de 14—16 timer, han nu arbeider, vil han finde det passende kun at arbeide den halve tid, hvilket kan få tilfølge en forminsket produktion af de vigtigste fødemidler, korn og kjød.

Men på den anden side vil produktionen øges, såsnart landmanden ikke længer nødes til at arbeide for at føde dagdriverne. Nye jordstrækninger vil bli lagt under plogen; fuldkomnere maskiner vil komme i brug. „Aldrig har arbeidet været så kraftigt som i 1792, da bonden tog den jord tilbage fra herremændene, som han så længe havde tragtet efter," siger Michelet, idet han omtaler den store revolution.

Om kort tid vil den drivende intensive dyrkning bli brugt af hver bonde, når den forbedrede maskine, den kemiske gjødning og deslige stilles til fællesskabets rådighed. Men alt leder til at tro, at i begyndelsen vil en forminskelse finde sted i landbrugets produktion i Frankrig såvelsom andetsteds.

Det klogeste vil iethvertfald være at regne på en nedgang i tilførselen fra indlandet som fra udlandet.

Hvorledes skal man fylde dette hul? Gi sig til at fylde det selv, naturligvis! Det er fåfængt at lede efter vanskeligheder, hvor løsningen ligger så nær. De store byer må dyrke jorden, ligesåvel som landsbygderne. Man må komme tilbage til, hvad biologerne vilde kalde „vækkelsen af alle livsfunktioner". Efter at ha delt arbeidet må man samle det — så er naturens gang.

Desuden — uanset filosofien — vil man føres dertil ved tingenes egen magt. Forstår Paris, at inden 8 måneder vil det se bunden i kornbingen, da vil Paris gå i gang med at dyrke jorden.

Jorden? Der mangler ikke jord. Rundt om de store byer og navnlig om Paris ligger herremændenes parker og løkker i klynger, — disse millioner hektar, som bare venter på den forstandige landmands arbeide for at omringe Paris med agre, som er ganske anderledes frugtbare og produktive end de af solen forbrændte muldjordstepper i Sydrusland.

Hænder? Men hvad vil I, at de to millioner parisere og pariserinder skal ta sig til, når de ikke længer har de russiske fyrster, de rumænske bojarer og berlinermillionærernes damer at fiffe op og more?

Rådende over århundredets maskineri og

over den intelligens og tekniske kundskab, som eies af arbeideren, der er fortrolig med brugen af forbedret verktøi, — med opfindere, kemikere og botanikere, med professorerne ved planteskolen i Paris og kjøkkengartnerne i Gennevilliers til sin tjeneste, ligesom med det fornødne verktøi til at mangfoldiggjøre maskinerne og prøve nye og endelig med pariserfolkets ordenssans, livsmod og fremfærd, — skal den anarkistiske pariserkommunes jordbrug bli noget ganske andet end hakkegravningen i Ardennerne.

Dampen, elektrisiteten, solvarmen og vinden vil straks bli tat i brug. Dampharven og stenbryderen skulde snart få gjort det grove arbeide, mens den møre og righoldige muldjord bare venter på mandens forstandige pleie og navnlig på kvindens, for at dækkes af velpleiede planter, som skyder aks tre-fire gange om året.

Når de lærte havedyrkning af fagmænd og fik prøve tusen forskjellige dyrkningsmåder og midler, når de fik kappes om at vinde de bedste avlinger, når de ved legemligt arbeide uden afkræftelse eller overanstrengelse gjenvandt de kræfter, som så ofte mangler dem i de store byer, — vilde mænd, kvinder og børn være glade over at hengi sig til dette markarbeide, som da ophører at være et slavearbeide, men blir en fornøielse, en fest og en forfriskning.

„Der gis ingen ufrugtbar jord! Jorden er værd, hvad manden er værd," det er det moderne jordbrugs sidste ord. Jorden yder, hvad man forlanger af den; det gjælder bare at forlange med forstand.

En landstrækning, der skulde føde en stor by som Paris, selv om den ikke var større end de to departementer Seine og Seine-et-Oise, vilde praktisk talt strække til for at fylde de huller, som revolutionen havde forårsaget.

Jordbrugets forbindelse med industrien, mennesket som jordbruger og fabrikarbeider på samme tid, dertil fører nødvendigvis den kommunistiske kommune, dersom den freidig slår ind på ekspropriationens vei.

La den bare komme engang! Af sult skal den ikke gå tilgrunde. Faren ligger ikke der, den ligger i feigheden, fordommene og i halvgjort gjerning.

Faren er der, hvor Danton så den, da han råbte til Frankrig: „Mod, mod, bare mod!" Fremforalt mod og forstand, og viljen skal snart følge efter.

Bolig.

I.

De, som opmerksomt følger arbeidernes åndsbevægelse, har måttet lægge merke til at der lidt efter lidt indtræder enighed om et vigtigt punkt, boligspørsmålet. Det er en sikker kjendsgjerning, at i de store byer — som i mange små — kommer arbeiderne lidt efter lidt til den erkjendelse, at husene aldeles ikke tilhører de af staten anerkjendte eiere.

Det er en udvikling, som foregår i sindene, og man får ikke længer folket til at tro, at eiendomsret over huse er retfærdig. Huset er ikke bygget af eieren; det er bygget, betrukket og udsmykket af arbeidere i hundrevis, hvem sulten har drevet til byggepladsene, hvem opholdelsesdriften har tvunget til at nøie sig med en snau dagløn.

De penge, som udbetaltes af den angivelige eier, var ikke et produkt af hans eget arbeide. Han havde skrabt dem sammen ligesom hele

rigdommen ved at betale arbeiderne $\frac{2}{3}$ eller bare halvdelen af, hvad der tilkom dem.

Endelig skylder huset sin nuværende værdi den fordel, eieren kan drage deraf, og her er urimeligheden iøinefaldende. Denne fordel skyldes atter den omstændighed, at huset er bygget i en by, som er brolagt, oplyst med gas, i regelmæssig forbindelse med andre byer, og har indretninger for industri, handel, videnskab og kunst; at denne by er forsynet med broer, kaier, prydet med kunstmæssige bygverker, og byder beboeren tusen bekvemmeligheder og behageligheder, som er ukjendt i landsbyerne; at tyve—tredive slegter har arbeidet på at gjøre den beboelig, rense og forskjønne den.

Værdien af et hus i visse kvartaler i Paris er en million — ikke fordi det indeholder arbeide for en million inden sine mure, men fordi det ligger i Paris,[1]) fordi arbeidere, kunstnere, tænkere, lærde og forfattere i århundreder har bidraget til at gjøre Paris til, hvad det er idag, — et midtpunkt for industri, handel, politik, kunst og videnskab, fordi det har en fortid, fordi dets gader, takket være litteraturen, er

---

[1]) blandt 3 millioner mennesker. O. A.

kjendt i indlandet som i udlandet, fordi det er et produkt af 18 århundreders arbeide, af 50 slegter af hele det franske folk.

Hvem har så ret til at tilegne sig den ringeste del af denne grund eller den mindste af disse bygninger, uden at begå en skrigende uret? Hvem har lov til at sælge nogen det ringeste stykke af fællesarven?

Derom hersker der enighed blandt arbeiderne. Tanken om fri bolig ytrede sig sterkt under beleiringen af Paris, da man ligefrem forlangte eftergivelse af de leieterminer, eierne krævede. Den ytrede sig atter under kommunen af 1871, da pariserarbeiderne ventede en mandig beslutning af kommunestyret om afskaffelse af husleien. Den vil atter bli det første spørsmål, den fattige tænker på, når revolutionen udbryder.

Revolution eller ikke, — arbeideren må ha tag over hodet. Men hvor dårligt og usundt det end er, så er der altid en eier, som kan drive jer væk. Under revolutionen finder eieren vistnok ingen politimand eller håndlanger til at kaste eders filler på gaden. Men hvem ved, om ikke den nye styrelse, hvor revolutionær den end gir sig mine af at være, gjenopretter magten og slipper et kobbel politi løs på jer! Vistnok har man set kommunen forkynde efter-

givelse af husleien til april flyttetid, men bare til april.[1])

Efter hvilken tid man skulde betale, selv om Paris stod på ende, om industrien lå nede og revolutionsmanden bare havde sit kronestykke at leve af.

Arbeideren bør imidlertid vide, at det ikke bare er under opløsningstiden, han slipper at betale husleie, men at fri bolig er anerkjendt i sig selv og så at si stadfæstet ved folkeafstemning, — at fri bolig er en ret, som folket høit har forkyndt.

Nuvel, dersom vi skulde gå og vente på, at denne foranstaltning, der stemmer så godt med hver ærlig mands retsfølelse, skulde iverksættes af de socialister, som findes mellem borgerne i en provisorisk regjering, — så vilde vi komme til at vente længe, ja lige til bagstrævet vinder overhånd!

Derfor er det, at de revolutionsmænd, som holder sig for gode til at bære akselskjærf og uniformshue — disse tegn på komando og trældom — vil forbli nede blandt folket og arbeide med folket på at husenes ekspropriation blir fuldbragt. De skal arbeide på at skabe en strøm

---

[1]) Ved forordning af 30te mars blev leien eftergit for kvartalerne pr. oktober 1870, januar og april 1871.

af idéer i denne retning; de skal arbeide på at sætte disse idéer i værk, og når de er modne, skal folket gå til ekspropriation af husene uden at låne øre til teorier — som man ikke vil forsømme at kaste iveien for dem — om skadeserstatning til eierne og andre sådanne talemåder.

Den dag, da ekspropriationen af husene er udført, vil den udbyttede arbeidsmand forstå, at nye tider er kommen, at han ikke længer skal stå med bøiet ryg foran de rige og mægtige, at ligheden har gjort sig gjældende ved høilys dag, at revolutionen er en fuldbragt kjendsgjerning og ikke et teaterkup, som man allerede har havt for mange af før.

II.

Dersom tanken om eiendomsrettens afskaffelse blir populær, vil gjennemførelsen ingenlunde strande på de uoverstigelige hindringer, man er så glad i at true os med.

De gallonerede herrer, som skal indta de ledige pladse i ministerierne og på rådhuset, skal sikkerlig ikke forsømme at ophobe hindrin-

ger. De skal tale om at tilstå eierne skadeserstatning, forfatte statistik, udarbeide lange indstillinger, — så lange, at de kan vare indtil folket i sin elendighed og arbeidsløshed ikke ser noget komme ud af det hele, men taber troen på revolutionen og gir bagstræverne frit råderum. Det vil ende med at gjøre den bureaukratiske ekspropriation forhadt af alle mennesker.

Her er nemlig et skjær, hvorpå alt kan strande. Men dersom folket ikke hengir sig til de falske forestillinger, hvormed man vil søge at blænde det, dersom det forstår, at nyt liv kræver nye former, dersom det tar sagen i sin egen hånd, — da vil ekspropriationen kunne ske uden større vanskelighed.

„Men hvorledes? Hvorledes skulde den ske?“ spør man. Vi skal si det, men med forbehold. Det er os imod at optrække ekspropriationsplanerne i de mindste enkeltheder. Vi ved på forhånd, at alt, hvad et menneske eller en gruppe kan falde på idag vil bli overtruffet af virkeligheden. Denne vil gjøre det bedre og simplere end alt, hvad man kan si på forhånd.

Ved at drage grundlinjerne for den fremgangsmåde, hvorpå ekspropriationen og fordelingen af de eksproprierede rigdomme kunde ske uden styrelsens mellemkomst, vil vi kun svare dem, som erklærer tingen umulig. Men vi min-

der gjentagende om, at vi ingenlunde har i sinde at lovprise en eller anden måde at indrette sig på som den bedste. Hvad det for os gjælder om, er alene at bevise, at ekspropriationen kan ske ved folkets eget tiltag og at den ikke kan ske anderledes.

Det er at forudse, at lige fra ekspropriationens begyndelse vil der i hvert kvarter, hver gade og husklynge danne sig grupper af velvillige borgere, som tilbyder sin tjeneste for at få greie på antallet af ledige bekvemmeligheder, af overfyldte og usunde bekvemmeligheder og af huse, der er altfor store for sine beboere, og som kunde besættes med dem, som mangler luft i sine rønner. På nogle dage vil disse frivillige forfatte fuldstændige lister for gaden, kvartalet, over alle bekvemmeligheder, sunde og usunde, trange og rummelige, over befængte boliger og prægtige leiligheder.

Med beredvillighed vil de meddele hinanden sine lister og på få dage vil de ha sin statistik færdig. Løgnagtig statistik kan lages i kontorerne; sand, nøiagtig statistik kan bare komme fra enkeltmand ved at gå fra det enkle til det sammensatte.

Uden at vente nogen ordre ovenfra, vil da disse borgere sandsynligvis gå til sine i hytter boende kammerater og si ligefrem: „Denne gang

er det revolution for alvor. Kom ikvæld til det og det sted. Hele kvartalet vil indfinde sig der, — man skal dele leilighederne mellem sig. Hvis I ikke holder på eders rønne, kan I vælge en ledig leilighed på fem værelser. Og når I har flyttet ind, er sagen dermed afgjort. Folket i våben vil snakke med dem, som vilde komme og kaste eder ud!"

„Men alle vil ha en leilighed på fem værelser," vil man si.

Langtifra, det er ikke sandt! Aldrig har folket forlangt at fange månen i et sold. Tvertimod, hvergang vi ser ligemænd, som vil bøde på en uret, blir vi slåt af den sunde sans og retfølelse, som besjæler masserne. Har man nogensinde set dem forlange det umulige? Har man nogensinde set folket i Paris slås med hinanden, når de under beleiringen gik hen for at få sin ration brød eller brænde? Man dannede række med en tålmodighed, som de fremmede bladkorrespondenter altid beundrede; og alligevel vidste man godt, at de sidst ankomne fik gå tomhændet tilbage den dag, uden brød og uden brænde.

Vistnok er der fuldt af selviske følelser hos vore samfunds afsondrede mennesker. Vi ved det meget godt. Men det ved vi også, at det bedste middel til at vække og nære disse

følelser er at betro boligspørsmålet til et eller andet kontor. Da vilde alle onde lidenskaber netop bryde løs. Det skulde bli noget for den, som havde nogen indflydelse på kontoret. Den mindste ulighed vilde fremkalde skrig. Den mindste begunstigelse vilde bringe folk til at hviske om smurning — og det med rette!

Men når folket selv, samlet gadevis, kvartalsvis eller kredsvis, påtar sig at anbringe rønneboerne i borgernes altfor rummelige bekvemmeligheder, vil kjedelige bagateller og små uligheder bli tat meget let. Sjelden har man henvendt sig til massernes gode instinkter. Dog har man nogle gange gjort det under revolutionerne, når det gjaldt at bjerge skuden fra forlis, — men aldrig er man blit skuffet. Arbeidsmanden stod altid rede, når det gjaldt store opofrelser.

Ligedan vil det gå under den forestående revolution.

Og alligevel vil der sandsynligvis af og til ske uret. Det kan ikke undgås. Der er individer i vore samfund, hvem en stor begivenhed ikke kan bringe ud af det selviske spor. Men spørsmålet er ikke om der af og til vil ske uret, men om hvorledes man skal kunne indskrænke tilfældenes antal.

Nuvel, al historie og al menneskelig erfaring, ligeså vel som samfundets egen natur lærer os, at det bedste middel er at overlade sagen til de interesserede. Alene disse kan ta rimelige hensyn og ordne tusen enkeltheder, som nødvendigvis undgår enhver embedsmæssig fordeling.

III.

Forøvrigt gjælder det ikke om at udføre en aldeles lige deling af boliger, ti de ulemper, som visse leiligheder endnu vilde ha at trækkes med, vilde let kunne rettes i et samfund, som er ifærd med ekspropriationen.

Forudsat at murerne, stenhuggerne, bygningsmændene med ét ord — ved sig trygge for udkommet, vil de ikke forlange noget bedre end nogle timer om dagen at gjenopta det arbeide, de er vant til. De vil indskrænke de store bekvemmeligheder, som kræver en hel stab af tjenere. Og på nogle måneder vil der reise sig huse, som er langt sundere end vore nuværende. Og til dem, som ikke bor godt nok, kan den anarkistiske kommune si:

„Tålmodighed, kamerater. Sunde paladser, smukke og bekvemme, bedre end alt, hvad kapitalisterne byggede, skal reise sig på den fri stads grund. De skal være for dem, som trænger dem mest. Den anarkistiske kommune bygger ikke for at tjene penge. De bygverker, den reiser for sine indvånere, som produkt af fællesånden, skal tjene til model for hele menneskeheden, — de skal være for eder!“

Dersom det oprørte folk tar husene og forkynder fri bolig, husenes overgang til fællesskab, hver families ret til sund bolig, vil revolutionen lige fra begyndelsen anta en kommunistisk karakter og slå ind på en vei, som den ikke kan komme bort fra så snart. Derved vil den rette et dødeligt stød mod den personlige eiendom.

Husenes ekspropriation indebærer således hele den sociale revolution i sin spire. Af den måde, hvorpå ekspropriationen sker, afhænger begivenhedernes karakter. Enten skal vi åbne en bred, magelig vei for den anarkistiske kommunisme, eller vi skal vedbli at traske i den embedsmæssige individualismes søle.

Det er let at forudse tusen indvendinger, som vil bli gjort, nogle af teoretisk, andre af praktisk natur.

Da det gjælder for enhver pris at hævde og forsvare uretten, er det sikkert nok i retfær-

dighedens navn, man vil tale. „Er det ikke skjændigt," skriger man, „at pariserne tar de smukke huse for sig selv, og overlader stråhytterne til bønderne." Men deraf lar vi os ikke narre. Disse retfærdighedens rasende talsmænd glemmer, — ved et sprang i tanken, der er eiendommeligt for dem, — den skrigende ulighed, de gjør sig til talsmænd for. De glemmer, at i selve Paris vansmægter arbeideren, hans hustru og børn i en ussel rønne, mens han fra sit vindu ser den riges palads. De glemmer, at hele slegter omkommer i de fuldpakkede kvarterer af mangel på luft og sol, og at det burde være revolutionens første pligt at råde bod på denne uret.

Vi hefter os ikke ved disse interesserede indvendinger. Vi ved, at den ulighed, som endnu virkelig finder sted mellem Paris og landsbyen, er af dem, som aftar hver dag; landsbyen vil sikkert skaffe sig sundere boliger end de nuværende, når bonden har ophørt at være forpagterens, fabrikantens, ågerkarlens og statens lastdyr. Bør man da holde på en uretfærdighed, som har hersket i århundreder for at undgå en forbigående uret?

De såkaldte praktiske indvendinger er langtfra sterke.

„Her er en fattig djævel," vil man si, „som

ved at knibe på alle kanter har sparet sammen såpas, at han har kjøbt sig et hus, stort nok for hans familie. Han er så lykkelig; vil I også kaste ham på gaden?"

Aldeles ikke. Er hans hus neppe stort nok for hans familie, la ham da bare bli boende! La ham dyrke haven udenfor vinduerne! I nødsfald skal vore smågutter endog komme og gi ham en håndsrækning. Men har han i huset en leilighed, som han leier bort til en anden, vil folket si til denne: „Du ved, kamerat, at du ikke skylder gammeln noget herefter. Bli boende i din leilighed, men betal ikke mere; der er ikke noget politi længer, det er Socialen nu!"

Og dersom eieren selv bruger tyve værelser, og der i kvartalet er en mor med fem børn i et eneste værelse, nuvel, så kommer folket og ser efter om der ikke blandt de tyve værelser skulde være nogle, som kunde passe til en god liden bekvemmelighed for moren og de fem børn. Er ikke det mere retfærdigt end at la moren og de fem små sidde på tagværelset, mens herremanden mæsker sig på slottet? Desuden vilde herremanden meget snart skille sig ved dem; når fruen ikke længer får tjenere til at holde sine tyve værelser i orden, vil hun være glad ved at bli af med halvparten af sin leilighed.

„Men dette vil bli en fuldstændig omvælt-

ning," vil ordenens talsmænd råbe. „Udflytningerne vil aldrig ta ende! Det var da bedre at kaste alle mennesker på gaden og trække lod om leilighederne"! —

Nuvel, vi er overbeviste om, at dersom ikke en eller anden slags styrelse blander sig opi det, og dersom hele reformen blir lagt i hænderne på lag, som frivillig har dannet sig for dette øiemed, skal udflytningerne bli mindre talrige end de, som sker i løbet af et eneste år som følge af eiernes rovgjerrighed.

For det første er der i alle større byer et så stort antal ledige bekvemmeligheder, at de næsten vilde strække til for at huse størstedelen af dem, som bor på tagkamre og i kjældere. Hvad paladser og pragtleiligheder angår, så er der mange arbeiderfamilier, som ikke engang vilde ønske sådanne. Man kan ikke benytte dem, med mindre de holdes istand af et talrigt slæng af tjenere. Deres beboere vilde også snart se sig nødt til at søge tarveligere leiligheder, hvor pengemændenes damer selv måtte gå i kjøkkenet. Og lidt efter lidt skulde befolkningen, uden at der behøves væbnet følge til at ledsage pengemanden til tagkamret og beboeren af tagkamret til paladset, — fordele sig nokså venskabelig i de forhåndenværende boliger med mindst mulig bråk og omflytning. Ser man ikke landkommu-

nerne skifte markerne mellem sig med så liden ulempe for lodeierne, at vi kun har at anerkjende den sunde fornuft og den kloge fremgangsmåde, de benytter.

Den russiske kommune, — stiftet ved granskning, syn og skjøn, — forvolder mindre teigebytte end det personlige særeie med sine retstrætter. Og så vil man få os til at tro, at beboerne af en stor europæisk by skulde være dummere og daarligere udskiftningsmænd end russiske eller indiske bønder!

Al revolution medfører imidlertid en vis omvæltning af det tilvante, daglige liv, og de, som håber at gjennemgå en stor krise uden at middagsmaden blir svid i gryden, udsætter sig for at bli skuffet. Man kan forandre styrelsen, uden at den gode borgermand nogensinde kommer for sent hjem til middagen; men man udsoner ikke så let samfundets forbrydelser mod dets opholdere.

Der vil sikkert nok bli en vis forstyrrelse i det daglige liv. Men denne forstyrrelse må ikke ske til unytte, den må indskrænkes til det mindst mulige. Og la os gjenta det endnu en gang, det er ved at henvende sig til de interesserede og ikke til kontorerne, at ulemperne skal bli mindst for alle.

Folket begår feil på feil, når det med stemme-

sedler har at vælge mellem de bondefangere, som spinder rænker for den ære at repræsentere det, og som påtar sig at gjøre alt, vide alt og ordne alt. Men når folket må ordne noget, som det kjender til, noget, som ligefrem vedkommer det, gjør det tingen bedre end alle mulige kontorer. Har man ikke set det under „kommunen"? Og under den sidste store streik i London? Ser man det ikke daglig i enhver landkommune?

Klæder.

Dersom husene er at betragte som byens fælleseiendom, og dersom man går til fordeling af fødemidlerne, blir man nødt til at gjøre et skridt videre. Man tvinges til at ta klædningsspørsmålet under overveielse, — og den eneste mulige løsning vil atter bli, i folkets navn at bemægtige sig alle oplag af klæder og åbne dørene for alle, for at enhver kan forsyne sig med hvad han behøver. At gjøre klædesstofferne til fælleseiendom og gi enhver lov til at hente, hvad han trænger i fællesmagasinerne eller for-

lange det i verkstederne, er den løsning, som påtvinger sig, såsnart det kommunistiske princip anvendes på huse og fødevarer.

Men for den sags skyld behøver vi da ikke at trække frakkerne af borgerne og lægge alle klæder i en haug for at kaste lod om dem, som vore ligeså åndrige som opfindsomme kritikere forlanger. Enhver får beholde sin frak, om han har nogen. Ja om han har ti, så er det sandsynligt, at ingen kommer og tar dem fra ham. Man vil foretrække en ny klædning fremfor den, som borgeren allerede har båret, og man får nye klæder nok uden at behøve at ty til gamle klædesskabe.

Dersom vi gjør op en stastistik over klæder, som er ophobet i de store byers magasiner, vil vi sandsynligvis se, at i Paris, Lyon, Bordeaux og Marseille findes der nok til at kommunen kan byde hver borger og borgerinde en klædning. Desuden om ikke alle fandt noget efter sin smag, så vilde fællesverkstederne snart fylde hullerne. Man ved med hvilken hurtighed verkstederne arbeider i vore dage, forsynet som de er med forbedrede maskiner og indrettet for produktion i stor målestok. „Men alverden vil ha en zobelpels og enhver kvinde forlanger en fløielskjole," skriger vore modstandere.

Oprigtig talt, det tror vi ikke. Alle fore-

trækker ikke fløiel og alle drømmer ikke om en zobelpels. Ja, dersom man idag foreslog pariserinderne at vælge hver sin dragt, så er der dem, som vilde foretrække en simpel dragt fremfor vore verdensdamers fantastiske pynt.

Smagen veksler med tiderne, og den, som får overhånd under revolutionen, vil bli smagen for det enkle. Samfundet som individet har sine modløse stunder, men det har også sine heltemodige øieblikke. Så ynkelig samfundet kan være, når det som nu forsumper sig i kampen for dårlige og dumme personlige interesser, så skifter det og udseende i store tider. Det har sine ædle øieblikke, hvori det rives med. Mænd med mod i brystet tar luven fra humbugmagerne. Opofrelserne kommer for dagen, de store eksempler smitter.

Selv egoisterne føler sig skamfulde over at stå tilbage og med eller mod sin vilje skynder de sig med at slutte sig til de ædelmodige og tapre.

Den store revolution af 1793 har nok af den slags eksempler. Og det er under disse moralske forårsstorme, der er ligeså naturlige for samfundet som for den enkelte, at man ser de ophøiede udbrud, som får menneskeheden til at gjøre et skridt fremad.

Vi vil ikke overdrive disse skjønne følelsers

sandsynlige rolle, og det er ikke på dem, vi grunder vort samfundsideal. Men vi overdriver ikke, når vi mener, at de vil hjælpe os til at gjennemgå de første og farligste øieblikke. Vi kan ikke regne på, at disse opofrelser skal vedbli i det daglige liv, men vi venter dem i begyndelsen, — og det er alt, hvad der behøves. Det er netop, når man skal rydde grunden og bortskaffe al den smuds, som har ophobet sig ved århundreders undertrykkelse og trældom, at det anarkistiske samfund trænger disse udbrud af broderkjærligheden. Senere kan det leve uden at påkalde offervilligheden, fordi det da har fjernet undertrykkelsen, og derved skabt et nyt samfund, som er åbent for alle solidariske følelser.

Dersom revolutionen sker i den ånd, vi taler om, vil forresten individernes fri foretagsomhed finde et stort virkefelt, en slagmark, vid nok til at undgå egoisternes spredte angreb. Grupper vil samle sig i hver gade, i hvert kvartal og påta sig forsyningen af klæder. De skal gjøre lister over, hvad oprørsbyen eier, og på det nærmeste komme efter, hvilke tilgange den råder over af denne sort. Og meget sandsynligt er det, at for klædernes vedkommende, vil byens borgere anta det samme princip som for fødemidlerne: „Ta såmeget du vil, hvor der er overflod. Skift, hvor der er knapt!“

Da samfundet ikke kan byde hver borger en zobelpels og hver borgerinde en fløielskjole, vil det skjelne mellem det overflødige og det fornødne. Og foreløbig idetmindste vil det regne fløielsdragterne og zobelpelserne blandt overflødighedsartiklerne, skjønt det ikke er umuligt, at det som er en overdådighedsgjenstand idag, måske blir noget ganske almindeligt imorgen. Ved at sikre enhver indvåner i den anarkistiske by det fornødne fuldt ud, vil man kunne overlade den private virksomhed omsorgen for at skaffe de svagelige og syge, hvad der foreløbig vil bli at betragte som en luksusgjenstand, og at forsyne de mindre sterke med det, som ikke går ind under alles daglige forbrug.

„Men det er jo at udslette al forskjel! Munkens grå kappe," vil man si. „Al kunst, og alt, som forskjønner livet, vil forsvinde!"

Aldeles ikke! Og vi, som altid bygger på det allerede bestående, skal straks vise, hvorledes et anarkistisk samfund kan tilfredsstille sine borgeres mest forfinede kunstsans, uden derfor at bevilge dem millionærformuer.

Mål og midler.

I.

La et samfund, by eller bygd, sikre alle indbyggere det fornødne (vi skal snart se hvorledes begrebet „fornødent“ kan tøies ligetil luksus), — og det vil bli nødt til at bemægtige sig alt hvad der er uundværligt for at kunne producere, det vil si jordbund, maskiner, fabriker, transportmidler o. s. v. Det vil ikke undlade at ekspropriere de nuværende indehavere af kapitalen, for at overgi den til samfundet.

Hvad man nemlig laster den borgerlige ordning for, er ikke alene at kapitalisten river til sig en stor del af fortjenesten ved ethvert industri- eller handelsforetagende, hvilket så tillader ham at leve uden at arbeide, men, som vi allerede har sagt, hovedklagen grunder sig derpå, at al produktion tar en falsk retning, siden den ikke har det mål for øie, at sikre alle et godt udkomme. Deri ligger forbandelsen.

Og hvad mere er: det er umuligt, at vareproduktionen kan ta hensyn til alle. Hvis den gjorde det, måtte kapitalisten opgi sin rolle og gjøre, hvad han ikke kan gjøre, sålænge han er, det han er: en privat driftsherre, der stræver for at bli rig. Den kapitalistiske ordning, som grunder sig på hver enkelt driftsherres personlige interesse, har ydet samfundet alt, hvad man kan vente: den har øget arbeidernes produktionsevne. Idet kapitalisten drog fordel af den revolution, dampen gjorde i industrien, af kemiens og mekanikens hurtige udvikling og dette århundredes opfindelser, la han an på at øge udbyttet af det menneskelige arbeide i sin egen interesse, og det lykkedes ham i overordentlig grad. Men at gi ham en anden opgave, vilde være rent tåbeligt. Hvis vi f. eks. forlangte, at han skulde la dette større arbeidsudbytte komme hele samfundet tilgode, vilde det være at forlange menneskekjærlighed og barmhjertighed af ham, men et kapitalistisk foretagende kan ikke grundes på barmhjertighed.

Det står nu til samfundet at almindeliggjøre denne sterkere produktionsevne, som i vore dage er indskrænket til visse industrier, og at anvende den i alles interesse. Men klart er det, at for at sikre alle udkomme, må samfundet lægge beslag på alle produktionsmidler.

Økonomerne vil uden tvil minde os om, hvad de liker så godt, — det middels velvære, som en vis klasse af unge, sterke og i visse industrigrene dygtige arbeidere nyder. Altid er det dette mindretal, man med stolthed peger på. Men dette velvære, som kun falder i nogle fås lod, — er det også sikret dem? Deres herrers skjødesløshed, sorgløshed eller griskhed vil imorgen måske kaste disse priviligerede på gaden, og da må de betale den velstandstid, de har nydt, med måneders eller års nød og elendighed. Hvor mange storindustrier (tøier, jern, sukker o. s. v.), for ei at tale om døgnindustrier har vi ikke set ligge nede og vantrives, den ene efter den anden, enten som følge af spekulationer eller af naturlige arbeidsflytninger eller som følge af kapitalisternes egen indbyrdes konkurrence! Alle hovedindustrier som vævning, spinding og maskineri, har nylig gjennemgåt en sådan krise, end si sådanne, hvis særkjende er periodiske standsninger af arbeidet!

Hvad skal man så si om den pris, for hvilken et nokså tarveligt udkomme kjøbes i nogle arbeiderklasser? Ti det opnås gjerne ved landbrugets undergang, ved den skammelige udbytning af bonden og ved massernes elendighed. I modsætning til dette lille mindretal af arbeidere, som nyder et vist velvære, hvormange

millioner mennesker er der ikke, som lever fra hånden til munden uden fast dagløn, færdige til at gå, hvor man kalder dem; hvormange landsfolk arbeider ikke 14 timer om dagen for snaue kosten! Kapitalen affolker landsbygden, udbytter kolonierne og de egne, hvor industrien er lidet udviklet; den fordømmer den store flerhed af arbeidere til at forbli uden teknisk dannelse, middelmådige i deres eget fag. En industris blomstrende tilstand kjøbes stadig ved ødelæggelse af ti andre.

Og dette er ikke tilfældigt; det er en nødvendig følge af kapitalens herredømme. For at bli istand til at betale nogle arbeiderklasser så nogenlunde, er det i vore dage nødvendigt, at bonden er samfundets lastdyr; at landsbygden rømmes for byens skyld; at de små næringer ophobes i de store byers skidne forstæder og fabrikerer næsten for ingenting tusen ting af ringe værdi, som gjør den store fabriks produkter tilgjængelige for de slet lønnede kjøbere; for at det dårlige klæde kan finde afsætning til de usselt lønnede arbeidere, er det nødvendigt, at skrædderen nøier sig med en sulteløn. Orientens tilbageliggende lande må udbyttes af Vestens, for at arbeideren i nogle priviligerede industrier kan få et vist tarveligt udkomme under kapitalens herredømme.

Den nuværende ordnings værste side består derfor ikke deri, at produktionens „merværdi“ går til kapitalisten, — som Rodbertus og Marx har sagt, — idet de i disse ord sammenfatter den socialistiske opfattelse og overblik over kapitalens styre. Merværdien i sig selv er bare en følge af dybere årsager. Ondet består deri at der overhode er en „merværdi“ istedetfor et simpelt overskud, som ikke er fortæret af hver slegt; ti for at der kan bli en „merværdi“, må mænd, kvinder og børn ved sult tvinges til at sælge sin arbeidskraft for det mindst mulige af, hvad denne kraft producerer, og navnlig af, hvad den er istand til at producere.

Men dette onde vil vare sålænge, som det for produktionen nødvendige er nogle fås eiendom. Sålænge mennesket er nødt til at betale en afgift til besidderen for at få lov til at dyrke jorden eller sætte en maskine i gang, og sålænge det står eieren frit for at producere, hvad der lover ham den største fortjeneste istedetfor mest muligt af de ting, der er nødvendige til livsophold, — så længe kan velvære bare midlertidig være sikret et lidet fåtal og hver gang må det kjøbes med nød og elendighed for en del af samfundet. Det er nemlig ikke nok, at man i lige lodder fordeler den fortjeneste, en industri formår at udbringe, dersom man på samme tid

er nødt til at udbytte tusener af andre arbeidere. Det gjælder med det mindst mulige tab af menneskelige kræfter at producere den størst mulige sum af de produkter, der er mest nødvendige for alles velvære.

Dette syn på det hele kan ikke være en privat eiers sag. Og derfor er det, at hele samfundet, når det sætter sig dette ideal, må bli nødt til at gjøre sig til eier af alt, hvad der tjener til at skaffe udkomme ved at skabe rigdomme. Det må bemægtige sig jordbunden, fabrikerne, gruberne, samfærselsmidlerne o. s. v. og derefter tænke på, hvad der er i alles interesse at producere, på produktionsmåderne såvel som produktionsmidlerne.

II.

Hvormange timer bør en mand arbeide om dagen, for at sikre sin familie rigelig næring, hyggelig bolig og de fornødne klæder? Dette spørsmål har ofte sysselsat socialisterne, og de antar almindelig, at 4—5 timer om dagen vilde være nok, — selvfølgelig på betingelse af at alle arbeider. —

I slutningen af forrige århundrede blev Benjamin Franklin stående ved fem timer; og dersom trangen til at leve godt siden den tid har steget, så har også produktionsevnen steget, og det langt hurtigere.

I et senere kapitel under omtalen af jordbruget skal vi se alt, hvad jorden formår at yde den mand, som dyrker den med forstand, istedetfor at kaste sædekornet på lykke og fromme ned på dårlig bearbeidet land, således som det gjøres den dag idag. På det vestlige Amerikas store gårde, som dækker snese af kvadratmil, men hvis jordbund er meget fattigere end den dyrkede jord i de civiliserede lande, får man bare 12 à 18 hektoliter pr. hektar, det vil si halvparten af det udbytte, gårdene gir i Europa og det østlige Amerika. Og dog, takket være maskinerne, som sætter to mand istand til at bearbeide $2\frac{1}{2}$ hektar om dagen, producerer hundre mand på et år alt, hvad der behøves for at levere på hjemstedet brød for 10,000 personer hele året igjennem.

Det vilde således være nok for en mand at arbeide under sådanne vilkår 30 timer, eller 6 halve dagverk på 5 timer, for at ha brød hele året, — og 30 halve dagverk for at sikre en familie på fem personer.

Og ved opgaver fra den nuværende drift

skal vi ligeledes bevise, at dersom man havde anvendt den drivende intensive dyrkningsmåde, vilde mindre end 60 halve dagverk været nok til at forsyne hele familien med brød, kjød, grønsager, ja endog med fin frugt.

På den anden side, ved at sætte sig ind i de nuværende bygningspriser på arbeiderboliger i de store byer, kan man forvisse sig om, at til et lidet særskilt hus i en engelsk storby — som man bygger dem for arbeiderne, — er 1400 à 1800 arbeidsdage på 5 timer tilstrækkelige. Og da et sådant hus varer 50 år idetmindste, får man ud, at 28 à 36 halve dagverk om året skaffer familien en sund og pen bolig, forsynet med al fornøden bekvemmelighed, mens ved at leie en lignende bolig hos driftsherren, må arbeideren betale den med 75 à 100 dagverk om året.

La os lægge merke til, at disse tal viser den høieste husleie i England nufortiden under vor slette samfundsordning. I Belgien har man bygget arbeiderboliger meget billigere. Alt i alt kan man påstå, at i et velordnet samfund er 30 à 40 halve dagverk om året nok til at sikre en ganske vel indrettet bolig.

Beklædningen står tilbage. Her er beregninger næsten umulige, fordi de indtægter, som optjenes af en sværm af mellemmænd, unddrar

sig al bereguing. Ta f. eks. klæde og læg sammen alt, hvad der er betalt til eieren af græsbeitet og fårene, til uldhandleren og alle mellemmændene lige indtil jernbanekompanierne, spinderne, væverne, til kjøbmænd, som handler med færdige klæder, til udsælgere og kommissionærer, og du kan gjøre dig en forestilling om, hvad der betales for hver klædning til en hærskare af borgere. Derfor er det umuligt at si, hvormange dagverk der går på en overfrak, der betales med 100 kr. i et stort parisermagasin.

Vist er det, at med de nuværende maskiner er man istand til at fabrikere utrolige masser af tøi. Nogle eksempler er nok. I 751 bomuldsfabriker (spinderier og væverier) i de forenede stater producerer således 175,000 arbeidere og arbeidersker 1 milliard 939 millioner 400000 meter bomuldstøi, foruden en stor mængde bomuldsgarn. Alene bomuldstøierne andrar i gjennemsnit til over 11000 meter for 300 arbeidsdage à $9\frac{1}{2}$ time, eller 40 meter bomuldstøi på 10 timer. Sætter man, at en familie bruger 200 meter om året, hvilket er meget, så svarer dette til 50 arbeidstimer, eller 10 halve dagverk à 5 timer. Og dertil kommer garnet, det vil si sytråd og islæt til klæde af uld og bomuld.

Om de resultater, som er opnåt alene i

vævning, lærer de forenede staters officielle statistik os. Når en arbeider i 1870 med 13—14 timers arbeidsdag gjorde 9500 meter hvidt bomuldslærred om året, så vævede han 16 år senere, 1886, 27000 meter med bare 55 timers arbeide om ugen. Selv i pressede bomuldstøier opnåde man 29150 meter med 2669 timers arbeide om året, vævning og presning iberegnet, — eller næsten 11 meter i timen. For således at få sine 200 meter hvidt, presset bomuldstøi, er det nok at man arbeider knapt 20 timer om året.

Det er godt at lægge merke til, at råstoffet går ind i disse fabriker næsten som det kommer fra marken, og at rækken af de forandringer, det undergår før det blir tøi, foregår i løbet af disse 20 timer. Men for at kjøbe disse 200 meter i handelen, må en vel lønnet arbeider levere, lavt regnet, 10 à 15 dagverk à 10 timer, eller 100 à 150 timer. Og hvad den engelske bonde angår, så må han arbeide tungt en måned eller vel så det, for at skaffe sig denne luksus.

Man ser allerede af dette eksempel, at med 50 halve dagverk kunde man i et vel indrettet samfund klæde sig bedre end småborgerne i vore dage.

Men ved alt dette behøver vi kun 60 halve dagverk à 5 timer for at skaffe os jordprodukter,

40 for bolig og 50 for klæder, hvilket endda bare udgjør et halvt år, da året med fradrag af festdagene, udgjør 300 arbeidsdage.

Endnu står 150 halve arbeidsdage igjen som man kunde bruge til andre livsfornødenheder som vin, sukker, kaffe, te, møbler, befordringsmidler o. s. v.

Det er klart, at disse beregninger bare tilnærmelsesvis er rigtige, men det kan også stadfæstes på en anden måde. Når vi blandt de civiliserede nationer regner dem, som intet producerer, dem, som arbeider i sundhedsfarlige industrier, der er dømt til at svinde, og endelig dem, der stiller sig som unyttige mellemmænd, så bekræfter det sig, at i enhver nation kunde antallet af de egentlige producenter fordobles. Og når 20 istedetfor 10 personer var beskjæftiget med produktion af fornødenheder, når samfundet la mere an på at spare menneskekræfter, vilde disse 20 ha at arbeide 5 timer daglig uden nogen forminskelse i produktionen. Og det vilde være nok at indskrænke sløseriet med menneskekræfter i de rige huse og i det embedsverk, som regner en bestillingsmand på hver ti indvånere, og at nytte disse kræfter til at øge nationens produktionsevne, for at indskrænke arbeidstimerne til fire ja endog til tre, vistnok

på betingelse af, at man nøiede sig med den nuværende produktion.

Derfor er det, at vi ved at støtte os til de betragtninger, vi nylig har anstillet, kan fastslå følgende slutning.

La os sætte et samfund på flere millioner indvånere, der befatter sig med agerbrug og en stor mangfoldighed af industrier, Paris f. eks. med departementet Seine-et-Oise. Sæt at i dette samfund alle børn lærer at arbeide med sine hænder ligeså vel som med hodet. Antag endelig, at alle voksne, undtagen de med børneopdragelsen beskjæftigede kvinder, gav sig til at arbeide fem timer daglig i alderen fra 20 eller 25 til 45 eller 50 år og at de la sig efter valgfri beskjæftigelser, ligegyldig i hvilken gren af det som nødvendigt betragtede menneskelige arbeide. Et sådant samfund kunde til vederlag sikre alle medlemmer velvære, d. v. s. et mere reelt udkomme end det, borgerstanden nyder i vore dage. — Og desuden kunde hver arbeider råde idetmindste over fem timer daglig, som han kunde ofre videnskab, kunst og personlige behov, der ikke indgik under rubriken fornødenheder, med forbehold af senere, når menneskets produktionsevne øgedes, at indføre under denne rubrik alt det, som endnu idag betragtes som luksus eller uopnåeligt.

Luksus.

I.

Mennesket er et væsen, som ikke udelukkende lever for at spise, drikke og sove. Når det har tilfredsstillet de materielle behov, indfinder den kunstneriske trang sig med desto større styrke. Såmange hoder, såmange sind; og jo mere civiliseret samfundet er, jo mere udviklet individualiteten er, desto forskjelligere er tilbøielighederne.

I vore dage ser man endog både mænd og kvinder, som negter sig det fornødne for at skaffe sig en eller anden bagatel, en fornøielse, en åndelig eller materiel nydelse. En kristen og en asket kan fordømme denne attrå efter luksus; men i virkeligheden er det disse bagateller, som bryder tilværelsens ensformighed og gjør den behagelig.

Vilde livet være værdt at leve med alle dets uundgåelige sorger og bekymringer, dersom men-

nesket ovenpå det daglige stræv ikke kunde skaffe sig en eneste nydelse efter sin personlige smag?

Dersom vi vil den sociale revolution, er det visselig først og fremst for at sikre alle brød; for at omskabe dette afskyelige samfund, hvor vi hver dag ser kraftige arbeidere gå og slænge, fordi de ikke har fundet en driftsherre, som vil være så venlig at udbytte dem, kvinder og børn, som flakker omkring om natten uden husly, hele familier, som bare har det tørre brød, børn, mænd og kvinder, som dør af mangel på pleie og tilstrækkelig næring. For at få ende på denne uretfærdighed er det, vi reiser os.

Men vi venter noget andet og mere af revolutionen. Vi ser, at arbeideren, nødt som han er til at kjæmpe møisommeligt for at leve, er udelukket fra de høiere nydelser, — de høieste, som er tilgjængelige for mennesket, — videnskab og kunst. Det er for at sikre alle mennesker disse nydelser, der nutildags er forbeholdt et lidet fåtal, for at levne dem fritid og mulighed for at udvikle sine åndelige evner, at revolutionen må sikre alle det daglige brød. Først brød — så fritid, — det er det høieste mål.

I vore dage, da mennesker i hundretusenvis mangler brød, brænde, klæder og bolig, er luksus en forbrydelse, ti for at tilfredsstille den må

arbeiderens barn undvære brød. Men i et samfund, hvor alle spiser sig mæt, vil trangen til det, vi nu kalder luksus, bli mere levende. Og da alle mennesker ikke kan og ikke bør ligne hinanden, (smagens og behovenes forskjellighed er den første betingelse for menneskehedens fremskridt), vil der altid være mænd og kvinder, hvis trang i en eller anden retning ligger høiere end det almindelige, — og godt er det, at så er.

Alle mennesker har ikke brug for en stjernekikkert, ti selv om oplysningen var almindelig, er der dog dem, der foretrækker mikroskopiske undersøgelser for beskuelsen af stjernehimmelen. Nogle holder af statuer, andre af malerier; én har ingen anden ærgjerrighed end et godt piano, en anden nøier sig med en mundharpe. Bonden pynter sin stue med et Nürnbergerskilderi af korsfæstelsen, og dersom hans smag udvikles vil han ha et smukt kobberstik. I vore dage kan den, som har kunstssans, ikke tilfredsstille den, medmindre han arver en stor formue; men når han arbeider flittig og tilegner sig en åndelig kapital, som tillader ham at vælge en godt aflønnet livsgjerning, har han altid håb om at tilfredsstille sine tilbøieligheder i mer eller mindre grad. Man laster også i almindelighed vore kommunistiske ideal-samfund for bare at ha det

materielle liv til formål. „I har måske brød til alle, sier man, men I har ikke smukke malerier, optiske instrumenter, luksusmøbler og smykker i eders fællesmagasiner, kort — disse tusen ting, som tjener til at tilfredsstille de menneskelige tilbøieligheders uendelige mangfoldighed. Og netop derved undertrykker I al mulighed for at skaffe jer nogetsomhelst udenfor det brød og det kjød, kommunen kan byde alle, og det grå bomuldstøi, hvormed I vil klæde eders kvinder."

Dette er den indvending, som rettes mod alle kommunistiske systemer, — en indvending, som stifterne af de unge samfund, der grundlagdes på de amerikanske prærier, aldrig har forstået. De trodde, at dersom samfundet kunde skaffe sig tøi nok til at klæde alle medlemmerne, en konsertsal, hvor „brødrene" kunde radbrække et musikstykke eller af og til gi et teaterstykke, var det dermed gjort. De glemte, at kunstsans findes ligesåvel hos jorddyrkeren som hos borgeren, og at om formerne veksler med de forskjellige kulturtrin, så er grundlaget altid det samme. Og samfundet kunde sikre kjødgryden, det kunde i opdragelsen undertrykke alt det, som udvikler personligheden, det kunde påbyde bibelen som eneste læsning, men de personlige tilbøieligheder skaffede sig alligevel luft i det almene misnøie, — små tvistemål opstod om

kjøb af et piano eller af fysiske instrumenter, og fremskridtselementerne visnede hen, ti samfundet kunde bare leve, når det dræbte al personlig følelse, al kunstnerisk stræben og al udvikling.

Skulde den anarkistiske kommune trækkes ind på den samme vei?

Åbenbart ikke, forudsat at den omfatter og søger at tilfredsstille hele det åndelige liv, på samme tid som den sikrer produktionen af alt, hvad det materielle liv behøver.

II.

Vi tilstår ligefrem, at når vi tænker på den afgrund af elendighed og lidelser, som omgir os, når vi hører de hjerteskjærende klager fra arbeidere, som idelig løber i gaderne og ber om arbeide, så byr det os imod at diskutere det spørsmål, hvorledes man bærer sig ad i et samfund, hvor alle spiser sig mæt, med at tilfredsstille en og anden persons ønske om at eie et bordstel af Sèvres-porcelæn eller en fløielsdragt.

Vi fristes til at svare kort og godt: „Først og fremst brød. Siden skal vi se, hvad det kan bli til med porcelænsstellet og fløielskjolen.“

Men da det må erkjendes, at mennesket foruden maden også har andre behov, og da anarkiets styrke netop ligger deri, at det omfatter alle menneskelige evner og alle lidenskaber og ikke overser nogen af dem, skal vi med få ord si, hvorledes man kunde indrette sig for at tilfredsstille menneskets åndelige og kunstneriske trang.

Som sagt, når man arbeider fem eller fire timer daglig indtil 45 eller 50 årsalderen, kan man lettelig producere alt, hvad der er nødvendigt for at sikre samfundet udkomme.

Men for den mand, som er arbeidsvant og spændt for en maskine, er arbeidsdagen ikke fem timer, men ti timer i 300 dage om året og hele livet igjennem. Således dræbes sundheden og sløves forstanden. Men når man kan skifte sysselsættelse og navnlig ombytte håndarbeide med åndsarbeide blir man gjerne ved at arbeide 10—12 timer uden at bli træt. Dette er regelen. De nmand, som har gjort fire — fem timers nødvendigt arbeide for at leve, har endnu fem—seks timer tilovers, som han vil søge at udfylde efter sin tilbøielighed. Og disse femseks timer daglig vil gjøre det muligt for ham,

ved at forene sig med andre, at skaffe sig alt, hvad han ønsker udenfor det nødvendige, som er sikret alle.

Først skal han gjøre fra sig på marken eller på verkstedet det arbeide, han for sin del skylder samfundet som bidrag til den fælles produktion. Og den anden halvdel af dagen, ugen eller året skal han anvende til tilfredsstillelsen af sine kunstneriske eller videnskabelige tilbøieligheder.

Tusen foreninger skal opstå, svarende til enhvers smag og til alle mulige indfald.

Nogle kan f. eks. ofre sine fritimer til literaturen. De danner grupper bestående af forfattere, sættere, trykkere, træskjærere og tegnere, alle arbeidende mod det fælles mål: udbredelsen af de idéer, de hylder.

I vore dage ved forfatteren, at der er et lastdyr, som kaldes arbeideren, hvem han for to — tre kroner om dagen kan overlade trykningen af sine bøger, men han bryr sig ikke synderlig om at vide, hvad et trykkeri er for noget. Om sætteren blir forgiftet af blystøv, og om barnet, som passer maskinen, dør af blodmangel, — er der ikke andre stakler at ta istedet?

Men når der ikke mere findes forsultne mennesker, som er færdige til at sælge sine hænder for en ussel betaling, når den udbyttede fra

igår har fåt kundskaber, og når han får sine egne tanker at fæste til papiret og meddele andre, da vil forfatterne og de lærde bli nødt til at slutte sig sammen for at trykke sin prosa og sine vers.

Sålænge forfatteren betragter blusen og håndarbeidet som tegn på en ringere stilling, vil det forekomme ham upassende, at en forfatter selv sætter sin bog med typer. Har han ikke gymnastiksalen og dominospillet til at udvikle sig ved? Men når den skam, som hefter ved håndarbeidet, forsvinder, når alle er nødt til at bruge sine hænder og ikke længer har nogen, de kan læsse byrden over på, ja da skal forfatterne såvel som deres mandlige og kvindelige beundrere snart lære den kunst at håndtere sætterens vinkelhage og typekassen, da skal de allesammen som skjønnere af det verk, der trykkes, lære at kjende den nydelse at sætte det og se det komme frem af valsemaskinen i sin jomfruelige skjønhed. Disse ypperlige maskiner, — en pinebænk for barnet, som i vore dage passer dem fra morgen til aften, — skal bli en kilde til nydelse for dem, som bruger dem til at skaffe udtryk for deres yndlingsforfatteres tanker.

Skal literaturen tabe noget på det? Skal digteren bli mindre, fordi han har arbeidet på marken eller været med og mangfoldiggjort sit

verk med sine hænders arbeide? Skal romanforfatteren tabe noget af sit kjendskab til det menneskelige hjerte, fordi han er kommet i berøring med manden i dampsmedjen, i skogen, på veiarbeidet eller på verkstedet? At stille disse spørsmål er at besvare dem.

Visse bøger skal måske bli mindre omfangsrige, men man skal trykke færre sider og si mere, — måske udgi mindre makulatur. Men det, som trykkes, skal bli bedre læst og skattet. Bogen skal henvende sig til en større kreds af mere oplyste læsere, som er mere skikkede til at bedømme den.

Bogtrykkerkunsten, som er gåt så lidet frem siden Gutenberg, er desuden endnu i sin barndom. Endnu må man bruge to timer til at sætte med bevægelige typer, hvad der skrives i ti minutter. Man søger raskere fremgangsmåder til at mangfoldiggjøre tanken og man skal finde dem.

Ak, dersom hver forfatter skulde tat del i trykningen af sine skruller! Hvilket fremskridt skulde ikke trykningen allerede ha gjort! Vi skulde ikke længer være blit stående ved det 17de årh.s bevægelige typer.

Er det en drøm, vi farer med? — Visselig ikke for dem, som har iagttat og reflekteret. I dette øieblik går livet allerede i denne retning.

III.

Er det en drøm at tænke sig et samfund, hvor alle er blit producenter, alle får undervisning, som sætter dem istand til at dyrke videnskab eller kunst og har tid til at gjøre det, og hvor alle slutter sig sammen for at udgi sine verker ved at bidra sin del til håndarbeidet?

I dette øieblik regner man allerede tusenvis at lærde, literære og lignende selskaber. Disse selskaber er da gjerne frivillige grupper af folk, som interesserer sig for en eller anden gren af videnskaben og forener sig om at udgi sine arbeider. De forfattere, som arbeider sammen for videnskabelige samlinger, får ingen betaling. Samlingerne sælges ikke, de sendes frit til alle kanter, til andre selskaber, som dyrker den samme videnskab. Nogle medlemmer af selskabet indrykker en meddelelse på en side om en eller anden iagttagelse, andre offentliggjør vidtløftige afhandlinger, frugten af mange års studier, mens atter andre indskrænker sig til at rådspørge dem som udgangspunkt for nye undersøgelser. Der er mange foreninger af forfattere og læsere til udførelse af arbeider, som optar alles interesse.

Det lærde selskab henvender sig vistnok

ligesom bankieren med sin avis til en udgiver, som tar arbeidere i sin tjeneste for at udføre trykningen. Folk, som udøver en vel aflønnet livsgjerning, foragter håndarbeidet, der i vore dage udføres under rent nedværdigende vilkår. Men et samfund, som meddeler hvert medlem en fyldig, filosofisk og videnskabelig uddannelse, vil kunne indrette kropsarbeidet således, at det blir menneskehedens stolthed; og det lærde selskab skal bli en forening af forskere, velyndere og arbeidere, som alle kan et håndverk og alle interesserer sig for videnskaben.

Er det f. eks. geologien, som beskjæftiger dem, skal de alle bidra til at udforske jordlagene, alle skal bidra sin del af undersøgelserne. Titusen iagttagere istedetfor hundre skal gjøre mere på et år, end man i vore dage gjør på tyve. Og når det gjælder om at offentliggjøre de forskjellige arbeider, skal titusen mænd og kvinder, som er bevandret i de forskjellige håndverk, indfinde sig for at tegne karter, skjære tegninger, sætte teksten og trykke den. Med glæde skal alle ofre sin fritid om sommeren til undersøgelser, om vinteren til arbeide på verkstedet. Og når deres verker er udkommet, vil de ikke længer bare finde hundre læsere, men titusen, som interesserer sig for fællesarbeidet.

Det er forøvrig fremskridtet selv, som viser denne vei.

Selv i vore dage, da England har villet skaffe sig et stort leksikon over sit sprog, har det ikke ventet på, at der skulde fødes en Litré til at ofre sin levetid på dette arbeide. Man har henvendt sig til frivillige, og tusen personer har af sig selv uden betaling tilbudt sig at gjennemrode bibliotekerne og på nogle år tilendebringe et arbeide, hvortil en eneste mands levetid vilde være for kort. I alle grene af åndsvirksomheden baner ånden sig vei selv, og man måtte kjende lidet til menneskenaturen for ikke at spå, at fremtiden melder sig i disse forsøg på samarbeide istedetfor særarbeide.

Forat det skulde bli virkeligt samarbeide, måtte man ordne det således, at 5000 frivillige, forfattere, trykkere og korrekturlæsere arbeidede sammen; men dette er på forhånd skét, takket være den socialistiske presse, som leverer os eksempler på forenet hånd- og åndsarbeide. Det hænder ofte, at man ser forfatteren selv trykke en artikel for de kjæmpende blade. Forsøget er endnu i det små, mikroskopisk om man vil, men det viser, hvor fremtidens vei går.

Det er frihedens vei. Når en mand har noget nyttigt at si, et ord, som rækker længere end hans århundredes idéer, vil han i fremtiden

ikke lede efter en udgiver, som kunde være villig til at gjøre det nødvendige pengeudlæg. Han vil opsøge medarbeidere blandt dem, som kjender faget og har fattet det nye arbeides rækkevidde, og de skal udgi bogen eller bladet sammen.

Bog- og bladskrivningen vil da ophøre at være et middel til at skabe formue og til at leve på andres bekostning. Er der nogen, som kjender til det uden at længes efter en tid, da literaturen kunde frigjøre sig fra dem, som før beskyttede den og nu udbytter den, fra den mængde, som, på sjeldne undtagelser nær, ligefrem betaler bedre, jo slettere arbeidet er, og jo villigere det retter sig efter den store masses slette smag?

Videnskab og litteratur vil ikke indta sin rette plads i det menneskelige udviklingsarbeide, før den dag, da de fri for al hoveritjeneste udelukkende skal bli dyrket af og for dem, som elsker dem.

IV.

Literatur, videnskab og kunst bør dyrkes af frivillige. Bare på denne betingelse blir de

istand til at frigjøre sig fra statens, kapitalens og den borgerlige middelmådigheds kvælende åg.

Hvilke midler har videnskabsmanden i vore dage til at anstille de undersøgelser, der interesserer ham? Forlange statens understøttelse, som ikke kan tilstås flere end én ansøger af hundre, og som ingen får, medmindre han vitterlig forbinder sig til at følge den slagne landevei og gå i de gamle spor. Vi får huske på, at det franske institut fordømte Darwin, at akademiet i St. Petersburg afviste Mendéléeff, at det kgl. Selskab i London negtede at udgi som „lidet videnskabelig" Joules afhandling, der indeholdt bestemmelsen af varmens mekaniske æqvivalent.[1])

Derfor er det, at alle de store undersøgelser, alle de opdagelser, der har vendt op og ned på videnskaben, har været gjort udenfor akademier og universiteter, enten af mænd, der har været rige nok til at leve uafhængige, som Darwin og Lyell, eller af mænd, som undergraver sin helbred ved at kjæmpe mod hindringer og alt for ofte mod fattigdom, — uden laboratorium og med uendeligt tidsspilde, da de ikke har kunnet skaffe sig instrumenter eller de fornødne bøger til fortsættelse af undersøgelserne, men har holdt

---

1) Vi ved det fra den berømte lærde Playfair, som nylig fortalte det efter Joules død.

ud mod alt håb, ofte indtil armod og død henter dem. Deres navn er legio.

Desuden er systemet med statsunderstøttelse så slet, at videnskaben altid har søgt at holde sig borte derfra. Netop derfor er det, at Europa og Amerika er oversåd med tusener af lærde selskaber, som er stiftet og vedligeholdt af frivillige. Nogle af dem har nåd en så storartet udvikling, at de statsunderstøttede selskabers midler og alle bankierernes rigdomme ikke vilde forslå til indkjøb af deres skatte. Ingen offentlig institution er så rig som det zoologiske selskab i London, som kun underholdes ved frivillige bidrag.

Det kjøber ikke de dyr, som i tusenvis fylder dets haver; de sendes af andre selskaber og af samlere fra alle kanter — snart er det en elefant, en gave fra det zoologiske selskab i Bombay, snart en flodhest, et næsehorn, skjænket af ægyptiske naturforskere. Og disse prægtige gaver gjentar sig daglig og kommer uafladelig fra verdens fire hjørner: fugle, krybdyr, insektsamlinger o. s. v. Disse sendinger indbefatter ofte dyr, som man ikke kunde få kjøbt for alverdens guld, — et eller andet, fanget med livsfare af en reisende, der har elsket det som et barn, og som gir det til selskabet, fordi han er sikker på, at dér vil det bli vel pleiet. De

indgangspenge, som betales af utallige besøgende, er nok til at underholde denne umådelige dyrehave.

Den eneste mangel ved den zoologiske have i London og andre sådanne selskaber er, at bidragene ikke betales ved frivilligt arbeide, at vogterne og de talrige tjenestemænd ved denne umådelige indretning ikke erkjendes som medlemmer af selskabet, at ingen har anden bevæggrund til at bli det, end den at kunne skrive på sine kort de kabalistiske begyndelsesbogstaver F. Z. S. (fellow of zoological society, medlem af det zoologiske selskab). Med et ord, hvad der mangler, er broderskabets og fællesansvarets ånd.

Hvad der er sagt om videnskabsmænd i almindelighed, gjælder også om opfindere. Hvem ved ikke, hvilke lidelser næsten alle store opfindelser har kostet, inden de kom for dagens lys! Vågenætter, savn af det daglige brød for familien, mangel på redskaber og råstof til forsøgene er næsten altid deres historie, som har skjænket industrien, hvad der udgjør vor civilisations eneste berettigede stolthed.

Men hvad må der til for at komme ud af denne tilstand, som alle er enig om at finde slet. Man har forsøgt med patentet og man kjender resultaterne. Den forsultne opfinder sælger det for nogle kroner og den, som ikke

gjør andet end at lægge kapital til, stikker fortjenesten, ofte en uhyre fortjeneste, i lommen. Desuden afskjærer bevillingen opfinderen fra al forbindelse. Han er nødt til at holde hemmelig sine undersøgelser, som ofte ender med at bringe et dødfødt foster til verden, medens den simpleste indskydelse fra en udenforstående hjerne, som var mindre optat af grundtanken, undertiden kunde være nok til at befrugte opfindelsen og gjøre den praktisk. Som al indblanding fra styrelsens side tjener patentet bare til at sinke industriens fremskridt.

Det er en i princípet skrigende uretfærdighed, — ti tanken er ikke gjenstand for bevilling, og det praktiske resultat af bevillingen er at lægge hindringer iveien for en hurtig udvikling af opfindelsen.

Hvad der må til for at opmuntre begavelsen, er først og fremst at vække tanken, dernæst at opflamme den dristighed i undfangelsen, som hele vor opdragelse lægger an på at svække, at udså med fulde hænder kundskaber, som vil øge opfindernes antal hundre gange, og endelig at vække bevidstheden om, at menneskeheden gjør et skridt fremad, ti det er oftest begeistringen og undertiden indbildningen om et gode, som har drevet alle store velgjørere.

Alene den sociale revolution kan gi tanken

dette stød, denne dristighed, disse kundskaber og denne bevidsthed om at arbeide for alle.

Da skal man se store verksteder, forsynet med alslags drivkraft og redskaber, umådelige industrielle laboratorier, åbne for alle opfindere. Der skal de komme og arbeide på sin idé efter at ha gjort sin pligt mod samfundet, der skal de tilbringe sine fem — seks fritimer, der skal de gjøre sine forsøg, der skal de finde kammerater, fortrolige med andre grene af industrien, som også er kommet for at studere et eller andet vanskeligt spørsmål. De skal kunne hjælpe hinanden, oplyse hinanden og endelig få den attråede løsning frem ved idéernes sammenstød og ved sine forsøg. Endnu en gang, det er ingen drøm! Solanoï Gorodok i St. Petersburg har allerede for en del sat den i verk i tekniken. Det er et verksted, beundringsværdig udstyret med verktøi og åbent for alle. Uden betaling kan man benytte instrumenter og drivkraft; bare træ og metaller betales til indkjøbspris. Men arbeiderne kommer der bare om aftenen, trætte efter ti timers arbeide på fabriken, og de skjuler forsigtig sine opfindelser for alles øine, tvungne af patentet og kapitalismen, det nuværende samfunds forbandelse, anstødsstenen på det åndelige og moralske fremskridts vei.

V.

Og kunsten? Fra alle kanter lyder klager over kunstens forfald. Vi står nemlig langt under renæssancens store mestre. Kunstens teknik har nylig gjort store fremskridt, tusener af mennesker begavet med et vist talent dyrker alle dens grene, men kunsten selv synes at fly den civiliserede verden! Tekniken går frem, men inspirationen besøger kunstnerne-ateliérer sjeldnere end nogensinde.

Hvorfra skulde den også komme? En eneste stor idé kan inspirere kunsten.

Kunst er i vor tanke det samme som skabelse, den må skue fremad; men på nogle sjeldne undtagelser nær, er og blir kunstnere af profession altfor uvidende, altfor spidsborgelige til at skimte de nye horisonter.

Forøvrigt kan ikke denne inspiration komme fra bøgerne, den må øses ud af livet, og det nuværende samfund kan ikke gi den.

Raphael og Murillo malede på en tid, da søgningen efter et nyt ideal endnu lempede sig efter de gamle religiøse traditioner. De malede for at pryde de store kirker, som selv var flere slegters fromme arbeide. Basilikaen med sit mystiske udseende og sin størrelse, der knyttede

den til byens liv, kunde inspirere en maler. Han arbeidede på et folkeligt mindesmerke, han henvendte sig til mængden og til gjengjæld fik han inspirationen fra den. De talte til ham i samme sprog som kirkeskibet, søilerne, glasmalerierne, statuerne og de udskårne døre. Den største hæder, maleren tragter efter i vore dage, er at se sit lærred i gylden ramme ophængt i et museum, — et slags pulterkammer for gammelt skrab, — hvor man ser, som på Pradoen, Murillos himmelfart ved siden af Velasquez' tiggermunk og Philip den andens hunde. Stakkars Velasquez og stakkars Murillo! Stakkars græske statuer, som levede på sine byers borge, men i vore dage kvæles af det røde klædesbetræk i Louvres sale!

Når en græsk billedhugger huggede sit marmor, søgte han at gjengi byens ånd og hjerte. Alle dens lidenskaber, alle dens tilvante forestillinger om hæder måtte leve op igjen i hans verk. Men i vore dage har byen som helhed ophørt at være til. Ingen fællesidéer mere! Byen er bare en tilfældig sammenløbet folkemængde, som ikke kjender hinanden og ikke har nogen anden gjennemgående interesse end den at berige sig på hinandens bekostning; fædrelandet eksisterer ikke . . . Kan den internationale bankier og kludekræmmeren ha noget fædreland sammen?

Bare når byen, landet, nationen eller en gruppe af nationer har gjenfundet sin enhed i samfundslivet, kan kunsten hente sin inspiration fra byens eller forbundets fællestanke. Da skal arkitekten undfange byens mindesmerke, som ikke længer skal være et tempel, et fængsel eller en fæstning; da skal maleren, billedhuggeren, gravøren, billedskjæreren o. s. v. vide, hvor de skal stille sine lærreder, statuer og dekorationer, idet alle henter sin arbeidskraft fra den samme livskilde og alle går samlet fremtiden freidig imøde.

Men indtil da kan kunsten bare vantrives.

De moderne maleres bedste billeder er de, som gjengir naturen, landsbyen, dalen, havet med dets farer, fjeldet med dets pragt. Men hvorledes skal maleren kunne gjengi markarbeidets prosa, når han bare har betragtet det og forestillet sig det, men aldrig selv kjendt det? Når han bare kjender det, som grågåsen kjender landskabet, den flyver henover? Når han ikke i sin ungdoms fulde kraft fra morgenen af har fulgt plogen, når han ikke har kjendt den nydelse at slå græsset ned med brede hug ved siden af sterke slåttekarer, som kappes i kraft med unge leende piger, der fylder luften med sine sange? Kjærlighed til jorden og til det, som vokser på den, vindes ikke ved at

gjøre studier med penselen. Den vindes bare ved at arbeide på den. Og hvorledes skulde man kunne male den, uden at kjende den? Derfor er det, at alt, hvad de bedste malere har kunnet gjengi, endnu er så ufuldkomment, meget ofte falskt, næsten altid sentimentalt. Kraften er der ikke.

Man må ha sét solnedgangen på hjemveien fra arbeidet. Man må ha været bonde med bonden, for at gjemme dens stråler i øiet.

Man må ha været på sjøen med fiskeren, nat og dag, til enhver tid ha fisket selv, kjæmpet mod bølgerne, trodset uveiret og efter meget slid og slæb følt glæden ved at trække det tunge garn eller skuffelsen ved at vende tomhændet hjem, for at fatte fiskeriets poesi. Man må ha gjennemgåt støberiet, kjendt anstrengelserne, lidelsen og tillige glæden ved at forme, ha smeltet metallet ved den åbne masovns flammende luer; man må ha følt maskinen leve, for at forstå, hvad menneskelig kraft er og for at kunne overføre den til et kunstverk. Man må med et ord dukke sig ned i folkelivet for at vove at gjengi det.

Disse verker af fremtidens kunstnere, der har levet folkets liv ligesom fortidens store kunstnere, er ikke bestemt til at sælges. De skal udgjøre en del af et levende hele, som uden

dem ikke vilde være til, ligesom de ikke vilde være til uden det. Det er der, man skal komme og beskue dem og der skal deres stolte og rolige skjønhed øve sin velgjørende indflydelse over hjerte og sind.

For at udvikle sig må kunsten være knyttet til industrien ved tusen bånd, så at de på en måde smelter sammen, således som Ruskin og den store socialistiske digter Morris så godt og så ofte har skildret. Alt hvad der omgir mennesket, i hjemmet, på gaden, i de offentlige bygningers indre og ydre, må ha en ren kunstnerisk form. Men dette kan bare virkeliggjøres i et samfund, hvor alle nyder velstand og fritid. Da skal man se kunstforeninger opstå, hvor enhver kan vise prøver på sin dygtighed, ti kunsten kan ikke undvære en uendelighed at nethændte, tekniske udfyldningsarbeider. Disse kunstforeninger skal påta sig at forskjønne medlemmernes hjem ligesom de elskværdige, unge malere i Edinburgh, der frivillig har dekoreret væggene og loftene i byens store fattighospital.

En maler, en billedhugger, som har lagt sin personlige følelse, al sin inderlighed i et arbeide, skal skjænke det til den kvinde, han elsker, eller til en ven. Skal hans med kjærlighed udførte arbeide være ringere end de, som i vore dage

kildrer borgernes eller pengemændenes forfængelighed, fordi de har kostet mange penge?

Det samme skal bli tilfældet med alle nydelser, man søger udenfor det nødvendige. Den som ønsker et flygel, går ind i foreningen for musikalske instrumenters fabrikation. Og ved at skjænke den en del af sine halve fridage, får han straks det piano, han har drømt om. Er han hengiven til astronomiske studier, slutter han sig til astronomernes forening med dens filosofer, observatører, regnemestre, dens instrumentmagere, lærde og velyndere, og han får det teleskop, han ønsker sig, ved at levere en del arbeide til dens fællesverk, ti det er især grovt arbeide, et astronomisk observatorium trænger: murere, snedkere, støbere, mekanikere, — mens den sidste afpudsning gis instrumentet af kunstneren.

Med ét ord: de fem à syv timer, enhver råder over om dagen efter at ha anvendt nogle timer til produktion af det nødvendige, er rundelig nok til at tilfredsstille alle de mangfoldige luksusfornødenheder. Tusener af foreninger påtar sig at skaffe dem. Hvad der nu er et privilegium for et uendelig lidet mindretal, skal således bli tilgjængelig for alle. Når luksus ophørte at være et dumt og pralende tilbehør for storborgeren, vilde den bli en kunstnerisk tilfredsstillelse.

Alle vilde bare bli lykkelig derved. I det samarbeide, som drives af hjertens lyst for at opnå et attrået mål, — en bog, et kunstverk, en luksusgjenstand, — skal enhver finde den spore, den vederkvægelse, som er nødvendig for at gjøre livet behageligt.

Ved at arbeide på nedrivelsen af skillevæggen mellem herren og slaven, arbeider vi for begge parters, for menneskehedens lykke.

Behageligt arbeide.

I.

Når socialisterne påstår, at et samfund, som har frigjort sig fra kapitalen, skulde kunne gjøre arbeidet behageligt og afskaffe alt modbydeligt og usundt hoveriarbeide, ler man dem op i ansigtet. Men selv i vore dage kan man dog se slående fremskridt, vundne på denne vei; og overalt, hvor disse fremskridt har fundet sted, kan driftsherrerne kun ønske sig tillykke med

den besparelse af kraft, som opnås på denne måde.

Det er klart, at fabriken kunde gjøres ligeså sund og behagelig som et videnskabeligt laboratorium. Og det er ikke mindre klart, at der vilde være bare fordel ved at gjøre det. I den rummelige og luftige fabrik går arbeidet bedre; man anbringer der lettelig små forbedringer, som hver for sig svarer til en besparelse af tid og arbeidshænder. Og når størstedelen af fabrikerne vedblir at være sådanne usunde pesthuler, som vi kjender, er det fordi arbeideren ikke regnes for noget i fabrikernes udstyr, og fordi det mest urimelige sløseri med menneskekræfter er det mest fremtrædende træk.

Imidlertid finder man allerede hist og her som sjeldne undtagelser nogle fabriker, som er så godt udstyrede, at det vilde være en sand fornøielse at arbeide der, dersom arbeidet ikke behøvede at være længere end fire—fem timer om dagen, vel at merke, og dersom enhver havde anledning til at skifte efter behag.

Her er f. eks. en fabrik, — ulykkeligvis viet til krigsmaskiner, — som intet lader tilbage at ønske i henseende til sund og forstandig indretning. Den indtar tyve hektar grund, hvoraf femten er dækket med glastag. Brolægningen, som består af ildfast mursten, er ligeså ren som

en grubearbeiders stuegulv, og glastaget holdes omhyggelig blankpudset af en afdeling arbeidere, som ikke har andet at gjøre. Man smeder der stålstænger på indtil tyve tons og når man holder sig i en afstand af 30 skridt fra den uhyre smelteovn, hvis flammmer har en temperatur af over tusen grader, kan man ikke merke dens nærhed, førend ovnens vældige gab udspyr et uhyre af stål. Og dette uhyre håndteres af bare tre eller fire arbeidere, som hist og her åbner en hane, som får umådelige kraner til at bevæge sig ved vandets tryk i rørene.

Man går ind, forberedt på at høre en bedøvende larm af hammerslagene, og man opdager, at der slet ingen hammer er. De uhyre kanoner på 100 tons og de transatlantiske dampere akser er smedet ved hydraulisk tryk og arbeideren dreier bare på en hane for at sammentrykke det stål, man presser istedetfor at smede, hvilket gir stykker af hvilkensomhelst tykkelse et jevnere metal, uden brister.

Man venter sig en helvedes spektakel, og man ser maskiner, som afhugger stålblokker på ti meters længde uden mere støi, end når man skjærer over en ost. Og da vi udtalte vor beundring til den ingeniør, som ledsagede os, svarede han: „Aa, det er jo bare et simpelt økonomisk spørsmål. Denne maskine, som høvler

stålet, har vi allerede brugt i 42 år. Den skulde ikke varet i ti år, dersom dens dele havde været slet sammenføiede eller svage, havde stødt mod hinanden, knaget og skreget for hvert spån, høvelen tog!"

„De store masovne? Ja det vilde være en unyttig udgift at la varmen slippe ud, istedetfor at bruge den. Hvorfor stege smelterne, når den varme, som tabes ved udstrålingen, svarer til flere tons kul."

„Hamrene, som får bygningerne til at skjælve i fem miles omkreds, — atter et sløseri! Man smeder bedre ved tryk end ved stød, og det koster mindre, der er mindre tab?

„Det rum, enhver høvlebænk har fåt, støberiets belysning, renligheden, altsammen er et simpelt besparelsesspørsmål. Man arbeider bedre, når man ser tydelig, og når man ikke trykker hinanden på albuerne."

„Det er sandt nok, føiede han til, vi havde det svært trangt, førend vi kom her. Det var, fordi grunden er forfærdelig kostbar i nærheden af de store byer: Grundeierne er så rovgjerrige!"

Det samme er tilfældet med gruberne. Om det ikke er andet end fra Zola og fra dagbladene, så ved man, hvad en grube er i vore dage. Nuvel, fremtidens grube skal være vel udluftet,

med en ligeså jævnt afpasset temperatur som arbeidsrummet, uden heste, som er fordømte til at dø under jorden. Den underjordiske kjørsel vil foregå ved en selvvirkende trosse, der sættes i bevægelse ved skaktens munding; luftvekslingen vil altid være i gang og der vil aldrig ske eksplosioner. Denne grube er ingen drøm; man ser allerede sådanne i England, vi har besøgt en af dem. Her er denne ordning atter et simpelt spørsmål, om hvad der lønner sig bedst. Den grube, vi taler om, leverer, trods den uhyre dybde af 430 meter, tusen tons stenkul om dagen alene med 200 arbeidere, eller fem tons om dagen for hver arbeider, mens middeltallet for Englands 2000 skakter neppe er 300 tons om året for hver arbeider.

Om det behøvedes kunde vi anføre endnu flere eksempler og derved vise, at for den materielle ordnings vedkommende var Fouriers drøm ingenlunde et fantasifoster.

Men denne gjenstand er allerede ofte behandlet i de socialistiske blade, og den almindelige mening har fæstet sig. Væverier og spinderier, smedjer, støberier og gruber *kan* være ligeså sunde og ligeså fortræffelige som de bedste laboratorier ved de moderne universiteter; og jo bedre de indrettes i denne henseende desto mere indbringende skal det menneskelige arbeide bli.

Kan man da tvile på, at i et samfund af ligemænd, hvor „hænderne“ ikke er nødt til at sælge sig på hvilketsomhelst vilkår, der skal arbeidet isandhed bli en fornøielse, en vederkvægelse? Det modbydelige eller usunde arbeide skal forsvinde, ti det er klart, at under disse omstændigheder er det skadeligt for hele samfundet. Slaver kunde finde sig deri; men den fri mand skal skabe nye betingelser for et behageligt og langt mere indbringende arbeide. Undtagelserne idag vil bli regelen imorgen.

Det samme skal bli tilfældet med det huslige arbeide, som samfundet i vore dage læsser over på menneskehedens lastdyr — kvinden.

II.

Et samfund, som er gjenfødt ved revolutionen, skal nok bringe det huslige slaveri til at forsvinde, — denne sidste form af slaveri, den seigeste måske, fordi den er den ældste. Kun vil det hverken anta den skikkelse phalansteristerne drømmer om, eller fremtræde på den måde, de embedsdyrkende kommunister ofte indbildte sig.

Phalansteret[1]) er modbydeligt for millioner af mennesker. Det mindst selskabelige menneske føler visselig trang til at samles med sine lige om et fællesarbeide, der blir så meget mere tiltrækkende, som de føler sig som en del af et umådeligt hele. Men således er det ikke med fritimerne, som er bestemt til hvile og fortrolig omgang. Phalansteret eller familisteret tar ikke hensyn hertil; eller rettere de søger at imødekomme denne trang ved kunstige grupperinger.

Phalansteret, som i virkeligheden bare er et uhyre stort hotel, kan behage nogle eller endog alle en vis tid af deres liv, men den store masse foretrækker familielivet, (fremtidens familie vel at merke). Den foretrækker en særskilt leilighed, og Normannerne og Anglosakserne går endog så vidt, at de foretrækker et lidet hus på 4, 6 eller 8 rum, hvori familien eller nogle venner kan leve for sig selv.

Phalansteret har undertiden sin berettigelse, men det vil bli utåleligt, om det var almindelig regel. Ensomhed og selskab om hinanden er regelen i menneskelivet. Derfor er det en af fængslets største plager, at man ikke kan være for sig selv, ligesom atter celleafsondringen blir en pine, når den ikke veksler med selskab.

---

[1]) Fælles hus for en fouriersk afdeling. O. A.

Hvad de besparelseshensyn angår, som man undertiden gjør gjældende til gunst for phalansteret, så er det at spare på skillingen og la daleren gå. Den rette sparsomhed og det eneste fornuftige er at gjøre livet behageligt for alle, fordi det menneske, som er tilfreds med livet, producerer langt mere end den, som forbander sine omgivelser.[1])

Andre socialister skyr phalansteret. Men når man spør dem, hvordan hjemmearbeidet kunde ordnes, svarer de, at enhver skal gjøre sit eget arbeide. „Min kone greier husstellet godt og borgerfruerne skal gjøre ligedan.“ Og dersom det er en borger, som koketterer med socialismen, så henkaster han med et galant smil til sin kone: „Ikke sandt, min kjære, du skulde klare dig godt uden tjenestepige i et

[1]) Det synes som om det unge Ikariens kommunister har indsat rigtigheden af frit valg i den daglige omgang udenfor arbeidet. De religiøse kommunisters ideal har altid været fællesmåltidet; det var ved fællesmåltidet, de første kristne røbede sin hengivenhed for kristendommen. Nadveren er endnu det sidste spor deraf. De unge Ikarere har brudt med denne religiøse tradition. De spiser i en fællessal, men de har små særskilte borde, hvor man sætter sig, eftersom det i øieblikket falder. Kommunisterne i Anama har hver sit hus og spiser hjemme, idet de tar sine forsyninger ganske efter behag i kommunens magasiner.

socialistisk samfund? Du skulde gjøre som vor brave ven Paulsens kone, eller som snedker Johnsens kone, du ved."

Herpå svarer konen med et sursødt smil: „Jo da, vennen min," idet hun afsides sier for sig selv, at heldigvis sker ikke det så snart.

Tjenestepige eller hustru, stødt og stadig er det kvinden, manden regner på for at kunne vælte husholdningens byrder fra sig.

Men kvinden kræver tilsidst også sin del af menneskehedens frigjørelse. Hun vil ikke længer være hjemmets lastdyr. Det er allerede nok, at hun må ofre så mange år af sit liv på at opfostre sine børn. Hun vil ikke længer være husholdningens kogekone, feie- og lappekone. Og amerikanerinderne, som går i spidsen med kravet på sine rettigheder, forvolder en almindelig klage i De Forenede Stater over mangel på kvinder, som finder sig i det huslige slid og slæb. Fruen foretrækker kunst, politik, literatur eller spillebordet; arbeidersken igrunden ligeså, og man finder ikke længer tjenestepiger. De er sjeldne i De Forenede Stater disse piger og koner, som finder sig i at trælle hele dagen med kjøkkenforklædet på.

Men den løsning, som kommer, dikteret af livet selv, er åbenbart særdeles simpel. Det er

maskinen, som påtar sig de tre fjerdeparter af husholdningsarbeidet.

Du pudser dine støvler og du ved, hvor latterlig dette arbeide er. At skrubbe en sko tyve-tredive gange over med en børste, hvad kan være mere tåbeligt? En tiendedel af Europas befolkning må sælge sig for en ussel sengebrisk og sultefød, bare for at gjøre denne fordummende tjeneste; kvinden må betragte sig selv som slavinde, forat et sådant stykke arbeide stadig kan bli gjort hver morgen af nogle millioner hænder.

Frisørerne har dog allerede maskiner til at børste de blanke skaller og de krøllede parykker, var det da ikke meget simpelt at anvende den samme fremgangsmåde også på fødderne. Det er det man har gjort.

I vore dage er skopudsningsmaskinen kommet i almindelig brug i de store amerikanske og europæiske hoteller. Den udbreder sig også udenfor hotellerne. I Englands store skoler med sine forskjellige klasser, der hver har pension for 50 à 200 skolegutter, har man fundet det simplere at ha en eneste forretning, som hver morgen maskinbørster de tusen par sko; derved slipper man at holde i hundrevis af tjenestepiger alene for dette tåbelige arbeide. Forretningen henter skoene om aftenen og bringer dem tilbage om morgenen pudset på maskinen.

Vaske tallerkener og kopper! Hvor skulde man finde en kokkepige, som ikke har afsky for dette arbeide? Et langvarigt og skiddent arbeide, som endnu oftest gjøres med hånden, alene fordi det huslige slavearbeide ikke regnes for noget.

I Amerika har man ordnet sig bedre. Der er allerede en mængde byer, hvor varmt vand leveres i huset som koldt vand hos os. Under denne forudsætning var problemet meget simpelt, og en kvinde, fru Cockrane, har løst det. Hendes maskine vasker tyve dusin tallerkener og aftørrer dem på mindre end tre minuter. Et støberi i Illinois fabrikerer disse maskiner, som sælges til en pris, der er overkommelig for middels husholdninger. Og hvad de små husholdninger angår, så sender de stentøiet til forretningen ganske som med skoene. Det er endog sandsynligt, at disse to gjøremål, pudsning og vaskning vil bli udført af samme forretning.

Pudse kniver, skrabe huden af sig og vride hænderne af led i klædesvask for at få vandet ud af klæderne, feie gulver og lofter eller børste tæpper og reise skyer af støv, som tilsidst med stort besvær må feies bort fra steder, hvor det sætter sig fast, — alt dette gjøres endnu, fordi kvinden fremdeles er slave, men det begynder at forsvinde, idet alle disse gjøremål udføres langt bedre på maskiner. Og maskiner af alle

slags vil bli indført i husholdningen, når kraftledningen til hjemmet gjør det muligt at sætte dem alle i gang uden mindste muskelanstrengelse.

Maskinerne koster svært lidet, og når vi endnu betaler dem i dyre domme, så er det, fordi de ikke er kommet i almindelig brug, og navnlig fordi en overdreven skat på 75% længe iforveien er hævet af de herrer, som har spekuleret i tomten, råstoffet, fabrikationen, salget, patentet, tolden o. s. v. og som alle sammen vil kjøre i kalechevogn.

Men den lille husmaskine er ikke det sidste ord i denne sag, — husarbeidets frigjørelse. Husholdningen forlader sin nuværende afsondrede stilling; den forener sig med andre husholdninger for at gjøre i fællesskab, hvad man nu gjør hver for sig.

For fremtiden gjælder det nemlig ikke om at ha én maskine til at børste, en anden til at vadske tallerkerne, en tredje til at vadske linned o. s. v. i hver husholdning. Fremtiden tilhører den fælles varmeleder, som sender varmen til hvert værelse i et helt kvartal og fritar os for at tænde på skorstenen. Dette sker allerede i nogle amerikanske byer. Et stort ildsted sender varmt vand til alle huse og til alle værelser. Vandet strømmer frit om i rør og for at regulere tem-

peraturen har man bare at dreie på en krane. Og hvis du ønsker at ha en flammende ild i dit værelse, så kan du tænde gassen, der kommer fra centralbeholderen. Alt dette umådelige arbeide med ovnsfeining og ilægning — kvinderne ved nok hvad tid det tar — holder på at forsvinde.

Vokslyset, lampen, ja endog gassen har udspillet sin rolle. Der er hele byer, hvor det er nok at trykke på en knap, så springer lyset frem, kortsagt, det er simpelthen et spørsmål om, hvad der lønner sig, når man tillader sig den luksus at bruge elektrisk lampe.

Ja det er allerede på tale, fremdeles i Amerika, at danne foreninger til afskaffelse af næsten alt husligt arbeide. Det er nok at holde ét tjenerskab for hvert kvartal. En vogn kommer og henter i hver leilighed kurve med sko til pudsning, linned til vask, fade og tallerkener til rengjøring, tøi til lapning (om det lønner umagen), tæpper til børstning, — og næste morgen tidlig bringer den fiks og færdig tilbage det arbeide, du har betrod den, — nogle timer senere står din varme kaffe og dine velkogte eg færdig på bordet.

Mellem kl. 12 og 2 er der sikkert nok tyve millioner amerikanere og ligeså mange engelskmænd, som spiser sin bif og sin fåresteg, sit flesk og sine kogte poteter og grønsager efter

årstiden. Og lavt regnet er der 8 millioner kogende gryder på skorstenen i to—tre timer for at stege dette kjød og koge disse grønsager, og otte millioner kvinder tilbringer sin tid med at lave dette måltid, som måske ikke består af mere end ti forskjellige retter.

„Femti skorstener der, hvor en eneste vilde være nok," skrev en amerikanerinde forleden dag. Spis ved eders bord, sammen med eders børn, om I vil, men, herregud, hvorfor disse femti kvinder, som spilder sine morgentimer med at koge disse kopper kaffe og lage denne simple frokost! Hvorfor femti kvinder, når to personer og et eneste ildsted kunde være nok til at koge alle disse kjødstykker og alle disse grønsager. Vælg ud eders bif og eders fåresteg, om I er lækkert vant, lag eders grønsager, som I vil ha dem, med den eller den sauce, men ha bare ét kjøkken, som er rummeligt nok og en eneste ovn, så godt indrettet som I bedst forstår.

Hvorfor har kvindens arbeide aldrig været regnet for noget, hvorfor har i hver familie husmoderen og ofte tre—fire tjenestepiger været sat til at ofre al sin tid på kjøkkenstellet? Fordi de samme, som vil menneskeslægtens frigjørelse, ikke har indbefattet kvinden i sin drøm om befrielse, og fordi de anser det under sin høie mandsværdighed at tænke på „disse kjøkkengreier",

som de har læsset over på det store lastdyr — kvinden.

At frigjøre kvinden er ikke det samme som at åbne dørene til universitetet, skranken og stortinget for hende. Det er altid over på en anden kvinde, at den frigjorte kvinde kaster de huslige arbeider. At frigjøre kvinden er at befri hende fra kjøkkenets og vaskekjelderens fordummende arbeide; det er at indrette sig således, at det tillades hende at amme og opdrage sine børn, om hun finder for godt, alt med forbehold af tilstrækkelig fritid til at ta sin del i samfundslivet.

Som vi har sagt, dette vil ske og det begynder allerede at ske. La os være enige om, at en revolution, som beruser sig med smukke ord om frihed, lighed og fællesansvar på samme tid som den holder på kjøkkenslaveriet, ingen revolution er. Den halve menneskehed, som lider under dette slaveri, må atter reise sig mod den anden halvdel.

Fri overenskomst.

I.

Vant som vi er ved nedarvet fordom, ved bagvendt opdragelse og uddannelse til bare at finde styrelse, lovgivning og øvrighed overalt, er vi kommet så vidt, at vi tror, at menneskene vilde rive hinanden i stykker som vilde dyr den dag, da politiet ikke holdt vågent øie med os, at der vilde bli bare forvirring og røre, dersom myndigheden kulseilede under en eller anden storm. Og uden at vi merker det, går vi forbi grupper i tusenvis, som danner sig frit uden lovens mellemkomst, og som har formåt at udrette langt større ting, end hvad der udrettes under styrelsens formynderskab. Kast bare øiet på et dagblad. Dets spalter er helt og holdent viet regjeringshandlinger og politiske ränker. Ved at læse det skulde en kineser tro, at i Europa gjøres ingenting uden efter befaling af en herre. Prøv, om du der kan finde noget-

somhelst vedkommende de indretninger og foretagender, som sættes i gang, vokser og udvikler sig uden styrelsens forskrifter. Du finder intet eller næsten intet. Dersom der er en rubrik for „Forskjelligt", så er det, fordi det står i forbindelse med politiet. Et familiedrama, et opløb omtales bare, forsåvidt byens politi har vist sig.

350 millioner europæere elsker eller hader hinanden, arbeider eller lever af sine renter, lider ondt eller lever godt. Men deres liv, deres handlinger (udenfor literaturen, teatret eller sporten) alt forbigåes af bladene, hvis ikke styrelsen på en eller anden måde blander sig op i det.

På samme måde er det med historien. Vi kjender de mindste småting angående en konges levnet eller et storting; man opbevarer for os alle debatterne, de gode og de dårlige, som er holdt i snakkemøderne, „endskjønt de aldrig har påvirket et eneste medlems stemmegivning", som en gammel stortingsmand engang sa. Kongebesøg, en politikers gode eller onde humør, hans kjeldermænd og hans intriger, alt dette opbevares omhyggelig for efterslegten. Men vi har alverdens møie med at gjengi livet i en middelaldersk by, med at forstå gangen i den uhyre handelsomsætning, som foregik mellem de hanseatiske byer, eller endog bare at forstå,

hvorledes byen Rouen har bygget sin domkirke. Om en lærd har tilbragt sit liv med at studere den, blir dog hans verker ukjendte, og de „parlamentariske historiebøger", d. v. s. de falske, siden de bare taler om en enkelt side af samfundenes liv, formerer sig, udbredes og læres i skolerne.

Og vi lægger ikke engang merke til det uhyre arbeide, som hver dag udføres af frivillige grupper og som udgjør vort århundredes vigtigste arbeide.

Derfor er det, vi har foresat os at fremstille nogle af de mest slående træk og at vise, at menneskene forsåvidt deres interesser ikke er hinanden aldeles modsatte, — enes ganske beundringsværdig om samarbeide i de mest indviklede anliggender.

Det er klart nok, at i det nuværende samfund, grundet på privat eiendom — d. v. s. på rov — og en snæver og følgelig dum egennytte, er sådanne kjendsgjerninger nødvendigvis indskrænket til et mindre antal. Overenskomsten er just ikke altid fuldkommen frivillig og den sigter ofte mod et slet ja endog afskyeligt formål.

Men hvad det kommer an på for os, er ikke at finde eksempler, som blindt hen er følgeværdige, og som det nuværende samfund heller

ikke kunde skaffe os. Hvad det gjælder om for os er at vise, at trods den embedsmæssige individualisme, der kvæler os, er der altid i vort samlede liv et stort område, hvor man bare handler efter fri overenskomst, og at det er meget lettere, end man tror, at undvære styrelse.

Til bekræftelse på denne sætning har vi allerede nævnt jernbanerne, og vi skal atter komme tilbage til dem.

Man ved, at Europa eier et jernbanenet på 280,000 kilometer, og at på dette net kan man nu reise rundt, fra nord til syd, fra vest til øst, fra Madrid til Petersburg, fra Calais til Konstantinopel uden at stanse, ja endog uden at skifte vogn (når man reiser med hurtigtog). Og endnu bedre: et kolli, som kastes ind på en jernbanestation, vil finde sit bestemmelsessted, hvad enten det er i Tyrkiet eller i Centralasien, uden anden formalitet end at skrive bestemmelsesstedet på en papirlap.

Dette resultat kunde opnås på to måder. En Napoleon eller en Bismarck eller en hvilkensomhelst potentat kunde ha erobret Europa, og fra Paris, Berlin eller Rom kunde han på kartet udstukket jernbanernes retning og ordnet togenes gang. Den kronede idiot Nikolaus I drømte om at handle således. Da man forela ham planerne til jernbanen mellem Moskva og Peters-

burg, tog han en lineal, og på kartet trak han op en ret linje mellem disse to hovedstæder og sa: „Der er sporlinjen.“ Og banen blev anlagt i en ret linje, dybe hulveie fyldtes, svimlende broer byggedes, som man nogle år senere måtte forlade, og banen kostede i gjennemsnit 2 à 3 millioner pr. kilometer!

Dette er den ene måde, men andetsteds bærer man sig anderledes ad. Jernbanerne er bygget stykkevis, stumperne knyttet sammen, og så har de hundre forskjellige selskaber, som eiede dem, søgt at komme overens om at la togenes ankomst og afgang falde sammen, og la godsvognene rulle på deres skinner uden at omlaste de varer, som går fra den ene linje over på den anden.

Alt dette sker ved fri overenskomst, ved udveksling af breve og forslag, ved møder, hvor udsendinger kommer og forhandler et eller andet særligt spørsmål, — ikke for at gi love. Og efter møderne kommer disse udsendinger tilbage til sine selskaber, ikke med en lov, men med forslag til en kontrakt til antagelse eller forkastelse.

Vistnok er der kranglerier. Vistnok er der stivnakker, som ikke vil la sig overbevise. Men den fælles interesse forliger tilsidst alle, uden

at man behøver at ty til våben mod de gjenstridige.

Dette uhyre net af indbyrdes forbundne jernbaner og den vidunderlige samfærsel, som derved skabes, er visselig vort århundredes mest slående træk. Det skyldes den fri overenskomst: Dersom nogen havde forudset og spået det for femti år siden, vilde vore forfædre trod han var gal. De vilde skreget: „Aldrig skal det lykkes eder at få hundre aktieselskaber til at høre på fornuft. Det er en drøm, et eventyr, I der fortæller os. Alene en centralstyrelse med en direktør i spidsen kunde fremtvinge det.“

Nuvel, det som imidlertid er det merkeligste ved denne ordning, er, at der ikke gis nogen centralstyrelse for Europas jernbaner. Slet ingen! Ingen minister for jernbanerne, ingen diktator, ikke engang et europæisk storting eller en ledende komission! Alt sker ved overenskomst.

Og vi spør den statsven, som påstår at „aldrig kan man undvære en centralstyrelse, om det så bare var for at ordne samfærselen“, vi spør ham: „Men hvorledes kan da Europas jernbaner undvære dem? Hvorledes kan de overkomme at befordre millioner af reisende og bjerge af varer tvers over en hel verdensdel?“ Dersom de selskaber, som eier jernbanerne, har kunnet enes, hvorfor skulde de arbeidere, som

tar jernbanerne i besiddelse, ikke kunne enes på samme måde? Og dersom Petersburg-Varschow-selskabet og Paris-Belfort-selskabet kan arbeide sammen uden den luksus at ha en chef for begge, hvorfor skulde man da midt i vore samfund, der er dannet af fri arbeidere, behøve en styrelse?

II.

Når vi ved eksempler søger at vise, at selv i vore dage og trods den uretfærdighed, som hersker i vort nuværende samfund, forstår menneskene, forsåvidt deres interesser ikke er hinanden stik modsatte, meget vel at enes uden nogen myndigheds mellemkomst, så er vi ikke uvidende om de indvendinger, som rettes mod os.

Disse eksempler har sin svage side, ti det er ikke muligt at nævne en eneste organisation, uden at den svage udbyttes af den sterke, den fattige af den rige. Derfor er det at tilhængerne af staten visselig ikke undlader at si med sin bekjendte logik: „I skjønner da vel, at statens mellemkomst er nødvendig for at gjøre ende på denne udbytning!“

De glemmer bare historiens lærdomme og sier ikke, hvormeget staten selv har bidrat til at forværre denne tingenes tilstand ved at skabe proletariatet og overgi det til udbytterne. Og de glemmer også at si, om det er muligt at få udbytningen til at ophøre, sålænge dens første årsager — privat kapitalen og fattigdommen, for de to tredjedele kunstig skabt af staten, — vedblir at være til.

Med hensyn til den fuldkomne enighed mellem jernbaneselskaberne er det venteligt, at man vil si: „Ser I da ikke, hvorledes de undertrykker og mishandler sine tjenestemænd og de reisende. Staten må træde imellem for at beskytte publikum."

Men har vi da ikke så mange gange sagt, at sålænge der er kapitalister vil disse misbrug af magten vedbli. Det er netop staten, — den såkaldte beskytter, — som har git selskaberne den skrækkelige magt, de har den dag idag. Har den ikke skabt koncessionerne og garantierne? Har den ikke sendt tropper mod jernbanernes personale under streik? Og har den ikke (som det endnu sker i Rusland) fra først af strakt privilegiet så langt, at den har forbudt pressen at omtale jernbaneulykker, for ikke at trykke prisen ned på de aktier, den selv har garanteret? Har den ikke i virkeligheden begunstiget mono-

polet, som har gjort en Vanderbilt og en Polyakoff ukrænkelige, ligesom direktørerne for P. L. M og St. Gotthard, „disse tidsaldrens konger"?

Når vi da anfører som eksempel den overenskomst, som i al stilhed blev oprettet mellem jernbanekompanierne, er det ikke som mønster på en sparsommelig driftsmåde eller en teknisk organisation. Det er for at vise, at dersom kapitalisterne uden andet formål end at skrabe penge sammen på hele verdens bekostning, kan formå at udbytte jernbanerne uden at oprette et internationalt kontor, så kan vel arbeidersamfundene gjøre det ligeså godt, ja endog bedre, uden at udnævne en minister for de europæiske jernbaner.

En anden, tilsyneladende mere alvorlig indvending fremstiller sig. Man kunde si, at den overenskomst, vi taler om, ikke er ganske fri, — at de store selskaber gir love for de små. Man kunde nævne et rigt selskab, der tvinger de reisende, der går fra Berlin til Basel, at passere Køln og Frankfurt istedetfor at følge Leipzigerruten; et andet selskab, som lar varerne gjøre omveie på hundre og tohundre kilometer (på fremmede enemerker) for at begunstige mægtige aktionærer; og et tredje, som ruinerer bilinjerne. I de forenede stater er passagerer og gods undertiden nødt til at følge urimelige

ruter, for at dollarne kan strømme ind i Vanderbilts lomme.

Vort svar blir det samme. Så længe kapital er til, vil storkapitalen altid opsluge småkapitalen. Men undertrykkelsen skriver sig ikke fra kapitalen alene. Det er statens beskyttelse og det af staten skabte monopol, vi har at takke for, at visse store selskaber undertrykker de små.

Marx har meget godt vist, hvorledes den engelske lovgivning har gjort alt for at undertrykke småindustrien, bringe bonden i fattigdom og overgi til de store industridrivende skarer af landstrygere, som er tvungne til at arbeide for hvilkensomhelst dagløn. Netop på samme måde er det med jernbanelovgivningen. Strategiske linjer, understøttede linjer, linjer, som har monopol på at føre den internationale post, alt er sat på spil for pengemændenes interesser. Når Rothschild, alle europæiske staters kreditor, anbringer sin kapital i en jernbane, lægger hans tro undersåtter, ministrene, alt tilrette for, at han kan tjene så meget mere.

I de Forenede Stater, dette demokrati, som embedsstyrets venner undertiden opstiller som mønster, — blander det mest skandaløse snyderi sig op i alt, hvad der angår jernbanerne. Dersom et selskab dræber sine konkurrenter ved nedsættelse af taksten, så er det, fordi det

finder erstatning på en anden kant i de landstrækninger, staten overlader det for spotpris. De nylig offentliggjorte beretninger om amerikansk hvede viste os, hvilken andel staten tar i dette optrækkeri af den svage ved den sterke.

Her har staten atter fordoblet storkapitalens magt både ti og hundre gange. Og når vi ser, at jernbaneselskabernes voldgiftsret (atter en frugt af fri overenskomst) undertiden formår at beskytte de små selskaber mod de store, må vi bare forbauses over den fri overenskomsts styrke, trods storkapitalens almagt, støttet som den tillige er af staten.

De små selskaber lever i virkeligheden trods statens partiskhed, og når vi i Frankrig, centralisationens land — bare ser fem eller seks store selskaber, regner man i Storbritannien mere end 110, som enes fortræffelig, og som visselig er bedre indrettet for hurtig befordring af gods og passagerer end de franske og tyske baner.

Spørsmålet ligger forresten ikke der. Storkapitalen, begunstiget af staten, kan altid, om den finder sin fordel derved, knuse småkapitalen. Hvad det gjælder om for os, er dette: enigheden mellem de hundreder af selskaber, som eier jernbanerne i Europa, er stiftet ligefrem uden mellemkomst af en centralstyrelse, som gir love for de forskjellige selskaber; den ved-

ligeholdes ved hjælp af møder, bestående af udsendinger, som forhandler indbyrdes og forelægger sine chefer forslag, ikke love. Det er et nyt princip, som er aldeles forskjelligt fra styrelsesprincipet, hvad enten det er monarkisk eller republikansk, absolutistisk eller parlamentarisk. Det er en reform, som endnu lidt frygtsomt holder på at gå ind i Europas seder og skikke, men den har fremtiden for sig.

III.

Hvor ofte har vi ikke i statssocialisternes skrifter læst udbrud som dette: „Hvem skal da i det kommende samfund ha det hverv at ordne færselen på kanalerne? Dersom en af eders anarkistiske „kammerater" faldt på at lægge sit fartøi påtvers i kanalen og stoppe veien for tusener af både, — hvem skulde da bringe ham til fornuft?"

La os indrømme, at forudsætningen er lidt søgt. Men man kunde tilføie: „Og dersom f. eks. en kommune eller gruppe vilde drive sine både frem foran de andre, vilde de kanske spærre

kanalen og føre på sten, mens hveden, som var bestemt til en anden kommune, blev liggende og tog skade. Hvem skulde ordne bådenes gang, når der ikke var nogen styrelse?"

Nuvel, livet har atter vist, at man meget vel kan undvære styrelse her som andetsteds. Den fri overenskomst, den fri ordning erstatter denne kostbare og fortrædelige maskine og gjør det bedre.

Man ved, hvad kanalerne er for Holland: de er landeveie. Man ved også, hvilken færsel der er på disse kanaler. Hvad man hos os fører på en landevei eller jernbane, går i Holland på kanalerne. Der skulde man altså slås for at få sine både frem foran de andre. Der burde da styrelsen skride ind for at bringe orden i færselen!

Slet ikke. For lang tid siden har de praktiske hollændere vidst at indrette sig anderledes, ved at oprette et slags gilder eller syndikater af bådførere. Det var fri foreninger, opstået af færselens eget behov. Bådene passerede efter den orden, hvori de var indskrevne; alle fulgte hinanden efter listen. Ingen kunde komme forbi de andre under straf af at bli udelukket af laget. Ingen fik bli liggende længer end et vist antal dage i lastehavnene, og dersom han i denne tid ikke fandt varer at ta ind, såmeget værre for

ham, han måtte afgå tom og overlade pladsen til efterfølgerne. Overfyldning undgikkes på den måde, selv om spekulanternes konkurrence — en følge af særeiendommen — havde frit råderum. Ophæv denne og forståelsen vil bli endnu mere hjertelig og tilfredsstillende for alle.

Det forstås af sig selv, at bådeieren kunde være eller ikke være medlem af laget. Det blev hans sag, men mesteparten foretrak at slutte sig til. Bådlagene byder forøvrig så store fordele, at de har udbredt sig over Rhinen, Weser, Oder og lige til Berlin. Bådførerne har ikke ventet indtil Bismarck fik Holland annekteret af Tyskland og udnævnt en „Ober-Haupt-General-Staats-Canal-Navigations-Rath" med et utal af guldtresser svarende til en så lang titel. De har foretrukket at enes internationalt sig imellem. Og endnu mere: en mængde seilere som færdes mellem tyske, skandinaviske og russiske havne har også sluttet sig til disse syndikater for at regulere trafiken på Østersøen og bringe en vis orden i skibsfarten. Opstået af sig selv og rekruteret af frivillige medlemmer har disse foreninger intet med styrelsen at gjøre.

Det er muligt, ja endog sandsynligt, at storkapitalen her endnu undertrykker smaakapitalen. Det er muligt, at syndikatet går i retning af at opkaste sig til monopol, — især under statens

dyrebare beskyttelse, ti den forsømmer ikke at blande sig deri. — La os bare ikke glemme, at disse syndikater repræsenterer en forening, hvis medlemmer bare har personlige interesser; men at dersom enhver reder, formedelst produktionens, forbrugets og omsætningens overgang til fællesskab, var nødt til paa samme tid at være medlem af hundre andre foreninger, som var nødvendige for tilfredsstillelsen af hans fornødenheder, så vilde tingen få et andet udseende. Mægtigt på søen vilde bådførerlaget føle sig svagt på landjorden og slå af på sine fordringer for at komme til enighed med jernbanerne, fabrikerne og de andre lag.

Her er ialfald, uden at tale om fremtiden, atter en frivillig forening, som har kunnet undvære styrelse. La os gå over til andre eksempler.

Siden vi taler om skibe og både, la os da også nævne en af de smukkeste foreninger, som har dannet sig i vort århundrede, — en forening, vi med rette kan være stolt af. Det er det engelske redningsselskab (Lifeboat Association).

Man ved, at hvert år forliser der over tusen skibe på Englands kyster. På havet frygter et godt skib sjelden for uveiret. Ved kysten er det, man venter faren: høi sjø, som knuser agterstævnen, vindstød, som borttar master og

seil, strømmen, som gjør det umuligt at styre skibet, rev og grunder, hvorpå det kommer til at strande.

Selv om strandsidderne undertiden i gamle dage tændte blus for at lokke skibene på grund og efter skik og brug røve ladningen, så har de dog altid gjort, hvad de kunde for at bjerge folkene. Når de blev var et skib i havsnød, kastede de sine små nøddeskal af både på søen og ilede de skibbrudne til hjælp — altfor ofte for selv at finde døden i bølgerne. Ethvert lidet strandssted ved havet har sine frasagn om heltemod, der er øvet af kvinder som af mænd for at bjerge folkene fra undergang. Staten og de lærde har vel gjort noget for at forminske antallet af de ulykkelige. Fyrtårne, sjømerker, karter og stormvarsler har visselig indskrænket det betydeligt. Men hvert år blir der dog altid tilbage et tusen skibe og flere tusen menneskeliv at redde.

Og nogle mænd med god vilje har tat fat på verket. Dygtige søfolk har opfundet en redningsbåd, som kan trodse uveiret uden at kulseile eller synke, og de har ført en kamp for at få almenheden til at interessere sig for foretagendet, for at samle de nødvendige penge, bygge både og anbringe dem overalt på de kyster, hvor de kunde gjøre nytte.

Disse folk, som ikke er jakobinere, har ikke henvendt sig til styrelsen. De har forstået, at for at få sagen på glid trængte de sjømændenes hjælp og foretagsomhed, deres lokalkjendskab og fremforalt deres offervillighed. Og for at finde mænd, som på første signal midt på natten sætter ud i sjøbrådet, som ikke lar sig stanse af mørke eller brådsjøer, som kjæmper fem-seks timer i træk mod vind og vove for at borde skib i havsnød, — mænd, som er rede til at sætte livet ind for at frelse andre, trænges et kammeratskab og en offervillighed, som ikke kjøbes for guldtresser.

Det blev altså en fuldommen frivillig bevægelse, udsprungen af fri overenskomst og personligt tiltag. Visse lokale grupper dannede sig langs kysterne. Foregangsmændene havde den forstand, at de ikke optrådte som herrer. De søgte sine oplysninger i fiskerleierne. En lord sendte 1000 £ til at bygge en redningsbåd i en landsby ved kysten, tilbudet blev antat, men man overlod stedets fiskere og sømænd at vælge plads for båden.

Det er ikke admiralitetet, som opgjør planerne til nye både. Vi læser i foreningens årsberetning: „Da det er af vigtighed, at bjergerne har fuld tillid til det fartøi, de skal være ombord i, passer komitéen overalt på at gi bådene den

form og udrustning, som bjergerne selv måtte ønske." Og hvert år bringer således en ny forbedring.

Alt ved frivillige, som danner komitéer eller lokale grupper! Alt ved gjensidig hjælpsomhed og overenskomst! — Ja, de anarkister! — De kræver heller ikke noget af de bidragydende, men det forgangne år bragte dem en million kroner i frivillige bidrag.

Resultaterne er følgende:

I 1891 eiede foreningen 293 redningsbåde. Samme år bjergede den 601 skibbrudne og 33 skibe; siden sin stiftelse har den bjerget 32,671 mennesker.

Da i 1886 tre redningsbåde var forlist med mand og mus, kom der hundreder af nye frivillige, som indskrev sig og dannede lokalgrupper, og denne bevægelse havde tilfølge bygningen af et snes både til.

La os i forbigående bemerke, at hvert år sender foreningen fiskerne og sømændene udmerkede barometre til under indkjøbspris. Den udbreder meteorologiske kundskaber og holder interessen vedlige for de pludselige veirforandringer, som forudsis af de lærde.

La os gjenta, at de hundreder af smålag eller lokalgrupper ikke er embedsmæssig ordnet, men består udelukkende af frivillige og folk, som

interesserer sig for arbeidet. Centralkomitéen, som nærmest er et midtpunkt for brevveksling, blander sig ikke opi på nogen måde.

Det er sandt, at når det i herredet gjælder om at stemme over et indre spørsmål vedkommende skolen eller skatterne, tar disse lag, som sådanne, ikke del i forhandlingerne, — en beskedenhed, som kommunestyrets medlemmer uheldigvis ikke efterligner. — Men på den anden side tillader disse brave folk heller ikke, at de, som aldrig har trodset uveiret, gjør love angående redningsvæsnet. På første tegn til forlis løber de til stedet, aftaler foreløbig det fornødne og går på. Ingen guldtresser, men megen god vilje.

La os ta et andet samfund af samme art, Det røde kors. Navnet er ligegyldigt, la os se, hvad det er.

Tænk Dem, at nogen for tyve år siden havde sagt: „Hvor flink staten end er til at nedsable 20,000 mand på en dag og såre 50,000, så er den dog ude af stand til at bringe sine ofre hjælp. Sålænge krig finder sted, må den private foretagsomhed træde til og velvillige mennesker må organisere sig internationalt for dette humane verk."

Hvilken syndflod af spottegloser skulde man ikke udøst over den, som havde vovet at føre

et sådant sprog! Først skulde man behandlet ham som sværmer, og dersom man endelig havde værdiget ham at åbne munden, vilde man svaret: „De frivillige vil svigte der, hvor de trænges mest. Eders fri hospitaler vil bli henlagt til et sikkert sted, mens ambulancerne vil savne det fornødne. Den nationale kappestrid vil bevirke, at de stakkars soldater dør uden hjælp.“ Såmange pratmagere — ligesåmange nedslående betragtninger. Hvem har ikke hørt dem sludre i denne tone!

Men vi ved, hvad det betyder. Selskaber af Det røde kors har dannet sig frit overalt, i ethvert land, på tusen steder og da krigen rasede i 1870-71 gik de frivillige til arbeidet. Mænd og kvinder kom og tilbød sin tjeneste. Hospitaler og ambulancer oprettedes i tusenvis, jernbanetog sendtes afsted med vogne, levnetsmidler, linned og lægemidler for de sårede. De engelske afdelinger sendte hele skibsladninger med madvarer, klæder, redskaber, sædekorn, trækdyr, ja lige til dampploge og pløiekarer for at hjælpe til med arbeidet i de af krigen hærjede landsdele! Læs bare Det røde kors af Gustav Moynier, og du skal bli slåt af det uhyre arbeide, som blev gjort.

Hvad angår de profeter, som altid er færdig til at frakjende andre mennesker mod, sund

forstand og omtanke, og som tror sig istand til at lede hele verden efter en tråd, så er ingen af deres forudsigelser gåt i opfyldelse.

De frivillige af Det røde kors og deres offervillighed er hævet over enhver ros. De bad bare om at bli stillet på de farligste poster og mens de af staten betalte læger flygtede med sin stab ved prøisernes ankomst vedblev de frivillige sit arbeide under kugleregnen, tålmodig udholdende de bismarckske og de napoleonske officerers grovheder og pleiede sårede af enhver nationalitet. Hollændere og italienere, svensker og belgere, — ja lige til japanesere og kinesere — alle kom de beundringsværdig vel overens. De fordelte sine hospitaler og ambulancer efter øieblikkets behov og de udmerkede sig fremforalt ved sine hospitalers renlighed. Og hvormange franskmænd taler ikke endnu med dyb taknemmelighed om den ømme pleie, de modtog af en frivillig hollandsk eller tysk sygepleierske på Det røde kors's ambulancer!

Hvad bryr embedsvennerne sig om det! Deres ideal er den af staten lønnede regimentsmajor. Til helvede med Det røde kors og dets renlige hospitaler, dersom sygevogterne ikke er embedsmænd!

Her er da en organisation, som nylig er stiftet og som i dette øieblik tæller medlemmer

i hundretusenvis, som eier ambulancer, hospitaler, heste og vogne, som opfinder nye behandlingsmåder af sår og som skyldes nogle opofrende mænds frivillige foretagsomhed.

Man vil måske si, at staterne har sin gode del i denne indretning. Ja staterne har strakt hånden frem for at bemægtige sig den. De ledende komitéers formænd er sådanne, som lakeierne kalder prinser af blodet. Keisere og dronninger lar sin gunst strømme rigelig ud over de nationale komitéer. Men det er ikke denne gunst, man har at takke for indretningens fremgang. Det er de tusen lokale komitéer i enhver nation, de enkeltes driftighed og alle deres offervillighed, som søger at vederkvæge krigens ofre. Og denne offervillighed skulde være endnu større, hvis staten ikke blandede sig opi. I ethvert fald er det ikke på befaling af en ledende international komité, at engelskmænd og japanesere, svensker og kinesere skyndte sig med at sende hjælp til de sårede i 1871. Det var ikke på befaling af et internationalt ministerium, at hospitalerne drog til den besatte landsdel og ambulancerne til slagmarkerne. Det var ved de frivilliges eget tiltag. Da de først var på pladsen, røg de ikke i hårene på hinanden, som jakobinerne spådde; de gik i gang med arbeidet uden forskjel på nationaliteter.

Vi kan beklage, at så store anstrengelser skal stå i en så slet sags tjeneste, og spørge med digterens barn: „Hvorfor sårer man dem, når man pleier dem bagefter?“ Når vi søger at tilintetgjøre kapitalens overtag og borgerstandens magt, arbeider vi for at gjøre ende på slagterierne, og vi skulde heller ønske, at Det røde kors's frivillige vilde hjælpe os med at afskaffe krigen.

Men vi må omtale denne storartede indretning som et bevis mere på de frugtbare resultater, der er vundet ved fri overenskomst og ved frivillig bistand.

Skulde vi holde på med at fremdrage eksempler fra den kunst at slå folk ihjel, vilde vi aldrig bli færdig.

La det derfor være nok at nævne de utallige foreninger, den tyske hær fornemmelig skylder sin styrke, der ikke afhænger af mandstugten alene, som man almindelig tror. Disse foreninger formerer sig sterkt i Tyskland, og de har til formål at udbrede militære kundskaber. Ved en af de sidste sammenkomster i det tyske militære forbund (Kriegerbund), så man udsendinger fra 2452 foreninger, bestående af 151,712 medlemmer, alle indbyrdes forbundne.

Skytterlag, fægterlag, foreninger for strategiske øvelser og topografiske studier er de verk-

steder, hvor den tyske hærs tekniske kundskaber udvikles, og ikke regimentsskolerne. Det er et uhyre knippe af alleslags foreninger, omfattende militære og civile, geografer og gymnaster, jægere og teknikere, som uvilkårlig springer frem af jorden, organiserer sig og slutter sig sammen, forhandler og går i gang med at gjøre undersøgelser i marken. Det er disse fri og frivillige foreninger, som udgjør den tyske hærs sande styrke.

Deres formål er afskyeligt. Det er at opretholde keiserdømmet. Men hvad det for os gjælder om at fremholde er, at staten til trods for dens „ophøiede" mission, — den militære organisation, har forstået, at dennes udvikling vilde bli så meget sikrere, når den blev overladt til gruppernes fri overenskomst og de enkeltes fri virksomhed.

Selv i militære sager tyr man i vore dage til den fri overenskomst, og la det til bekræftelse af vor påstand være nok at nævne de 300,000 engelske frivillige, den nationale engelske artilleriforening og Foreningen for organisation af Englands kystforsvar, der, om den holder sig, vistnok vil bli langt virksommere end marineministeriet med sine pansere, som springer og sine bajonetter, der krummer sig som bly.

Overalt træder staten tilbage og overlader

sine hellige gjøremål til private. Overalt trænger den fri organisation sig ind over statens område. Men alle de kjendsgjerninger, vi har nævnt, gir os neppe anledning til at skimte, hvad den fri overenskomst gjemmer til fremtiden, da staten ikke længer er til.

Indvendinger.

I.

La os nu prøve de vigtigste indvendinger, som opstilles mod kommunismen. De fleste opløser sig åbenbart i misforståelser. Men nogle reiser vigtige spørsmål og fortjener al vor opmerksomhed.

Vi indlar os ikke på at gjendrive de indvendinger, man gjør mod embeds-kommunismen; tvertimod vi bifalder dem. De civiliserede nationer har lidt alt for meget i den kamp, som måtte føre til individets frigjørelse, til at de

skulde fornegte sin fortid og finde sig i en styrelse, som vilde gå over til en indblanding i det borgerlige livs mindste enkeltheder, selv om styrelsen ikke havde andet formål end fællessamfundets vel. Dersom et embedsstyret kommunistsamfund nogensinde kom til at danne sig, vilde det ikke bestå, og ved den almindelige misnøie vilde det bli nødt til enten at opløse sig eller omdanne sig efter frihedsprinciper.

Det er et anarkistisk kommunistsamfund, vi skal beskjæftige os med, et samfund, som anerkjender individets hele og fulde frihed, ikke tilsteder nogen embedsmyndighed og ikke bringer nogen tvang for at drive mennesket til at arbeide. Idet vi i disse undersøgelser indskrænker os til spørsmålets økonomiske side, la os da se om dette samfund, — sammensat af mennesker som de er idag, hverken værre eller bedre, hverken mer eller mindre arbeidsomme, — kunde ha udsigt til at udvikle sig heldig.

Indvendingen er kjendt. „Dersom det daglige udkomme er sikret enhver, og dersom nødvendigheden af at tjene en dagløn ikke tvinger mennesket til at arbeide, vil ingen arbeide. Enhver vil unddrage sig og læsse over på andre det arbeide, han ikke er nødt til at gjøre.“ La os først blotte den utrolige letsindighed, hvormed man fremsætter denne indvending uden at

betænke, at spørsmålet i virkeligheden indskrænker sig til at få vide, — på den ene side, om man ved lønnet arbeide virkelig opnår de resultater, man påstår at opnå og på den anden side, om det frivillige arbeide ikke allerede nu er mere produktivt end det arbeide, som anspores af daglønnen? Spørsmålet vilde kræve en dyberegående undersøgelse. Men mens man i de eksakte videnskaber ikke udtaler sig om ting, der er langt mindre vigtige og langt mindre indviklede, uden at man i forveien omhyggelig har samlet kjendsgjerninger og drøftet beretningerne derom, — lar man sig her nøie med den første den bedste kjendsgjerning — f. eks. en kommunistforenings vanheld i Amerika — for at fælde en upåankelig dom. Man gjør som den sagfører, der i modpartens sagfører ikke ser repræsentanten for en sag eller en mening, der er modsat hans egen, men en simpel modstander i en ordstrid, og som, om han er så heldig at finde et kvikt svar, ikke bryr sig om at få ret på anden måde. Derfor er det, at studiet af dette grundlag for al politisk økonomi — studiet af de gunstigste betingelser for at samfundet kan få den største sum af nyttige produkter med det mindste forbrug af menneskelige kræfter — ikke går fremad. Man indskrænker sig til at gjenta almensætninger, eller man tier.

Hvad der gjør denne sorgløshed så meget mere påfaldende er den omstændighed, at selv i den kapitalistiske statsøkonomi finder man allerede forfattere, som ved tingenes egen magt ledes til at opkaste tvil om videnskabens grundlæggeres første grundsætning, den sætning, at hungeren skulde være menneskets bedste spore til produktivt arbeide. De begynder at merke, at der i produktionen indgår et vist fælleselement, som lige til vore dage har været altfor meget overset, og som måske kunde være vigtigere end udsigten til personlig vinding. Det lønnede arbeides ringere beskaffenhed, det skrækkelige tab af menneskelig kraft i nutidens jordbrug og industri, den altid voksende mængde af levemænd, som i vore dage søger at vælte byrden over på andre skuldre, mangelen på en vis energi, som i produktionen blir mer og mer åbenbar, — alt dette begynder endog at røre sig i hodet på den „klassiske" skoles økonomer. Nogle af dem spør sig selv, om de ikke er på gale veie, når de snakker om et indbildt vanartet væsen, som man antar udelukkende lar sig lokke af vinding og dagløn. Dette kjætteri trænger lige ind i universiteterne, man vover det i den økonomiske rettroenheds bøger. Men det hindrer dog ikke et stort antal socialistiske reformatorer fra at vedbli som talsmænd for den personlige lønning

og at forsvare daglønnens gamle borg, selv om de gamle forsvarere allerede overgir den til angriberne sten for sten.

Man frygter imidlertid for, at uden tvang vil masserne ikke arbeide.

Men har vi ikke allerede to gange i vor levetid hørt den samme frygt ytre sig hos slaveholderne i De Forenede Stater før negrenes befrielse, og hos de russiske baroner før livegenskabets ophævelse? „Uden pisk vil negren ikke arbeide," sa slaveholderne. „Uden herrens opsyn vil trællen la markene ligge brak," sa de russiske bojarer. De franske herremænds omkvæd i 1789, middelalderens omkvæd, et omkvæd så gammelt som verden, — vi har hørt det, hver gang det gjaldt om at bøde på en uret blandt menneskene. Og hver gang kom virkeligheden og gjorde ordene til skamme. I 1792 arbeidede den frigivne bonde med en vild energi, som var ukjendt hos hans forfædre. Den frigivne neger arbeider mere end hans forfædre, og efterat den russiske bonde havde feiret hvedebrødsdagene efter sin befrielse fra livegenskabet ved at høitideligholde fredagen ligesom søndagen, tog han fat på arbeidet igjen med en ihærdighed, som var større jo fuldstændigere hans befrielse var. Hvor land ikke manglede, arbeidede man som rasende, — det er det rette ord.

Omkvædet om slaverne kan ha sin rigtighed for slaveeierne. Hvad slaverne selv angår, så ved de, hvad det er værd: De kjender bevæggrundene.

Desuden, hvem andre end økonomerne har lært os, at dersom lønsarbeideren skiller sig så mådelig fra sit hverv, så opnås et ihærdigt og produktivt arbeide ikke med mindre manden ser, at hans fortjeneste vokser med hans anstrengelser. Alle de lovsange, som har været sungne til eiendomsrettens pris indskrænker sig netop til denne grundsætning.

Ti merkelig nok, når økonomer, som vil prise eiendomsrettens velsignelser viser os, hvorledes et nylænde, en myr eller en stengrund under odelsbondens sved og møie dækkes med rige avlinger, så taler sætningen ingenlunde til gunst for eiendomsretten. I erkjendelse af, at den eneste betryggelse mod at miste frugterne af sit arbeide er at besidde arbeidsredskabet, — og det er sandt, — beviser det kun, at mennesket i virkeligheden ikke producerer, med mindre han arbeider i fuld frihed og har et vist valg af beskjæftigelser, ingen besværlig opsynsmand over sig og endelig ser sit arbeide lønne sig for ham, — som for andre, der gjør som ham, — og ikke for en hvilkensomhelst dagdri-

ver. Dette er alt, hvad man kan udlede af deres bevisførelse, og det er det samme, vi påstår.

Hvad angår besiddelsesmåden for arbeidsredskaberne, så berører de den kun indirekte i sin fremstilling, for at forsikre jorddyrkeren om, at ingen skal berøve ham fordelen af hans produkter eller hans forbedringer. Og for at støtte sætningen om eiendomsretten mod enhver anden form af besiddelse, burde da ikke økonomerne bevise, at under form af kommunal besiddelse frembringer jorden aldrig så rige avlinger som når besiddelsen er personlig? Nuvel, dette gjør de ikke. Det er det modsatte, de beviser.

Ta f. eks. en kommune fra kanton Waadt på den tid, da landsbyens mænd går ud om vinteren og hugger tømmer i almenningsskogen. Nuvel, det er netop under disse „dogner", den største arbeidsiver og den største udvikling af menneskelig kraft viser sig. Intet lønnet arbeide, ingen anstrengelse af eieren kan tåle sammenligning dermed.

Eller ta en russisk landsby, hvor alle indbyggerne går hen og slår en eng, der tilhører kommunen[1]) eller er forpagtet af den, der skal du lære at forstå, at mennesket kan producere, når han arbeider i fællesskab på et fælles ar-

[1]) ligesom i visse bygder i Norge, f. eks. langs Glommen. O. A.

beide. Kammerater kappes med hinanden om, hvem af dem, der kan skjære den bredeste skår med sin ljå. Kvindfolkene skynder sig i hælene på dem, for at de ikke skal bli bagefter med at rage sammen og „brede". Det er atter en „dogne", hvor hundre mand på nogle timer gjør ligeså meget som de hver for sig vilde bruge flere dage til at gjøre. Hvilken sørgelig modsætning danner den enslige eiers arbeide ved siden heraf!

Man kunde tilsidst nævne tusen eksempler blandt rydningsmændene i Amerika, i landsbyerne i Schweitz, Tyskland, Rusland og visse dele af Frankrig, — de arbeider, som udføres af murernes, tømmermændenes, bådførernes og fiskernes lag o. s. v. når de påtar sig et arbeide for ligefrem at dele produkterne eller bare vederlaget imellem sig, uden at det går igjennem en mellemmand, der har tat det på akkord. Man kunde endnu nævne nomadestammernes fællesjagter og utallige fællesforetagender, som ledes godt. Og overalt kunde man godtgjøre samarbeidets ubestridelige overlegenhed over lønsarbeidet eller den enkelte eiers arbeide.

Velværet, d. v. s. tilfredsstillelsen af fysiske, kunstneriske og moralske fornødenheder og sikkerhed for sådan tilfredsstillelse, har altid været den sterkeste spore til arbeide. Og når daglei-

eren med nød og neppe formår at producere det strengt nødvendige, udvikler den fri arbeider, som ser velstand og luksus vokse — for sig og for andre — med anstrengelserne, langt mere ihærdighed og omtanke og vinder førsterangs produkter i større overflod. Den ene føler sig naglet til fattigdommen, den anden kan i fremtiden håbe fritid og nydelser.

Deri stikker hele hemmeligheden. Derfor er det, at et samfund, som lægger an på velstand for alle og på muligheden for alle af at nyde livet i alle skikkelser, skal levere et frivilligt arbeide, som er langt fortrinligere og langt betydeligere end den produktion, som opnås i nutiden under slaveriets, livegenskabets og daglønnens pisk.

II.

Enhver, som i vore dage kan unddrage sig og vælte over på andre det arbeide, som er nødvendigt til livsophold, skynder sig til at gjøre det, og erkjendt er det, at så må det altid være.

Det for livsophold nødvendige arbeide er væsentlig kropsarbeide. Hvad enten vi er kunst-

nere eller lærde, så kan ingen af os undvære de produkter, som fås ved håndarbeide, mad, klæder, veie, skibe, lys og varme etc. Hvor høit kunstnerisk anlagte eller hvor fint metafysiske vore nydelser end er, så grunder de sig dog allesammen på kropsarbeide. Og det er netop dette arbeide, grundbetingelsen for livet, enhver søger at velte fra sig.

Vi forstår det så godt. Det må så være i vore dage.

Ti at drive et håndarbeide betyr i virkeligheden at stænge sig inde 10—12 timer daglig i et usundt verksted, og bli der 10 år, 30 år, hele livet igjennem naglet til det samme arbeide.

Det betyr at fordømmes til en ussel dagløn, at være prisgit morgendagens uvished, arbeidsløshed, meget ofte til fattigdom, endnu oftere til at dø på sygehuset efter at ha arbeidet i 40 år med at føde, klæde, fornøie og oplyse andre end sig selv og sine børn.

Det betyr at bære ringhedens og underlegenhedens stempel hele sit liv i andre folks øine og at være sig denne underlegenhed bevidst. Ti hvad disse smukke herrer end sier, så er kropsarbeideren altid anset som tænkerens undermand, og dersom han har slidt 10 timer på verkstedet, har han ikke tid og endnu mindre råd til at unde sig videnskabens og kunstens høie

nydelser eller uddanne sig til at skjønne og skatte dem; han må nøie sig med de smuler, som falder fra de udvalgtes bord.

Vi forstår da, at under sådanne vilkår må kropsarbeidet bli betragtet som en skjæbnens forbandelse.

Vi forstår, at alle kun har en og samme drøm: at slippe ud af denne underlegne stilling eller idetmindste redde børnene ud af den, at skabe sig en „uafhængig" stilling og hvad vil det si? — også at leve af andres arbeide.

Sålænge der er en klasse, som arbeider med hænderne og en anden, som „arbeider med hovedet", — skidne hænder og hvide hænder, — vil det altid være således.

Hvilken interesse kan da dette fordummende arbeide ha for den arbeider, som på forhånd kjender sin skjæbne, som fra vuggen til graven skal leve i middelmådige kår, i fattigdom og ængstelse for morgendagen? Når man ser den uhyre flerhed af menneskene hver morgen atter ta fat på sin sørgelige livsgjerning, blir man også forbauset over deres udholdenhed, deres arbeidslyst, det vanegjængeri, som sætter dem istand til som en maskine, der blindt lyder et givet stød, at føre dette liv i elendighed, uden håb for morgendagen, uden engang at skimte en svag

lysning af, at en dag skal de eller idetmindste deres børn udgjøre en del af denne menneskehed, rig på den fri naturs skatte, på alle videnskabens og den videnskabelige og kunstneriske produktions nydelser, der i vore dage bare er forbeholdt nogle udvalgte.

Det er netop for at fjerne denne skillevæg mellem tankens og håndens arbeide, vi vil afskaffe lønningssystemet og ønsker den sociale revolution. Da vil arbeidet ikke længer være en skjæbnens forbandelse, det vil bli, hvad det bør være, — den fri udfoldelse af alle menneskets evner.

Det kunde ellers være på tide at anstille en alvorlig undersøgelse af dette snak om bedre arbeide, som man foregir at opnå ved dagløn-nens pisk.

Det er nok at besøge, ikke en mønsterfabrik og et mønsterverksted, som undtagelsesvis findes hist og her, men et sådant verksted, som næsten alle endnu er, for at forstå det umådelige sløseri med menneskelig kraft, der er et særkjende for den nuværende industri. For hver en mere eller mindre fornuftig indrettet fabrik, findes der hundrede og flere, som sløser med det menneskelige arbeide, denne dyrebare kraft, uden anden alvorligere bevæggrund end muligens at skaffe arbeidsherren ti øre mer om dagen.

Her ser du gutter på 20—25 år hele dagen siddende på en bænk med indhulet bryst, med rystende hoved og krop for at knytte sammen med en troldmands fingerfærdighed, de to ender af usselt bomuldsgarn, affald af kniplingsindustrien. Hvilket afkom skal de efterlade på jorden disse skjælvende af den engelske syge nedbrudte legemer? Men — — „de optar så liden plads i fabriken og de bringer mig daglig 50 øre hver," sier fabrikherren.

Der ser du på et uhyre verksted i London piger, som er blit skaldet i 17 års alderen af at bære brætter med fyrstikker på hodet fra sal til sal, mens den simpleste maskine kunde kjøre fyrstikkerne til bordene. Men — — — det koster så lidet, da kvindearbeide ikke kræver nogen særlig uddannelse. Hvad skulde en maskine være godt for! Når disse piger ikke kan mere, får man andre så let i stedet — — — der er nok af dem på gaden!

På gadetrappen til et rigt hus finder du en frostnat en barbenet unge indsovnet med avispakken under armen. Det koster så lidet dette barnearbeide, at man godt kan bruge det hver aften til at sælge aviser for en krone, hvoraf stakkaren tjener 10—12 øre. Så ser du endelig den kraftige mand, som går og slænger; han har gåt ledig i månedsvis, mens hans datter

visner bort i de hede dampe på klædesfabriken, og mens hans søn fylder blanksværtekrukker med hånden eller venter timevis på gadehjørnet, at en forbigående skal la ham tjene ti øre.

Og således overalt, fra San Francisco til Moskou og fra Neapel til Stockholm. Dette sløseri med menneskekræfter er industriens herskende træk, — uden at nævne handelen, hvor det antar endnu større forholde.

Hvilken sørgelig satire ligger der ikke i navnet politisk økonomi, som man kalder videnskaben om kræfternes forødelse under daglønnens herredømme!

Dette er ikke alt. Hvis du taler med direktøren for en vel indrettet fabrik, vil han troskyldig forklare dig, hvor vanskelig det er i vore dage at finde en dygtig, kraftig og ihærdig arbeider, som lægger sig i sælen med lyst og iver. — „Dersom der fremstiller sig en sådan blandt tyve eller tredive, som hver mandag kommer og spør efter arbeide, er han sikker på at bli antat, selv om vi er i begreb med at indskrænke vor arbeidsstyrke. Man kjender ham ved første øiekast, og man antar ham altid, med den bagtanke at skille sig ved en gammel, udslidt arbeider imorgen. „Og den som netop er afskediget, alle de, som blir det næste gang, vil forsterke kapitalens umådelige reservehær, — de

arbeidsløse, — som man bare kalder til fabriken, når det haster med arbeidet, eller for at overvinde streikernes modstand. Eller også går dette udskud fra de bedre fabriker hen og slutter sig til den ligeså frygtelige hær af gamle eller middelmådige arbeidere, som stadig flakker om mellem andenrangs fabriker, — sådanne, som knapt dækker omkostningerne, som greier sig ved fusk og ved at lægge snarer for kjøberen og navnlig for fjerne landes forbrugere.

Og taler du til arbeideren selv, får du vide, at i reglen gjør arbeideren aldrig så meget, som han kan gjøre. Gud hjælpe den, som ikke følger det råd, han får af sine kammerater ved indtrædelsen i en engelsk fabrik!

Ti arbeiderne ved, at dersom de i et øiebliks godmodighed gir efter for fabrikherrens pågåenhed og samtykker i at arbeide ivrigere for at efterkomme påtrængende bestillinger, vil det samme arbeidsjag også for fremtiden bli fordret som regel ved bestemmelsen af lønningsskalaen. Og i ni af ti fabriker foretrækker de aldrig at gjøre sågmeget, som de kunde. I visse industrier indskrænker man produktionen for at holde priserne oppe, og undertiden hvisker man til hinanden slagordet Co-canny, som betyr: „Slet arbeide for slet betaling."

Løsarbeide er trælarbeide, det kan og bør

ikke gjøre alt, hvad det kunde gjøre. Og det vilde være på tide at slutte med dette snak, at lønningen er den bedste spore til produktivt arbeide. Dersom industrien nu indbringer hundre gange mere end i vore bedsteforældres dage, så skyldes det den pludselige opvågnen af de fysiske og kemiske videnskaber i slutningen af forrige århundrede; det skyldes ikke lønsarbeidets kapitalistiske organisation men det sker trods denne organisation.

III.

De, som alvorlig har studeret spørsmålet, benægter ingen af kommunismens fordele, på betingelse, vel at merke, at den er fuldkommen fri, d. v. s. anarkistisk. De erkjender, at det arbeide, som betales med penge, selv om de er forklædt under navn af „anvisninger", i de af staten styrede arbeiderforeninger, beholder lønningsstemplet og bevarer dets ulemper. De er enige i, at det ikke vilde vare længe, førend hele systemet kom til at lide derunder, selv om sam-

fundet indtrådte i besiddelsen af produktionsmidlerne. Og de indrømmer, at som følge af hele barneopdragelsen og de civiliserede samfunds arbeidsvaner med frihed til at vælge og skifte beskjæftigelse og med tillokkelsen ved det arbeide, som gjøres af ligemænd til alles vel, — vilde et kommunistisk samfund ikke mangle producenter, som snart skulde fordoble jordbundens frugtbarhed både tre og ti gange og gi industrien nyt opsving.

Så kommer noget, hvorom vore modstandere er enige. „Men faren kommer, sier de, fra det mindretal af dagdrivere, som enten ikke vil arbeide trods de udmerkede betingelser, der gjør arbeidet behageligt eller mangler ordenssans og stadighed. Udsigten til at måtte sulte tvinger i vore dage de mest gjenstridige til at følge med de andre. Den, som ikke kommer til bestemt klokkeslet, blir straks afskediget. Et skabbet får er nok til at smitte hele hjorden, og tre—fire ligegyldige eller gjenstridige arbeidere er nok til at skjæmme alle de andre bort og til at indføre på verkstedet en slendrian og en opsætsighedens ånd, som gjør arbeidet umuligt, så at man til syvende og sidst må vende tilbage til et tvangssystem, der tvinger lederne til at træde ind i rækkerne igjen. Og det eneste system, som duer til at øve denne tvang, uden

at krænke arbeiderens følelser, er godtgjørelse eftersom arbeidet er gjort til. Ti ethvert andet middel forudsætter en stadig indgribende myndighed, hvilket straks er en fri mand imod."

Her er, som vi tror, indvendingen i hele sin styrke.

Som man ser, hører den hjemme blandt de bevisgrunde, hvormed man søger at retfærdiggjøre staten, straffeloven, dommeren og slutteren.

„Siden der gis folk, et lidet mindretal, som ikke underkaster sig samfundsskikkene," sier embedsstyrets talsmænd, „må man opretholde staten, hvor kostbar den end er, øvrigheden, domstolene, fængslet, skjønt disse indretninger i sig selv blir en kilde til alskens nye onder."

Vi kan indskrænke os til at svare, hvad vi har sagt så mange gange med hensyn til øvrighed i almindelighed: „For at undgå et muligt onde har I tyet til et middel, som i sig selv er et større onde, og som blir en kilde til det samme misbrug, I vil råde bod på. Ti I må ikke glemme, at det er lønningssystemet, — umuligheden af at leve på anden måde end ved at sælge sin arbeidskraft, — som har skabt det nuværende kapitalsystem, hvis feil og mangler I begynder at erkjende."

Vi kan også bemerke, at i grunden er hele bevisførelsen et simpelt sagførerkneb, der skal

undskylde det bestående. Det nuværende lønningssystem er ikke indrettet for at forebygge kommunismens ulemper. Ligesom staten og eiendomsretten er dets oprindelse en ganske anden. Det er født af slaveri og trældom, som er påtvunget med magt, og det er kun en tidsmæssig ændring deraf. Og denne bevisgrund har ikke mere værd end de, hvorved man søger at forsvare staten og eiendomsretten.

Vi går nu over til at prøve denne indvending og se, hvad sandt den måtte indeholde.

Er det ikke for det første klart, at dersom et på princípet om frit arbeide grundet samfund i virkeligheden blev truet af lediggjængere, så kunde det værge sig uden at oprette en øvrighed eller ty til daglønnen?

Jeg sætter, at en gruppe af frivillige har sluttet sig sammen om et eller andet foretagende for hvis fremme de alle kappes i iver, undtagen et af medlemmerne, som tidt og ofte savnes på sin post. Bør man for hans skyld opløse gruppen, udnævne en formand, som pålægger bøder eller måske tilsidst ligesom akademiet uddele kort, som leveres ved fremmødet. Det er åbenbart, at man ikke vil gjøre nogen af delene, men at man en dag sier til den kammerat, som udsætter foretagendet for at stanse: „Min ven, vi vil gjerne arbeide sammen med dig, — men da du ofte

savnes på din post og skjøtter dit arbeide slet, må vi skilles. Søg dig andre kammerater, som vil finde sig i din skjødesløshed."

Dette middel er så naturligt, at det i vore dage bruges overalt, i alle industrier, ved siden af alle mulige systemer for bøder, lønsafknapning opsyn o. s. v. Arbeideren kan indfinde sig i verkstedet til bestemt klokkeslet, men dersom han gjør sit arbeide slet, generer sine kammerater ved sin skjødesløshed eller andre feil, dersom de blir uenige, så er det slut. Han blir nødt til at forlade verkstedet.

Man påstår almindelig, at den alvidende principal og hans opsynsmænd vedligeholder arbeidsskik og orden i fabriken. Men hvor lidet indviklet den arbeidsordning end er, hvorved varen går gjennem flere hænder, førend den er færdig, så er det fabriken selv, hele arbeidsstokken, som våger over arbeidets jevne gang. Derfor er det, at de bedste engelske privatfabriker har så få opsynsmænd, — i gjennemsnit langt færre end de franske og uden sammenligning færre end de engelske statsfabriker.

Det er hermed som med bevarelsen af et vist moralsk lavmål i samfundet. Man påstår, det skyldes lensmanden, dommeren og i byerne politiet, mens det i virkeligheden holder sig oppe trods dommeren, politiet og lensmanden. „Jo

flere love, des flere forbrydelser," sa man gjerne i gamle dage.

Det er ikke alene i de industrielle verksteder, det går således til; det foregår overalt, hver dag, i et omfang, som ingen anden end bogormene endnu tviler om.

Når et jernbanekompani, som er forenet med andre kompanier misligholder sine forpligtelser, når det kommer for sent med sine tog og lar varerne ligge og ta skade på stationerne, truer de andre kompanier med at ophæve kontrakten, og det er i almindelighed nok.

Man tror almindelig, idetmindste lærer man det, at handelen ikke er akkurat i sine forpligtelser, med mindre den har domstolene på nakken; der er ingenting i det. I ni af ti tilfælde vil den handelsmand, som ikke holder sit ord, slippe at møde for retten. Hvor handelen er meget livlig, som i London, er den enkle kjendsgjerning, at ha tvunget en skyldner til at møde for retten, nok for de fleste kjøbmænd til, at de bagefter nægter at gjøre forretninger med dem, som kan bringe dem til at tale med en sagfører.

Men det, som sker den dag idag mellem verkstedskammerater, kjøbmænd og jernbanekompanier, hvorfor skulde det ikke la sig gjøre i et samfund, som er grundet på frivilligt arbeide?

En forening f. eks., som med hver af sine

medlemmer vilde oprette følgende kontrakt: „Vi er villig til at sikre dig brug og benyttelse af vore huse, magasiner, veie, transportmidler, skoler museer o. s. v., på betingelse af, at du fra dit tyvende til dit fem og førtiende eller femtiende år anvender fire eller fem timer daglig til et af de arbeider, som erkjendes nødvendige til livsophold. Vælg selv, om du vil, de grupper, hvortil du vil slutte dig, eller opret en ny gruppe, forsåvidt den befatter sig med at producere livsfornødenheder. Og for den tid, som blir tilovers, kan du gruppere dig med hvem du vil, med hensyn til en eller anden adspredelse, kunst eller videnskab efter din smag.

„Tolv eller femten hundre arbeidstimer om året i et af de lag, som frembringer næringsmidler, klæder, boliger eller befatter sig med den offentlige sundhedstilstand, med transport o. s. v., — er alt, hvad vi forlanger af dig for at sikre dig alt, hvad disse lag frembringer eller har frembragt. Men dersom ingen af disse tusener af lag i vort forbund, — være sig af hvilkensomhelst grund, — vil opta dig, dersom du er aldeles udygtig til at frembringe noget nyttigt, eller dersom du nægter at gjøre det, nu vel, så lev for dig selv alene eller som de syge. Dersom vi er rige nok til ikke at negte dig det fornødne, skal det være os en fornøielse at gi dig

det. Du er et menneske, og du har ret til at leve. Men siden du vil stille dig under særlige vilkår og gå ud af rækkerne, er det mer end sandsynligt, at i den daglige omgang med andre samfundsmedlemmer vil du befinde dig ilde. Man vil betragte dig som en gjenganger fra det borgerlige samfund, medmindre dine venner opdager et geni i dig og skynder sig at befri dig for enhver moralsk forpligtelse mod samfundet ved at gjøre det til livsophold nødvendige arbeide for dig.

„Og dersom dette i længden ikke huer dig, gå da andetsteds hen i verden og søg andre vilkår. Eller også find tilhængere og dan med dem andre lag, som indretter sig efter nye principer. Vi foretrækker vore."

Se dette er, hvad der kunde gjøres i et kommunistisk samfund, dersom lediggjængerne blev så mange, at man måtte værge sig mod dem.

IV.

Men vi tviler sterkt på, at der er grund til at frygte for en sådan mulighed i et samfund, som virkelig er grundet på den enkeltes fulde

frihed. Trods den opmuntringspræmie for lediggang, den personlige besiddelse af kapital byder, er det nemlig temmelig sjeldent at træffe en virkelig lad mand, medmindre han er syg.

Man siger meget ofte blandt arbeiderne, at borgerne er lediggjængere. Der er visselig nok af dem, men de hører dog endnu til undtagelsen. Tvertimod, i enhver industriel bedrift er man sikker på at finde en eller flere borgermænd, som arbeider meget. Det er sandt nok, at et stort antal borgere benytter sig af sin priviligerede stilling til at tilegne sig det mindst besværlige arbeide, og at de arbeider under sådanne sundhedsvilkår med hensyn til næring, luft o. s. v., som tillader dem at gjøre sin gjerning uden altfor megen anstrengelse. Men det er netop de vilkår, vi forlanger for alle arbeidere uden undtagelse. Man kan også si, at de rige, formedelst sin priviligerede stilling ofte gjør arbeide, som er aldeles unyttigt, ja endog skadeligt for samfundet. Keisere, ministre, kontorchefer, fabrikdirektører, handelsmænd, bankierer o. s. v. tvinger sig nogle timer om dagen til at gjøre et arbeide som de finder mer eller mindre kjedsommeligt, idet alle foretrækker sin fritid for dette pligtarbeide. Og dersom dette gjøremål i ni af ti tilfælde tilmed er fordærveligt for andre, finder de det ikkedestomindre lige træt-

tende. Men netop fordi borgerne af alle kræfter lægger an på at gjøre skade (bevidst eller ubevidst) og på at hævde sin priviligerede stilling, har de overervundet godseieradelen og kan vedbli at beherske folkets masse. Dersom de var lediggjængere, vilde de forlængst ophørt at være til og vilde være forsvundet ligesom de røde hæle.

I et samfund, som bare krævede fire, fem timers nyttigt, behageligt og sundt arbeide af dem, vilde de gjøre sit arbeide godt, og de vilde ikke tåle de skrækkelige arbeidsvilkår, hvori de nu holder arbeidet, men visselig forbedre dem. Dersom Pasteur bare tilbragte fem timer i Paris's kloakker, så vær vis på, at han snart vilde finde middel til at gjøre dem ligeså sunde som hans bakteriologiske laboratorium.

Hvad dovenskaben hos den store flerhed af arbeiderne angår, så er det bare økonomer og filantroper, som snakker derom. Tal til en forstandig driftsherre og han vil si dig, at dersom arbeiderne bare foresatte sig at være dovne, så vilde der ikke være andet at gjøre end at lukke alle fabriker, ti ingen strenghed, intet opsyn kunde udrette noget her. Man skulde bare sét den rædsel, som ifjor vinter opstod mellem de engelske driftsherrer, da nogle agitatorer gav sig til at præke cocannyteorien, „slet arbeide for slet betaling, tag det med ro, anstreng eder ikke,

men fusk alt, hvad I kan!" — „Man demoraliserer arbeideren, og man vil dræbe industrien!" skreg de samme, som tidligere tordnede mod arbeiderens umoralitet og hans produkters slette beskaffenhed. Men dersom arbeideren var — som økonomerne fremstiller ham — det dovendyr, man uafladelig må true med afsked fra verket, — hvad skulde så ordet „demoralisation" bety?

Når man således taler om dovenskab, må man vel forstå, at det gjælder et mindretal, et yderst lidet mindretal i samfundet. Og førend man skrider til at gi love mod dette mindretal, vilde det da ikke være magtpåliggende at kjende oprindelsen dertil?

Enhver forstandig iagttager ved meget vel, at det barn, som har ord for at være dovent på skolen, ofte kun dårlig forstår, hvad man dårlig lærer det. Meget ofte kommer det af hjernesvækkelse som følge af fattigdom eller usund levemåde.

En gut, som er doven i latin og græsk, vilde arbeide som en neger, dersom man satte ham ind i naturvidenskaberne, især afvekslende med legemligt arbeide. En liden pige, som er ansét som et nul i matematik, blir den bedste i klassen, dersom hun tilfældigvis får en lærer, som kan opfatte og forklare for hende, hvad hun

ikke forstår i arithmetikens begyndelsesgrunde. Og en arbeider, som er ligegyldig og skjødesløs på verket, ligger og graver i sin have ved daggry og om aftenen, til mørket falder på og hele naturen går til hvile.

En har sagt, at støv er materie, som ikke er på sin rette plads. Den samme forklaring passer på ni tiendedele af de såkaldte dovne. Det er folk, som har forvildet sig ind på en vei, der hverken passer til deres sindelag eller deres evner. Ved at læse store mænds levnet blir man slået af den store mængde „dovne", som findes iblandt dem. Dovne, sålænge de ikke er kommet på sin rette hylde og flittige til det yderste siden. Darwin, Stephenson[1]) og så mange andre var sådanne dovendyr.

Meget ofte er den dovne bare en mand, som har modbydelighed for hele sit liv igjennem at gjøre attendeparten af en knappenål eller hundreparten af et ur, mens han føler hos sig et overmål af kraft, som han vilde anvende til noget andet. Ofte er det en oprørsmand, som ikke kan finde sig i tanken om, at han hele sit liv skal sidde fastnaglet til et arbeidsbord, mens han arbeider for at skaffe sin mester tusen nydelser, og skjønt han ved med sig selv, at han

---

[1]) Linné. O. A.

langtfra er så dum som denne, og at han bare har den feil at være født i en hytte istedetfor at være kommet til verden i et slot.

Endelig er der en stor mængde „dovne", som ikke kan den håndtering, hvormed de er nødt til at tjene sit brød. Når de ser de ufuldkomne ting, som udgår fra sine hænder, skjønt de forgjeves anstrænger sig for at gjøre dem bedre, og når de merker, at det aldrig vil lykkes for dem, på grund af de slette arbeidsvaner, de allerede har lagt sig til, fatter de had til sin håndtering, og da de ingen anden kan, til arbeidet i almindelighed. Tusener af arbeidere og uheldige kunstnere er i dette tilfælde.

Den, som derimod fra ungdommen af har lært at spille godt piano, at håndtere høvelen, sagen, penselen eller filen, så at han føler, at det han gjør er smukt, forlader aldrig pianoet, sagen eller filen. Han finder fornøielse i sit arbeide, og det trætter ham ikke, sålænge det ikke er overdrevet.

Under det ene navn — dovenskab — har man således grupperet en hel række virkninger, som kommer af forskjellige årsager, hvoraf hver enkelt kunde bli en kilde til det gode istedetfor at være et onde for samfundet. Såvel angående forbrydelser som alle spørsmål om menneskelige evner har man sammenstillet kjendsgjerninger,

som ikke hører sammen. Man sier dovenskab eller forbrydelse, uden engang at gjøre sig den umage at undersøge årsagerne. Man driver på med at straffe dem uden at spørge, om ikke selve straffen indeholder en opmuntringspræmie for „dovenskaben“ eller forbrydelsen“.[1])

Netop derfor skulde et frit samfund, som ser lediggjængernes antal tilta, ganske vist tænke på at finde årsagen til deres dovenskab, for at prøve at ophæve den, førend det griber til straffene. Når det da, som vi nævnte, gjælder om et simpelt tilfælde af blodmangel, gi så barnet først blod, førend du stopper dets hjerne med kundskaber. Styrk barnet, forat det ikke skal spilde sin tid; bring det på landet eller til sjøkysten; lær det landmåling i fri luft, ikke af bøger, men ved at måle afstanden til de nærmeste bjerge med det; naturvidenskab skal det lære ved at plukke blomster og fiske i sjøen, — fysik ved at bygge den båd, hvormed det skal ro ud og fiske. Men for guds skyld, fyld ikke dets hjerne med vrøvl og med døde sprog. Gjør ikke et dovendyr af det.

Dersom et barn ingen ordenssans har, så la det lære den af andre børn. Senere vil laboratoriet og verkstedet, arbeidet i et trangt

---

[1]) Se vor brochure Les Prisons, Paris 1889.

rum med mange slags verktøi at håndtere, lære dem orden. Væn dem ikke til slurveri i skolen, som ingen anden orden har end bænkerækkerne, men i undervisningen er et sandt billede på uorden, og aldrig opmuntrer nogen til at elske orden, sammenhæng og plan i arbeidet.

Ser I da ikke, at med eders af et ministerium udarbeidede undervisningsplaner for otte millioner skolebørn, som har otte millioner forskjellige anlæg, indfører I bare et system for middelmådigheder og udtænkt af middelmådigheder. Eders skole blir en læreanstalt for dovenskaben, ligesom eders fængsel er en læreanstalt for forbrydelsen. Gjør skolen fri, afskaf universitetsgraderne, kald frivillige til undervisningen, — begynd dermed, istedetfor at skrive love mod dovenskaben, som bare danner regimenter af dovendyr.

Gi den arbeider, som ikke kan finde sig i at gjøre en yrliden del af en gjenstand, som kjeder sig ihjæl ved siden af en liden skruemaskine, som han tilslut hader, gi ham leilighed til at arbeide på jorden, hugge tømmer i skogen, gå tilsjøs og trodse uveiret og fare verden rundt på lokomotivet. Men gjør ikke en ladhans af ham ved at tvinge ham til hele sit liv at passe en liden maskine, stemple hodet på en skrue eller bore hul i en synål!

Ophæv bare de årsager, som skaber dovendyr, og vær vis på, der skal ikke bli mange igjen, som virkelig hader arbeidet, og navnlig det frivillige arbeide, — der skal ikke bli brug for et bjerg af love mod dem.

Det kollektivistiske lønningssystem.

I.

I sine planer til omdannelse af samfundet begår kollektivisterne efter vor mening en dobbelt feil. Skjønt de taler om ganske at afskaffe kapitalens herredømme, vil de ikkedestomindre beholde to indretninger, som danner grundvolden for dette herrdømme: den repræsentative styrelse og lønningssystemet.

Om den såkaldte repræsentative styrelse har vi ofte talt. Det er og blir os ganske ufatteligt, at forstandige mennesker — og det kollektivistiske parti mangler ikke sådanne — kan ved-

bli at være tilhængere af de nationale og kommunale storting, efter alle de lærdomme, historien har git os om denne sag, i Frankrig, England, Tyskland, Sveits og De Forenede Stater.

Mens vi på alle kanter ser den parlamentariske styrelse falde sammen, og mens der fra alle kanter kommer kritik over selve principerne for dette system — ikke bare over dets anvendelse — hvordan kan det da gå til, at revolutionære socialister forsvarer et system, som er dømt til at dø?

Udarbeidet af borgerstanden for at holde kongedømmet i tømme og på samme tid styrke og øge dens magt over arbeiderne, er det parlamentariske system formen for borgerstyret først og fremst. Systemets talsmænd har aldrig for alvor påstået, at et storting eller et byråd repræsenterer nationen eller byen; de forstandigste ved, at dette er umuligt. Ved det parlamentariske styre har borgerstanden simpelthen søgt at sætte en dæmning for kongemagten, uden at gi folket friheden. Men alt eftersom folket får mere forståelse af sine interesser og deres mangfoldighed vokser, kan systemet ikke længer virke. Og demokrater fra alle lande pønser forgjæves på forskjellige kvaksalvermidler; man forsøger folkeafstemning — referendum — og man finder, at det ikke duer; man taler om for-

holdstalsvalg, mindretallets repræsentation og andre parlamentariske drømmerier. Kortsagt, man stræver og leder efter noget, som ikke findes; man blir nødt til at erkjende, at man er på gale veie, og tilliden til den repræsentative styrelse forsvinder.

Det samme er tilfældet med lønningssystemet; ti efter at ha forkyndt privateiendommens afskaffelse og arbeidsmidlernes fælleseie, hvordan kan man da holde fast på lønningssystemet under nogensomhelst skikkelse? Det er dog dette, kollektivisterne gjør, når de lovpriser arbeidsanvisningerne.

Man forstår, at engelske socialister i begyndelsen af århundredet kunde opfinde arbeidsanvisninger. De søgte simpelthen at stifte forlig mellem kapital og arbeide. De afskyde enhver tanke om at lægge voldsom hånd på kapitalisternes eiendom.

Når senere Proudhon optog denne opfindelse pånyt, lar dette sig endnu begribe. I sit gjensidighedssystem søgte han at gjøre kapitalen mindre stødende, og han holdt på den personlige eiendom, uagtet han forbandede den i sit hjerte, men han anså det nødvendig som betryggelse for den enkelte ligeoverfor staten.

At de mer eller mindre borgerligsindede økonomer også holder på arbeidsanvisningerne,

det forbauser os ikke mer. De skjøtter lidet om, enten arbeideren blir betalt med arbeidsanvisninger eller med mynt, som bærer republikens eller keiserdømmets stempel. Det gjælder for dem i den forestående omvæltning at frelse den private eiendom til våningshuse, jordbund, fabriker, og navnlig våningshusene og den nødvendige driftskapital til fabrikmæssig produktion. Og for at bjerge denne eiendom, vilde arbeidsanvisningen gjøre sin gode nytte.

Forsåvidt arbeidsanvisningen kan gjøres om til smykker og vogne, vil huseieren gjerne modta den for husleien. Og sålænge våningshuset, jorden og fabriken tilhører særskilte eiere, er man nødt til at betale dem på en eller anden måde, for at få arbeide på deres marker eller i deres fabriker, og bo i deres huse. Ligeledes blir man nødt til at betale arbeideren i guld, papirpenge eller anvisninger, som kan byttes mod alleslags varer.

Men hvordan kan man forsvare denne nye lønningsform, — arbeidsanvisningen, — når man erkjender at huset, jorden, fabriken ikke længer er privateiendom, men tilhører kommunen eller nationen?

II.

La os nærmere undersøge dette system for arbeidsvederlag, som roses så meget af franske, tyske, engelske og italienske kollektivister.[1])

Det indskrænker sig omtrent til følgende: Alle mennesker arbeider, — på jorden, i fabrikerne, i skolerne, hospitalerne o. s. v. Arbeidsdagen bestemmes af staten, hvem jorden, verkstederne, færselsmidlerne o. s. v. tilhører. Hver arbeidsdag betales med en anvisning, som — la os si — indeholder disse ord: otte arbeidstimer. Med denne anvisning kan arbeideren i statens eller de forskjellige lags magasiner skaffe sig alle slags varer. Anvisningen kan deles, så at man kan kjøbe kjød for en arbeidstime, fyrstikker for ti minuter, tobak for en halv time. Istedetfor at si: sæbe for ti øre, skulde man efter den kollektivistiske revolution si: sæbe for fem minuter.

De fleste kollektivister, der holder på den af borgerlige økonomer (og af Marx) gjorte for-

---

[1]) De spanske anarkister, som endnu lar sig kalde kollektivister, forstår ved dette ord fælleseie af arbeidsmidlerne og „frihed" for hver gruppe til at fordele produkterne som de finder for godt, — efter kommunistiske principer eller på hvilkensomhelst anden måde.

skjel mellem fint og grovt arbeide, sier desuden at fint eller fagarbeide bør betales flerdobbelt mod grovt arbeide. En times arbeide af lægen må betragtes jevngodt med to eller tre timers arbeide af sygevogtersken eller grøftegraveren. „Fagarbeide eller fint arbeide er mange gange så meget værd som grovt arbeide," sier kollektivisten Grønlund, fordi dette slags arbeide kræver en kortere eller længere læretid.

Andre kollektivister — som de franske marxister — gjør ikke sådan forskjel. De forkynder „lige lønninger". Lægen, skolemesteren og professoren skal betales (i arbeidsanvisninger) efter samme takst som grøftegraveren. Otte timers visit i hospitalets sygestuer er jevngodt med otte timers grøftegravning, grube- eller fabrikarbeide.

Nogle gjør dog en indrømmelse; de erkjender, at ubehageligt eller usundt arbeide, — som i kloakerne, — kan betales efter en høiere takst end det behagelige arbeide. En times tjeneste i kloakerne skal regnes, sier de, som to timers professorarbeide.

La os tilføie, at nogle kollektivister vil gi vederlaget under ét, laugsvis. Således kunde et laug si: „Her er hundre tons stål. For at producere det var vi hundre arbeidere, og vi brugte ti dage. Da vor dag er på otte timer blir det

otte tusen arbeidstimer på hundre tons stål, eller otti timer pr. ton." Efter dette skulde staten betale dem otte tusen arbeidsanvisninger à en time, og disse otte tusen anvisninger skulde fordeles mellem verkets medlemmer som de fandt for godt.

På den anden side, når hundre grubearbeidere har brugt tyve dage til at udvinde otte tusen tons kul, vilde kullene være værd to timer pr. ton, og seksten tusen anvisninger à en time, som grubelaget havde fåt, vilde bli fordelt mellem dem efter deres eget skjøn.

Dersom grubearbeiderne protesterede og sa, at et ton stål ikke burde koste mer end seksti timer istedetfor otti; dersom professoren vilde ha dobbelt så meget om dagen som sygevogteren, — da måtte staten træde imellem og afgjøre striden.

Sådan er med få ord den ordning, kollektivisterne venter af samfundsrevolutionen. Som man ser er deres principer: fælleseie af arbeidsmidlerne og løn efter arbeidstiden og dygtigheden. Hvad det politiske styre angår, så skulde det være parlamentarisk, indskrænket ved vælgernes opdrag (imperativt mandat) og ved referendum o: folkeafstemning med ja eller nei.

La os straks si, at dette system forekommer os aldeles ugjennemførligt.

Kollektivisterne begynder med at forkynde et revolutionært princip, — afskaffelsen af privateiendom, — og såsnart de har forkyndt det, fornegter de det ved at beholde den produktionsordning og forbrugsordning, som er født af privateiendommen.

De forkynder et revolutionært princip, men overser de følgeslutninger, dette princip uundgåelig må føre til. De glemmer, at den samme handling, som afskaffer personlig eiendomsret til arbeidsmidlerne (til jordbunden, fabrikerne, færselsveiene, kapitalen), må kaste samfundet ind på aldeles nye veie; at den må vende op og ned på produktionen fra grunden af, såvel hvad gjenstand som midler angår; at alle daglige forbindelser mellem personer må forandre sig, efterat land, maskiner o. s. v. er erklæret at være fælleseiendom.

„Væk med privateiendommen," sier de og straks skynder de sig at holde fast på privateiendommen i dens daglige forekomst. „I skal være en kommune, hvad produktionen angår; marker, redskaber, maskiner, alt det, som har været gjort til denne dag, fabriker, jernbaner, havne, gruber o. s. v., alt dette er eders. Man skal ikke gjøre den mindste forskjel mellem hver enkelts andel i dette sameie."

Men næste dag trætter I smålig om hvad

andel I skal ta i forfærdigelsen af nye maskiner, i boringen af nye gruber. I vil søge at veie hårfint den del, som tilkommer enhver i den nye produktion. I vil tælle arbeidsminuterne og passe på at eders nabo ikke skal få kjøbe mer for sit minut end I for eders.

Og fordi en time ikke er noget mål, og fordi en arbeider i den og den fabrik kan passe seks vævstoler på én gang, mens han i en anden ikke kan passe mer end to, vil I veie den muskelstyrke, den hjerne- og nervekraft, I bruger. I vil beregne læreårene nøiagtig for at værdsætte enhvers andel i den fremtidige produktion. Og alt dette efter at ha erklæret, at I ikke holder regning med, hvor stor andel han har tat i den tidligere produktion.

Nuvel, for os er det klart, at et samfund ikke kan bygges på to hinanden modsatte principer, der stadig modsier hinanden. Og den nation eller kommune, som gir sig en sådan forfatning, vil bli nødsaget til enten at vende tilbage til privateiendommen, eller ufortøvet omdanne sig til et kommunistisk samfund.

III.

Vi har sagt, at visse kollektivistiske forfattere forlanger, man skal gjøre forskjel mellem fint eller fagligt arbeide og grovt arbeide. De påstår, at ingeniørens, arkitektens eller lægens arbeidstime bør regnes som to eller tre af smedens, murerens eller sygevogterens arbeidstimer. Og samme forskjel, sier de, bør gjøres mellem enhver håndtering, som kræver en kortere eller længere læretid, og de simple dagarbeideres.

Nuvel, at opstille denne forskjel er at holde på alle det nuværende samfunds uligheder. Det er på forhånd at trække en grænselinje mellem arbeidere og dem, som gjør fordring på at styre dem. Det er at dele samfundet i to vel adskilte klasser: kundskabens aristokrati ovenpå massen med de barkede næver; den ene bestemt til at tjene den anden; den ene arbeidende med sine hænder for at ernære og klæde dem, som benytter sin fritid til at lære at herske over dem, der ernærer dem. Det er snarere at gjenta det nuværende samfunds væsentlige træk og at styrke det ved samfundsrevolutionen. Det er at opretholde som princip et misbrug, som man i vore dage fordømmer i det gamle samfund, der undergraves. Vi ved, hvad man vil svare os. Man

snakker om „videnskabelig socialisme“, man citerer borgerlige økonomer og Marx med, for at bevise, at en lønningsskala har sin berettigelse, fordi ingeniørens „arbeidskraft“ har kostet samfundet mere end grøftegraverens. Har ikke økonomerne virkelig søgt at bevise, at når ingeniøren får tyve gange så meget i betaling som grøftegraveren, så er det, fordi de „nødvendige“ omkostninger ved at uddanne en ingeniør er større end de nødvendige omkostninger ved en grøftegravers uddannelse. Og har ikke Marx påstået, at den samme forskjel er ligeså logisk mellem de forskjellige grene af kropsarbeide? Han måtte slutte således, fordi han for egen regning har gjentat Ricardos teori om værdien og hævdet, at produkterne udveksles i forhold til mængden af det til deres produktion socialt nødvendige arbeide.

Men vi ved også, hvad der ligger under her. Vi ved, at når ingeniøren, den lærde og lægen får ti—tyve gange så stor betaling som arbeideren, og når væveren tjener tre gange så meget som jorddyrkeren og ti gange så meget som arbeidersken i en fyrstikfabrik, så kommer det ikke af deres „produktionsomkostninger“. Det kommer af et dannelses- eller industrimonopol. Ingeniøren, den lærde og lægen udbytter ganske ligetil en kapital, — sit eksamensbrev, — ligesom

borgeren udbytter en fabrik eller som adelsmanden udbyttede sin fødselsret.

Hvad angår den driftsherre, som betaler ingeniøren tyve gange så meget som arbeideren, så grunder det sig på en meget simpel beregning. Dersom ingeniøren kan spare ham 100,000 kr. om året på produktionen, betaler han ham gjerne 20,000 kr. Og dersom han har en opsynsmand, som er flink til at drive arbeiderne og sparer ham 10,000 kr. i håndarbeide, så skynder han sig med at gi ham 2 à 3000 kr. om året. Han lægger på et tusen kroner der, hvor han regner at tjene ti tusen, og deri består kapitalmagtens væsen. På samme måde forholder det sig med forskjellen mellem håndteringerne.

Man må altså ikke komme til os og snakke om de „produktionsomkostninger", arbeidskraften har krævet, og si os, at en student, som har tilbragt sin lystige ungdom ved universitetet har ret til en ti gange så stor løn som grubearbeiderens søn, der visner bort i gruben fra elleveårsalderen af, eller at væveren har ret til en løn, som er tre eller fire gange så stor som jorddyrkerens. De nødvendige omkostninger ved at producere en væver er ikke fire gange så store som omkostningerne ved at producere en bonde. Væveren udnytter simpelthen de fordele, indu-

strien har i Europa ligeoverfor lande, som endnu ikke har industri.

Ingen har endnu beregnet disse produktionsomkostninger, og dersom en lediggjænger koster samfundet meget mere end en arbeider, så står det endnu tilbage at vide, om ikke, når alt tas med, — dødeligheden blandt arbeiderbørn, blodmangelen, som tærer på dem, og for tidlige dødsfald, — en sterk arbeider koster samfundet mere end en håndverker.

Vil man indbilde os f. eks. at den krone dagen, man betaler en pariserarbeiderske, de tyve øre til Auvergnepigen, som stirrer sig blind på kniplingerne, eller den halvanden krone til jordarbeideren svarer til deres „produktionsomkostninger". Vi ved nok, at man ofte arbeider for mindre end det, men vi ved også, at man gjør det alene fordi man, takket være vor fortræffelige ordning, måtte dø af sult uden disse latterlige lønninger.

Efter vor mening er lønningsskalaen et meget sammensat produkt af skatter, af embedsstyrets formynderskab, af kapitalens optrækkeri, af monopolet, — med et ord af stat og kapital. Ligeså sier vi, at alle teorier om daglønsskalaen er opfundet bagefter for at retfærdiggjøre den uret, som nu finder sted, og at vi ikke behøver at ta hensyn til dem.

Heller ikke vil man undlade at si os, at den kollektivistiske lønningsskala dog vilde være et fremskridt. „Det er bedre," vil man si, „at se visse arbeidere tjene to eller tre gange så meget som almindelig, end at se ministre stikke i lommen på én dag, hvad arbeidere ikke er istand til at tjene på et år. Det vilde idetmindste være et skridt henimod lighed."

For os vilde dette være et tilbageskridt. At indføre forskjellen mellem simpelt arbeide og fagarbeide i det nye samfund, vilde, som vi har sagt, ende med at la revolutionen stadfæste og indføre som princip en rå kjendsgjerning, som vi underkaster os nutildags, skjønt vi finder den uretfærdig. Det vilde være at efterligne mændene af 4de august 1789, som forkyndte afskaffelsen af lensrettighederne med klingende fraser, men som d. 8de aug. stadfæstede disse samme rettigheder ved at pålægge afgifter for at udløse eierne, som de stillede under revolutionens beskyttelse. Det vilde være at efterligne den russiske regjering, som ved livegenskabets ophævelse forkyndte, at jorden herefter skulde tilhøre herremændene, mens den før tilhørte de livegne.[1]) Eller for at ta et mere kjendt eksempel. Da kommunen i 1871 bevilgede medlemmerne af kommunerådet ti kroner

[1]) „Vi eier jorden, men I eier os," sa de russiske livegne. O. A.

dagen, mens soldaterne på voldene bare fik én krone, blev denne beslutning modtat med bifaldsråb som et udslag af det lighedselskende demokratis høimodighed. I virkeligheden gjorde kommunen ikke andet end at slå fast den gamle ulighed mellem bestillingsmanden og soldaten, mellem regjeringen og den undergivne. Fra et opportunistisk kammers side kunde en sådan beslutning synes beundringsværdig, men kommunen svigtede på denne måde sit revolutionære princip og netop derved fordømte den det.

Når vi i det nuværende samfund ser en minister aflagt med 70,000 kr. om året, mens arbeideren må nøie sig med 700 eller mindre; når vi ser opsynsmanden lønnet to-tre gange så godt som arbeideren, og når der mellem arbeiderne indbyrdes er en mangfoldighed af grader fra 7 kr. dagen til bondepigens tyve øre, så klandrer vi både ministrens høie løn og forskjellen mellem arbeiderens 7 kr. og den stakkels piges tyve øre. Og vi sier: „Væk både med dannelsens og fødselens privilegier, vi er anarkister, netop fordi disse privilegier oprører os."

De oprører os allerede i dette embedsdyrkende samfund. Kunde vi da tåle dem i et samfund, som begynder med at forkynde lighed?

Se derfor er det, at visse kollektivister, som indser umuligheden af at beholde lønnings-

skalaen i et samfund, som besjæles af revolutionens ånd, har det travelt med at forkynde, at lønningerne skal være lige. Men de snubler over nye vanskeligheder, og deres lighed i lønninger blir en ligeså umulig drøm som de øvrige kollektivisters lønningsskala.

Et samfund, som vil gjøre sig til herre over al samfundsrigdom og som høitidelig forkynder, at alle har ret til denne rigdom, — hvor meget eller hvor lidet de end har bidraget til at skabe den, — vil bli nødt til at opgi enhver tanke om lønning, være sig i penge eller i arbeidsanvisninger, under hvilken form, man end fremstiller den.

IV.

„Enhver skal lønnes efter sit arbeide," sier kollektivisterne, eller, med andre ord, efter de tjenester, han yder samfundet. Og dette princip anbefaler man til anvendelse, såsnart revolutionen har gjort arbeidsmidlerne og alt det, som er nødvendigt for produktioneu til fælleseiendom!

Nuvel, dersom samfundsrevolutionen begik det misgreb at forkynde dette princip, vilde det

være at stanse menneskehedens udvikling; at la bli liggende uden løsning det uhyre samfundsspørsmål, som de foregående århundreder har lagt i vore hænder.

I et samfund som vort, hvor vi virkelig ser, at jo mere mennesket arbeider, des mindre vederlag får han, kan dette princip ved første øiekast synes at være et skridt henimod retfærdighed. Men i grunden er det bare stadfæstelsen af fortidens uretfærdighed. Ti det er med dette princip, lønningssystemet har begyndt, for at ende med det nuværende samfunds skrigende uligheder og alle dets vederstyggeligheder. Ti paa den dag, man begyndte at værdsætte de gjorte tjenester i penge eller andet, — på den dag, det blev sagt, at enhver skulde få, hvad han var istand til at opnå for sit arbeide, var det kapitalistiske samfunds hele historie (med statens hjælp) på forhånd skrevet; i dette princip lå den indesluttet som spire.

Bør vi da vende tilbage til udgangspunktet og gjøre den samme bevægelse omigjen? Vore teorikere vil det, men lykkeligvis er det umuligt. Som vi har sagt, revolutionen vil bli kommunistisk; hvis ikke må den begynde forfra igjen, badet i blod.

De tjenester, som gjøres samfundet, hvad enten det er arbeide på verkstedet, på marken,

eller det er moralske tjenester, kan ikke værdsættes i penge. Der kan ikke være nogen nøiagtig målestok for værdien, hverken for, hvad man urigtig har kaldet omsætningsværdien, eller for brugsværdien i forhold til produktionen. Når vi ser to personer, som begge arbeider år efter år fem timer daglig for samfundet på forskjellige arbeider med samme lyst, kan vi si, at idetheletat er deres arbeide omtrent jevngodt. Man kan ikke udstykke deres arbeide og si, at produktet af hver dag, hver time, hvert minuts arbeide veier ligemeget for begge.

Overhodet kan man si, at den mand, som har arbeidet ti timer om dagen, har ydet samfundet meget mer end den, som bare har arbeidet fem timer, eller som slet ikke har arbeidet. Men man kan ikke ta, hvad han har gjort på to timer og si, at dette udbytte er dobbelt så meget værd som en times arbeide af den anden og lønne ham derefter. Det vilde være at miskjende alt det sammensatte i det nuværende samfunds industri, agerbrug og hele liv; det vilde være at lukke øinene for, hvormeget personens hele arbeide er resultatet af hele samfundets foregående og samtidige arbeide. Det vilde være at tro sig hensat i stenalderen, mens vi lever i stålalderen.

Gå ned i en kulgrube og betragt den mand,

som står ved den uhyre maskine, der heiser kurven op og ned. I hånden holder han den løftestang, som stanser og vender maskinen, han sænker den, og kurven vender tilbage i et øieblik; han slynger den op og ned med en svimlende hurtighed. Med spændt opmerksomhed følger han på muren en viser, som på en fin skala angir på hvilket sted i skakten kurven hvert øieblik befinder sig på sin gang, og når viseren har nået et vist punkt, stanser han pludselig kurvens fart, ikke en meter høiere eller lavere end han har villet. Og neppe har man tømt de fyldte kulkurve og svunget de tomme kurve, førend han vender løftestangen og atter sender kurven tilbage i dybet.

I otte, ti timer itræk vedligeholder han denne overordentlige opmerksomhed. La hans hjerne slappes bare et øieblik, og kurven vil støde an, knuse kjederne og slide af tauget, knuse menneskene og stanse alt arbeide i gruben. La der gå tre sekunder tabt for hvert slag af løftestangen, og i de velindrettede, moderne gruber vil optrækket afta med tyve à femti tønder om dagen.

Er det ham, som gjør størst nytte i gruben? Er det kanske den gut, som ringer dernede og gir ham signalet til at heise kurven op? Er det grubearbeideren, som hvert øieblik vover sit

liv på bunden af skakten og en dag vil bli kvalt af vandstofgas? Eller kanske ingeniøren, som vilde miste kulleiet og komme til at bryde på sten, bare ved en simpel regnefeil? Eller endelig eieren, som har sat hele sin formue ind, og som tvertimod alle spådomme kanske har sagt: „Grav her og I skal finde udmerkede kul.“

Alle arbeidere i gruben bidrager til at udvinde kul, enhver efter sine kræfter, sin driftighed, sin kundskab, sin forstand og sin dygtighed. Og vi kan si, at alle har ret til at leve, til at tilfredsstille sine fornødenheder, ja endog sine luner, efterat det nødvendige er sikret alle. Men hvordan kan vi værdsætte deres arbeide?

Og de kul, de har udvundet, er de deres arbeide? Er de ikke også de menneskers arbeide, som har bygget den til gruben førende jernbane og de veie, som forgrener sig fra stationerne? Er de ikke også deres arbeide, som har pløiet og tilsået agrene, udvundet jernet, hugget tømmeret i skogen, bygget maskinerne, der skal brænde kullene, og så videre?

Ingen forskjel kan gjøres på enhvers arbeide. At måle det efter resultaterne fører til urimeligheder. At udstykke og måle det efter arbeidstimerne fører også til urimeligheder. En ting står tilbage: at sætte fornødenhederne høiere end arbeidet og erkjende først og fremst retten

til at leve, dernæst retten til at leve godt, for alle dem, som i nogen måde deltar i produktionen.

Men ta enhver anden gren af menneskelig virksomhed, ta livsytringerne under ét: hvem af os kan gjøre fordring på det største vederlag for sit arbeide? Er det lægen, som har gjættet sygdommen, eller sygevogteren, som har sikret helbredelsen ved sin fornuftige pleie?

Er det opfinderen af den første dampmaskine, eller er det gutten, som en dag, — kjed af at trække i snoren, der før tjente til at åbne den ventil, som slipper dampen ind under stemplet, — fæstede snoren til maskinens løftestang og sprang ud og legte med sine kammerater, uden at ane, at han havde opfundet en væsentlig indretning ved enhver moderne maskine, den selvløftende ventil?

Er det opfinderen af lokomotivet eller den arbeider i Newacstle, som fandt på at lægge træbjælker under skinnerne istedetfor stene, der fik vognene til at gå af sporet af mangel på elasticitet? Er det maskinisten på lokomotivet? Den mand, som med sine signaler stanser toget eller sporskifteren, som åbner linjen?

Hvem har vi at takke for den transatlantiske kabel? Er det den ingeniør, som hårdnakket påstod, at kabelen vilde overbringe meddelel-

ser, medens de lærde elektrikere erklærede tingen umulig? Eller Maury. den videnskabsmand, som rådede til at sløife de tykke kabler og erstatte dem med andre så tynde som et siv? Eller måske atter disse frivillige, — Gud ved, hvor de kom fra, — som tilbragte nat og dag på dæk med at undersøge nøiagtig hver meter af kabelen for at bortta de spiger, som sjøkompaniernes aktionærer i sin dumhed havde ladet indslå i kabelens isolationsbelæg og derved gjort den ubrugelig?

Og på et endnu større område, — menneskelivet med dets glæder og smerter og tilskikkelser, -- kan ikke enhver af os nævne en, som har gjort ham så stor tjeneste i livet, at han vilde bli fornærmet, om man slog på at ville erstatte den med penge? Denne tjeneste kan være et ord, intet andet end et ord, sagt i rette tid; eller også har det været måneders og års opofrelser. Vil I også betale disse uberegnelige tjenester med „arbeidsanvisninger“?

„Enhvers arbeide“! — Men samfundene vilde ikke leve to slegtled efter hinanden, de vilde forsvinde på femti år, hvis ikke enhver ydede langt mere, end han får godtgjort i penge, „anvisninger“ eller i borgerlige belønninger. Det vilde bli racens undergang, hvis ikke moren ofrede sit liv for at redde barnets, hvis intet men-

neske ydede noget uden at regne på betaling, og navnlig hvis mennesket ikke gav der, hvor det intet vederlag venter.

Og dersom borgersamfundet hentæres, dersom vi nu befinder os i en blindgade, som vi ikke kan komme ud af, medmindre vi bærer brandfakkel og økse mod fortidens institutioner, så er det netop, fordi vi har regnet for meget på vederlag. Fordi vi har ladet os forlede til bare at gi for at modta,[1]) fordi vi har villet gjøre samfundet til et handelskompani, grundet på debet et credit.

Kollektivisterne ved det forresten. De forstår noget nær, at et samfund ikke kan bestå, dersom det helt gjennemtører princípet: „Enhver skal lønnes efter sit arbeide.“ De har en anelse om, at fornødenhederne, — vi taler ikke om luner, — personens fornødenheder ikke altid svarer til, hvad han udretter. De Paepe sier også: „Dette princip, — individualistisk som det er i høi grad, — vilde forresten bli formildet ved samfundets mellemkomst til opfostring af børn og unge mennesker (herunder indbefattet kost og klæder) og ved anordning af samfundsunderstøttelse for syge og svagelige

[1]) „Do ut des“ som Bismarck sa i rigsdagen.
O. A.

og af et tilflugtssted for gamle arbeidsfolk. o. s. v." —

De har en anelse om, at manden på 40 år, far til tre børn, har andre fornødenheder end ynglingen på tyve. De har en anelse om, at konen, som ammer sit barn selv og tilbringer nætter uden at få en blund på sine øine, ikke kan gjøre så meget arbeide som manden, der har sovet rolig. De synes at forstå, at den mand og kone, som måske er udslidt ved altformeget arbeide for samfundet, kunde finde sig uskikkede til at gjøre så meget arbeide som de, der har tilbragt sin tid i magelighed og indkasseret sine „anvisninger" i en priviligeret stilling som offentlige statistikere.

De har det travelt med at moderere sit princip. — „Men samfundet skal da fostre og opdrage sine børn," sier de. „Det skal da understøtte de gamle og svagelige! Fornødenhederne skal da være målestokken for de omkostninger, samfundet pålægger sig for at formilde arbeidsprincipet."

Barmhjertighed — netop! Barmhjertighed, altid kristelig barmhjertighed, dennegang anordnet af staten!

Forbedre hittebørnsanstalterne, oprette forsikringsanstalter mod alderdom og sygdom, —

det er at formilde principet! „Såre for at læge bagefter," de kommer aldrig længer!

Efter således at ha fornegtet kommunismen og i al mag latterliggjort formelen „Enhver skal få efter sit behov", merker dog de store økonomer, at de har glemt noget — nemlig producenternes behov. Og de skynder sig da at erkjende det. Men det blir alene statens sag at bestemme, hvorvidt behovene står i misforhold til arbeidet.

Staten skal gi almisse. Derfra til fattigloven og det engelske workhouse er der bare et skridt.

Der er bare et eneste skridt, fordi selv dette stedmoderlige samfund, som man oprøres mod, også har set sig nødsaget til at formilde sit individualistiske princip; også det har måttet gjøre indrømmelser i kommunistisk retning og under samme barmhjertighedsform.

Også det uddeler madbilletter til fem øre for at forebygge plyndring af butikerne. Også det bygger hospitaler, — ofte meget slette, men undertiden pragtfulde, — for at forebygge smitsomme sygdommes udbredelse. Også det samler deres børn, hvem det har bragt i den yderste elendighed ved bare at betale for arbeidstimerne. Også det tar hensyn til fornødenhederne — af barmhjertighed.

Som vi har sagt et andet sted, var fattig-

dommen den første årsag til rigdommen. Det var den, som skabte den første kapitalist. Ti førend man kunde ophobe „merværdien," som man så gjerne snakker om, måtte der gis fattigfolk, som var villig til at sælge sin arbeidskraft, for ei at dø af sult. Det er fattigdommen, som har skabt de rige. Og dersom den voksede hurtig i middelalderen, så var det, fordi de overfald og krige, som fulgte på staternes dannelse og på berigelsen ved plyndringer i østen, brød de bånd som tidligere forenede by- og landskommunerne, og bragte dem til at forkynde lønningsprincipet, der er så kjært for udbytterne, istedetfor fællesansvarligheden, som de fordum anvendte.

Men er det dette princip, som skulde fremgå af revolutionen, og som man skulde vove at betegne med „samfundsrevolutionens" navn, — med det navn, der er så kjært for de hungrende, lidende og undertrykte?

Det skal aldrig ske. Ti den dag, da de gamle institutioner falder i grus under proletarens øks, skal man høre stemmer, som råber: „Brød, hus og udkomme for alle!"

Og disse røster skal bli hørt, folket skal si: „La os først læske den tørst efter liv, glæde og frihed, som vi aldrig har slukket. Og når alle har smagt denne lykke, skal vi gå i gang

med arbeidet: — udslettelsen af de sidste spor af borgerstandens herredømme, af dens moral, der er øst af dens regnskabsbøger, af dens filosofi over „debet og credit", af dens institutioner for dit og mit. „Ved at ødelægge, bygger vi op," sa Proudhon. Vi skal bygge i kommunismens og anarkismens navn."

Forbrug og produktion.

I.

Ligesom vi ser samfundet og dets politiske ordning fra et andet synspunkt end de embedsvenlige skoler, fordi vi går ud fra det fri individ og kommer til et frit samfund, istedenfor at begynde med staten og stige ned til individet, — således følger vi også den samme fremgangsmåde ved de økonomiske spørsmål. Vi studerer individets fornødenheder og de midler, det har tyet til for at tilfredsstille dem, førend vi be-

handler produktion, omsætning, skat, styrelse o. s. v.

Ved første øiekast kan forskjellen synes ringe. Men i virkeligheden vender den op og ned på alle begreber i den officielle statsøkonomi.

Ta hvilketsomhelst verk af en statøkonom. Han begynder med produktionen og undersøger de i vore dage anvendte midler til at skabe rigdom — arbeidsdelingen, fabrikarbeidet, maskinarbeidet, ophobningen af kapital. Fra Adam Smith til Marx har alle gåt frem på denne måde. Først i anden eller tredje del af sit verk behandler han forbruget, d. v. s. tilfredsstillelsen af individets fornødenheder, og han nøier sig med at forklare, hvordan rigdommen skal fordeles mellem dem, som tvister om dens besiddelse.

Man vil måske si, at dette er logisk, at førend man tilfredsstiller behovene, må man skabe det, som kan tilfredsstille dem, at man må producere for at forbruge. Men førend man producerer noget — må man da ikke ha følt trang dertil? Er det ikke nødvendigheden, som først drev mennesket til at gå på jagt, til at opdrætte kvæg, til at dyrke jorden, til at gjøre redskaber og senere til at opfinde og gjøre maskiner?[1]) Er det ikke studiet af fornødenhederne,

[1]) „Nød lærer nøgen kvinde at spinde."
O. A.

som også bør lede produktionen? Det vilde idetmindste være ligeså logisk at begynde med det og siden se, hvordan man bør bære sig ad for at imødekomme disse behov ved produktionen.

Det er netop dette, vi gjør.

Men såsnart vi ser den fra dette synspunkt, forandrer den politiske økonomi ganske sit udseende. Den ophører at være en simpel beskrivelse af kjendsgjerninger og blir en videnskab med samme ret som fysiologien. Man kan kalde den læren om menneskehedens fornødenheder og om midlerne til at tilfredsstille dem med det mindst mulige udlæg af menneskelige kræfter. Dens rette navn vilde være samfundets fysiologi. Den danner en videnskab, som svarer til planternes og dyrenes fysiologi, der tillige er studiet af plantens og dyrets fornødenheder og af de bedste midler til at tilfredsstille dem. I de sociologiske videnskabers række kommer menneskesamfundets økonomi til at indta den plads som blandt de biologiske videnskaber indtas af de organiske væseners fysiologi.

Vi sier: „Her er menneskelige væsner forenet i et samfund. Alle føler trang til at bo i sunde huse. Den vildes hytte tilfredsstiller dem ikke længer. De kræver et trygt tilflugtssted mod veiret, mer eller mindre bekvemt. Når det

menneskelige arbeides produktivitet er givet, gjælder det at vide, om de kan ha hver sit hus, og hvad der skulde hindre dem derfra."

Og vi ser straks, at hver familie i Europa godt kunde få et bekvemt hus, som man bygger dem i England, Belgien eller i Pulmansbyen, eller også en tilsvarende beboelsesleilighed. Et vist antal dagverk vilde være nok til at skaffe en familie på syv—otte personer et vakkert og luftigt lidet hus, vel indrettet og oplyst med gas.

Men de ni tiendedele af europæere har aldrig eiet et sundt hus, fordi en mand af folket altid har måttet arbeide dag ud og dag ind på at tilfredsstille de styrendes fornødenheder, og aldrig har han havt den fornødne tid og penge til at bygge sig et hus efter sine ønsker. Og han får ikke hus, men han må bo i en hytte, sålænge de nuværende tilstande forblir uforandret.

Som man ser, går vi frem på en måde, der er ganske modsat økonomernes, når de kalder de såkaldte produktionslove for evige, gjør rede for de huse, som hvert år bygges og derved statistisk beviser, at de nybyggede huse ikke er nok til at tilfredsstille alle krav, hvorfor de ni tiendedele af europæere må bo i en hytte og på tagkamre.

La os gå over til ernæringen. Efterat ha

opregnet fordelene ved arbeidsdelingen påstår økonomerne, at denne deling kræver, at nogle befatter sig med agerbrug, andre med fabrik og industri. Når jordbrugerne producerer så og så meget, fabrikarbeiderne så og så meget, og omsætningen foregår på den og den måde, beregner de salget, fortjenesten, merværdien eller nettoudbyttet, daglønnen, skatten, banken og så videre.

Men når vi har fulgt dem så langt, kommer vi ikke længer, og dersom vi spør dem, hvoraf det kommer, at så mange millioner mennesker mangler brød, skjønt hver familie skulde kunne producere korn nok til at føde ti, tyve ja endog hundre personer om året, — så synger de den samme vise: arbeidsdeling, dagløn, merværdi, kapital o. s. v., og ender med den slutning, at produktionen er utilstrækkelig til at tilfredsstille alle fornødenheder, en slutning, som — selv om den var rigtig — slet ikke svarer på spørsmålet: „Kan mennesket ved at arbeide producere det brød, han behøver, eller kan han det ikke? Og dersom han ikke kan, hvad er det da, som hindrer ham deri?“

Her er 350 millioner europæere. De trænger hvert år så og så meget brød, så og så meget kjød, vin, melk, æg og smør. De trænger så og så mange huser og klæder. Det er det mindste, de trænger. Kan de producere alt dette? Der-

som de kan, får de da nogen fritid tilovers til at skaffe sig luksus, kunstgjenstande, kundskaber og fornøielser, — med et ord alt, hvad der ikke går ind under det strengt nødvendige? Er svaret bekræftende, hvad hindrer dem da fra at gå fremad, hvad har de at gjøre for at bortrydde hindringerne? Trænges der tid? La dem så ta sig den. Men la os ikke tabe af sigte formålet for al produktion, — behovenes tilfredsstillelse.

Dersom menneskets mest bydende trang vedblir at være utilfredsstillet, hvad bør man da gjøre for at øge arbeidets produktivitet? Og er der ikke andre årsager? Kunde det ikke blandt andet være, at produktionen har tabt menneskets fornødenheder af sigte og tat en rent bagvendt retning, og at ordningen er feilagtig? Og da vi i virkeligheden deri er enig, la os da søge midlet til at indrette produktionen på en anden måde, så at den virkelig svarer til alle behov.

Dette er det eneste syn på tingene, som forekommer os rigtigt, det eneste, som kunde bringe den politiske økonomi til at bli en videnskab, — samfundsfysiologiens videnskab.

Det er klart, at når denne videnskab skal behandle den produktion, som nu drives hos de civiliserede nationer, i den indiske kommune eller hos de vilde, kan den neppe fremstille kjendsgjerningerne anderledes end økonomerne

gjør i vore dage, — som et simpelt beskrivende kapitel, ligesom de beskrivende kapitler i zoologien og botaniken. Men la os bemerke, at dersom dette kapitel var skrevet med den tanke at spare kræfter og bare anvende dem for at tilfredsstille virkelige behov, vilde det derved vinde ligesåmeget i klarhed som i videnskabeligt værd. Det vilde ugjendrivelig bevise det skrækkelige sløseri med menneskekræfter under det nuværende system og med os erkjende, at sålænge det varer vil menneskehedens behov aldrig bli tilfredsstillet.

Som man ser, vilde synspunktet bli helt forandret. Bag vævstolen, som væver så og så mange meter lærred, bag maskinen, som gjennemborer så og så mange stålplader, bag pengeskabet, som sluger så og så mange dividender, vilde man få øie på mennesket, produktionens skaber, der som oftest er udelukket fra det gilde, han har tillaget for andre. Man vilde også forstå, at de såkaldte love for værdi, omsætning o. s. v. — fordi udgangspunktet er falskt — bare er et falskt udtryk for sådanne kjendsgjerninger, som foregår i nutiden, men som vilde og måtte arte sig helt anderledes, når produktionen blev ordnet således, at den fyldestgjorde alle samfundets behov.

II.

Der er ikke et eneste princip i den politiske økonomi, uden at det ganske skifter udseende, når man stiller sig på vort standpunkt.

La os f. eks. ta overproduktionen. Det er et ord, som hver dag klinger i vore øren. Er der virkelig en eneste økonom — akademiker eller aspirant, som ikke hævder sætninger, der beviser, at de økonomiske kriser kommer af overproduktion, at man til en given tid producerer mere bomuldstøi, klæde og ure, end man behøver. Har man ikke beskyldt kapitalisterne for „rovgjerrighed" når de finder på at producere ud over det mulige forbrug!

Nuvel, et sådant ræsonnement viser sig falskt, såsnart man trænger ind i spørsmålet. Nævn os en almindelig brugt vare, som man producerer mere af end der vilde være brug for. Prøv en for en alle de artikler, som sendes af de store udførselslande, og du skal se, at der næsten af alle produceres for lidet selv for indvånerne i det land, som udfører dem.

Det er ikke et overskud af korn, den russiske bonde sender til Europa. Den rigeste hvede- og rughøst i europæisk Rusland gir netop, hvad der trænges til befolkningen. Og i almin-

delighed negter bonden sig det nødvendige, når han sælger sin hvede og sin rug for at betale skatter og afgifter.

Det er ikke et overskud af kul, England sender til verdens fire hjørner, ti der er ikke mere tilovers for det indenlandske husforbrug end 750 kilo årlig for hver indbygger, og millioner af engelskmænd negter sig varme om vinteren og brænder ikke mere end der behøves for at koge poteter og grønsager. I virkeligheden (vi taler ikke om luksusfabrikationen) er der i det største udførselsland, England, bare en eneste almindelig brugt vare, bomuldstøi nemlig, hvoraf der produceres mere end der måske behøves. Og når man tænker på de filler, som bruges istedetfor linned og klæder af en god tredjepart af de forenede rigers indbyggere, blir man fristet til at spørre, om ikke de udførte bomuldstøier på det nærmeste skulde svare til befolkningens virkelige behov.

I almindelighed er det ikke et overskud, man udfører, selv om de første udførsler har havt sin oprindelse derfra. Fabelen om skomageren, som gik barbenet, passer på nationerne ligesom den engang passede på håndverkeren. Hvad man fører ud, det er det nødvendige, og det går således til, fordi arbeiderne med sin snaue dagløn ikke kan kjøbe, hvad de produce-

rer, fordi de skal betale grundleie, fortjeneste og pengerente til kapitalisten og bankieren.

Den altid voksende trang til velvære vedblir ikke alene at være utilfredsstillet, men det strengt nødvendige mangler endog som oftest. Overproduktion finder derfor ikke sted idetmindste ikke i denne forstand, og den er bare et navn, som er opfundet af statsøkonomerne.

Alle økonomerne sier os, at dersom der er nogen vel begrundet økonomisk „lov", så er det den, at „mennesket producerer mere end det forbruger". Af hans arbeides produkter blir der altid et overskud tilovers efter det, han behøver til at leve af. En familie af jorddyrkere producerer, hvad flere familier lever af o. s. v.

For os er denne forslidte frase meningsløs. Dersom den skulde betyde, at hver slegt efterlader noget til de kommende slegter, vilde den være rigtig. En jorddyrker planter et træ, som lever treti, førti à hundre år og hvoraf hans sønnesønner endnu plukker frugter. Dersom han har ryddet en hektar nyland, har de kommende slegters arv vokset ligesåmeget. Veien, broen, kanalen, huset og hans løsøre er ligesåmange rigdomme, som er skjænket de efterfølgende slegter.

Men det er ikke derom der handles. Man sier os, at jorddyrkeren producerer mere hvede,

end han forbruger. Man kunde snarere si, at når staten har fratat ham en god del af hans produkter i form af skat, presten i form af tiende, godseieren i form af landskyld, har der dannet sig en hel klasse mennesker, som før forbrugte, hvad de producerede, — med fradrag af den del, som afsattes til uforudseede udgifter eller til bekostninger på træplantninger, veie o. s. v., — men som nu er nødt til at ernære sig af kastanjer og mais, til at drikke melkeblande, idet resten er dem fratat af staten, godseieren, presten og ågerkarlen.

Vi vil heller si, at jorddyrkeren forbruger mindre end han producerer, fordi man nøder ham til at ligge på halmen og sælge fjærene, til at nøie sig med mysen og sælge melken, til at spise havren og sælge hveden.[1])

La os også bemerke, at ved at gå ud fra individets fornødenheder kommer man nødvendigvis til kommunismen som den ordning, der på den fyldigste og sparsommeligste måde tilfredsstiller alle disse behov. Mens man ved at gå ud fra den nuværende produktion og alene se på fortjenesten og merværdien uden at spørge om produktionen svarer til behovene, nødvendig-

---

[1]) Til at drikke kjernemelken og sælge smørret, som man gjør i Norge. O. A.

vis kommer til kapitalismen, eller i bedste fald stanser ved kollektivismen, — som begge to bare er forskjellige former for lønningssystemet.

Når man nemlig betragter individets og samfundets behov og de midler, menneskene har tyet til på forskjellige udviklingstrin for at tilfredsstille dem, blir man overbevist om nødvendigheden af samarbeide, istedetfor at hengi sig til den nuværende produktions tilfældigheder. Man skjønner, at når nogle enkelte tilegner sig alle de rigdomme, som ikke forbruges og lar dem gå over fra det ene slegtled til det andet, så er det ikke i alles interesse. Man gjør det indlysende, at på denne måde udsætter man sig for at de tre fjerdedele af samfundets behov ikke blir tilfredsstillet, og at det overdrevne forbrug af menneskelig kraft bare er så meget mere unyttigt og strafskyldigt.

Man skjønner endelig, at den fordelagtigste anvendelse af alle produkter er den, som tilfredsstiller de mest påtrængende krav, og at nytteværdien ikke beror på et simpelt lune, som man ofte har påstået, men på den tilfredsstillelse, den yder de virkelige behov.

Kommunismen, — det vil si en sammenhængende betragtning af forbrug, produktion og omsætning og en ordning, som svarer til denne betragtningsmåde, — blir således den logiske

følgeslutning af denne opfatning af tingene, den eneste efter vor mening, som kan bli virkelig videnskabelig,

Et samfund, som skal tilfredsstille alles behov og ordne produktionen, må desuden gjøre rent bord for visse fordomme med hensyn til industrien og for den af økonomerne under navn af arbeidsdeling så meget forroste teori, som vi nu går over til i næste kapitel.

Arbeidets deling.

Den politiske økonomi har altid indskrænket sig til at fastslå de kjendsgjerninger, som den så fremtræde i samfundet og til at retfærdiggjøre dem i den herskende klasses interesse. Man behandler således den af industrien skabte arbeidsdeling, og da man finder den fordelagtig for kapitalisterne, blir den ophøiet til princip.

Se landsbysmeden, sa Adam Smith, den moderne statsøkonomis far. Dersom han aldrig

har været vant til at gjøre søm, vil han bare med megen møie nå så langt som til to eller trehundre om dagen, og endda vil de bli slette. Men dersom den samme smed aldrig har gjort andet end søm, vil han magelig levere to—tre tusen om dagen. Og Smith skyndte sig at slutte: „La os dele arbeidet, plukke det op i smått, mindre og mindre; la os få smede, som ikke kan gjøre andet end hodet eller spidsen på sømmet, og på denne måde skal vi producere mere. Vi skal bli rige.“

Hvad det spørsmål angik, om ikke den smed, som var fordømt til at gjøre spigerhoder hele sit liv, vilde miste al interesse for sit arbeide; om han ikke med denne indskrænkede håntering vilde bli ganske afhængig af driftsherren; om han ikke vilde komme til at gå ledig fire måneder om året; om ikke daglønnen skulde falde, når man kunde erstatte ham med en læregut istedet, — så tænkte Smith ikke synderlig derpå, da han råbte: „Leve arbeidsdelingen! Her er den rette guldgrube til at berige nationen.“ Og alle skreg som han.

Og når mænd som Sismondi og F. B. Say senere opdagede, at arbeidsdelingen, istedetfor at berige nationen, bare berigede de rige, og at arbeideren, nødsaget som han var til at gjøre attendedelen af en knappenål hele sit

liv igjennem, fordummedes og sank ned i fattigdommen, hvad foreslog så de officielle økonomer? Ingenting! De så ikke, at arbeideren ved således at tilbringe hele sit liv med et eneste mekanisk arbeide, vilde miste sin åndskraft og opfindelsesevne, og at afvekslende sysselsættelse tvertimod vilde ha tilfølge, at nationens produktivitet øgedes i betydelig grad. Det er netop dette spørsmål, som vil trænge sig frem i vore dage.

Dersom det forøvrigt bare var økonomerne, som prækede den stadige og ofte nedarvede arbeidsdeling, kunde man gjerne la dem snakke væk. Men de af videnskabens doctores forkyndte meninger trænger ind i sindene og fordreier dem, og ved idelig og altid at høre tale om arbeidsdeling og rente og landskyld og kredit o. s. v. som spørsmål, der for længe siden er løst, ender alle mennesker (og arbeiderne selv) med at ræsonnere som økonomerne, med at dyrke de samme afguder.

Således ser vi en mængde socialister, de samme, som ikke har været bange for at gi sig ikast med videnskabens vildfarelser, bøie sig ærbødig for principet om arbeidets deling. Tal til dem om arbeidets ordning under revolutionen, og de svarer, at arbeidsdelingen må man beholde; at dersom du gjorde knappenålsspidser

før revolutionen, skal du gjøre det samme bagefter. Du skal bare arbeide fem timer med at gjøre knappenaalsspidser, — la så være. Men du skal ikke gjøre andet, så længe du lever, mens andre skal gjøre maskiner eller opfinde maskiner, hvormed du kan hvæsse milliarder af nåle i dit liv, — og atter andre skal kaste sig over en liden del af det literære, videnskabelige og kunstneriske arbeides høie gjøremål. Du er født til at gjøre knappenålsspidser, Pasteur er født til at vaccinere for hundegalskab, og revolutionen vil la den ene som den anden bli ved sin særlige håndtering.

Nuvel, det er dette skrækkelige princip, — så skadeligt som det er for samfundet og fordummende for individet, kilden til en række lidelser, som vi nu agter at behandle i dets forskjellige skikkelser.

Man kjender følgerne af arbeidsdelingen. Vi er åbenbart delt i to klasser, den ene er producenterne, som forbruger meget lidet og er udelukket fra at tænke, fordi de må arbeide, og som arbeider slet, fordi deres hjerne er og forblir uvirksom; den anden klasse er forbrugerne, som producerer lidet eller næsten intet, men har det privilegium at tænke for andre, og tænker slet, fordi en hel verden, kropsarbeidernes nemlig, er dem ubekjendt. De, som arbeider

på jorden, ved intet om maskinen, og de, som passer maskinen, er aldeles uvidende om markarbeidet. Det fuldkomne mønster for moderne industri er barnet, som passer en maskine, som det ikke kan og ikke bør forstå, og opsynsmænd, som lægger det i bøder, dersom dets agtpågivenhed slappes et øieblik. Man søger endog aldeles et afskaffe jordarbeideren. Mønstret for jordbrugsindustrien er en håndlanger leiet for tre måneder og styrende en dampplog eller en tærskemaskine. Deling af arbeidet, d. v. s. at stemple mennesket for hele livet som knudebinder i et væveri, som opsynsmand i en industri, som styrer af heisekurven etsteds i gruben, men som ikke har nogen forestilling om maskinen, industrien eller gruben i det hele, og som netop derved taber al arbeidslyst og den opfindelsesevne, som ved begyndelsen af den moderne industri har skabt det verktøi, vi så gjerne gjør os til af.

Hvad man har gjort for individerne, vilde man også gjerne gjort for nationerne. Menneskeheden burde være fordelt i nationalverksteder, som hvert havde sit særlige arbeide. Rusland, lærte man, er af naturen bestemt til at dyrke korn, England til at gjøre bomuldstøi, Belgien til at væve klæde, mens Sveits leverer barnepiger og lærerinder. Inden hver nation skulde

man dele sig videre, Lyon skulde gjøre silketøi, Auvergne kniplinger og Paris modevarer. Der skulde da, påstår økonomerne, åbne sig en grænseløs mark for produktionen på samme tid som for forbruget, en tidsalder for arbeide og for overordenlig lykke skulde åbne sig for verden.

Men disse vidtsvævende forhåbninger forsvinder, eftersom den tekniske kundskab udbreder sig på jorden. Sålænge England var alene om at fabrikere bomuldstøi og bearbeide metaller i det store, sålænge Paris var alene om at gjøre kunstsager osv., gik alt godt. Man kunde præke om den såkaldte arbeidsdeling uden fare for at bli gjendrevet.

Men en ny strømning driver de civiliserede nationer til at forsøge sig i alle industrier hjemme hos sig selv, idet de finder fordel ved at fabrikere, hvad de før modtog fra andre lande, og selv kolonierne søger at frigjøre sig fra moderlandet. Da videnskabens opdagelser almindeliggjør fremgangsmåderne, er det herefter til ingen nytte at kjøbe andetsteds i dyre domme, hvad det er så let at producere hjemme. Men denne revolution i industrien, retter den ikke et stød lige imod teorien om arbeidsdeling, som man troede så urokkelig grundmuret?

Industriernes udbredelse.

I.

Ved slutningen af Napoleonskrigene havde det næsten lykkes England at kvæle den store industri, som opstod i Frankrig i slutten af forrige århundrede. England var herskerinde på havet uden nævneværdige medbeilere. Det benyttede sig deraf for at danne sig et industrielt monopol, og ved at påtvinge nabofolkene sine priser for varer, som det alene kunde producere, opdyngede det rigdomme på rigdomme og vidste at drage fordel af denne priviligerede stilling og af sin overlegenhed på alle kanter.

Men da borgerstandens revolution i forrige århundrede havde afskaffet livegenskabet og i Frankrig skabt et proletariat, tog den store industri, som et øieblik havde stanset i sit løb, nyt opsving, og fra midten af vort århundrede ophørte Frankrig at være skatskyldig til England for manufakturvarer. I vore dage er det også

blit et udførselsland. Det sælger til udlandet for over halvanden milliard i manufakturvarer, og to tredjedele af disse varer er tøier. Man regner, at næsten tre millioner franskmænd arbeider for udførsel eller lever af udenrigshandelen.

Frankrig er således ikke længer skatskyldig til England. Nu har det søgt at monopolisere visse grene af udenrigshandelen, navnlig silkevarer og kunstsager, det har tjent uhyre på dem, men det står på nippet til at miste monopolet for bestandig. ligesom England står på nippet til for bestandig at miste monopolet på bomuldstøier, ja endog på bomuldsgarn.

På veien mod østen har industrien stanset i Tyskland. For treti år siden var Tyskland skatskyldig til England og Frankrig for størstedelen af storindustriens produkter. Det er ikke længer saaledes i vore dage. I løbet af de sidste 25 år, og navnlig siden krigen, har Tyskland fuldstændig omdannet hele sin industri. De nye verksteder er udstyret med de bedste maskiner. De nyeste frembringelser i kunstindustrien for bomuldstøier i Manchester eller for silketøier i Lyon osv. tilvirkes i de nye tyske fabriker. Mens der behøvedes to eller tre slegtled af arbeidere for at opfinde den moderne maskine i Lyon eller Manchester, tar Tyskland den fuldt

færdig. De tekniske skoler, som er indrettet efter industriens behov, leverer fabrikerne en hærskare af duelige arbeidere, af praktiske ingeniører, som kan arbeide både med hoved og hænder. Den tyske industri begynder netop på det punkt, hvortil Manchester og Lyon var kommet efter femti års anstrengelser, forsøg og famlinger.

Deraf følger, at Tyskland, som gjør alt ligesågodt hjemme, fra år til år forminsker sin indførsel fra Frankrig og England. Det kappes allerede med dem om udførselen til Asien og Afrika, ja hvad mere er på selve markedet i London og Paris. Kortsynede folk kan vistnok skrige op mod frankfurtertraktaten og forklare den tyske konkurrence af de små forskjelle på jernbanetaksterne. De kan si, at Tyskland arbeider for „intet", idet de hænger sig i småting ved hvert spørsmål og overser de store historiske kjendsgjerninger. Men det er ikke mindre vist, at storindustrien, som før var Englands og Frankrigs privilegium, har gjort et skridt mod østen. I Tyskland har den fundet et ungt, kraftigt land og en forstandig borgerstand, som i sin tur er begjærligt efter at tjene penge ved udenrigshandelen.

Mens Tyskland frigjorde sig fra det engelske og franske formynderskab, og selv fabrike-

rede sine bomuldstøier, stoffer og maskiner, — med ét ord alle fabrikvarer, indplantedes storindustrien også i Rusland, hvor fabrikvirksomhedens udvikling er så meget mere slående, fordi den er født igår.

Omkring den tid, da livegenskabet afskaffedes, i 1861, havde Rusland næsten ingen industri. Alt, hvad det behøvede af maskiner, jernbaneskinner, lokomotiver og luksusstoffer kom fra vesten. Tyve år senere havde det allerede over 85,000 fabriker og de derfra udgåede varer havde den firdobbelte værdi.

Det gamle verktøi er helt ombyttet. Næsten alt det stål, som nu bruges, tre fjerdeparter af alt jern, to tredjeparter af kullene, alle lokomotiver, alle vogne og skinner, næsten alle dampskibe er gjort i Rusland.

Fra at være et land, som var bestemt til at vedbli med agerbrug, — for at tale med økonomerne, — er Rusland blit et fabrikland. Det forlanger næsten intet fra England og meget lidet fra Tyskland. Økonomerne påstår, at tolden er skyld i disse forhold, men de russiske produkter sælges til samme pris som i London. Kapitalen kjender intet fædreland. Tyske og engelske kapitalister, ledsaget af ingeniører og opsynsmænd, har indplantet i Rusland og Polen fabriker, som kappes med de bedste engelske i

produkternes fortrinlighed. Afskaf tolden imorgen, og fabrikerne skal bare vinde derved. I dette øieblik er de britiske ingeniører ifærd med at rette et dødsstød mod indførselen af klæde og uld fra vesten. De bygger uhyre uldfabriker i Sydrusland, udstyrer dem med de mest fuldkomne maskiner fra Bradford, og om ti år vil Rusland ikke indføre mere end nogle stykker engelsk klæde og franske uldvarer — som prøver.

Storindustrien går ikke bare mod østen, den strækker sig også til halvøerne i syd. Udstillingen i Turin har allerede i 1884 vist den italienske industris fremskridt, og vel at merke, — hadet mellem den italienske og franske borgerstand har ingen anden oprindelse end den industrielle kappestrid. Italien frigjør sig fra fransk formynderskab; det konkurrerer med de franske kjøbmænd i Middelhavet og i Orienten. Deraf og ikke af andet kommer det, at der engang vil flyde blod på den italienske grænse medmindre revolutionen sparer dette kostbare blod.

Vi kunde også nævne Spaniens hurtige fremskridt på storindustriens område. Men la os hellere ta Brasilien. Har ikke økonomerne fordømt det til at dyrke bomuld for bestandig, til at udføre den i rå tilstand og i bytte modta

europæiske bomuldstøier? For tyve år siden havde nemlig Brasilien bare ni små elendige bomuldsspinderier med 385 spindler. Nu er der seks og førti; fem af dem har 40,000 spindler, og hvert år kaster de 30 millioner meter bomuldstøi ind på markedet.

Lige indtil Meksiko, så begynder det at fabrikere bomuldstøi istedetfor at indføre det fra Europa. Og hvad De Forenede Stater angår, så har de frigjort sig fra europæisk formynderskab. Storindustrien har triumferende udviklet sig.

Men det er Indien, som skulde levere det mest slående modbevis mod tilhængerne af de nationale industriers indsnevring til et eneste område. Man kjender teorien: de store europæiske nationer må ha kolonier. Disse kolonier skal sende råprodukter til moderlandet: urenset uld, bomuld, kryderier osv. Og moderlandet skal levere dem disse produkter forædlede tilbage, forbrændte tøier, gammelt jernskrab i form af maskiner, som er ude af brug, — kortsagt alt, hvad det ikke selv har brug for, som koster det lidet eller intet, og som det ikke sælger uden til overdrevne priser.

Sådan var teorien og således har den længe været praktiseret. Man tjente formuer i London og Manchester, mens man ruinerede Indien. Gå

bare til det indiske museum i London, så skal du få se uhørte og ufattelige rigdomme, som er ophobet i Kalkutta og Bombay af engelske forretningsmænd.

Men andre forretningsmænd og andre kapitalister fattede den ganske naturlige tanke, at det vilde være fordelagtigere at udnytte Indiens indbyggere ligefrem og forfærdige disse bomuldstøier i selve Indien, istedetfor at indføre fra England for fire—femhundre millioner kroner årlig.

Fra først af var det bare en række uheld. De indiske vævere, — mestre i sit fag, kunde ikke finde sig i fabrikens arbeidsordning. Maskinerne, som sendtes fra Liverpool var slette. Man måtte også rette sig efter klimaet, vænne sig til de nye vilkår, som nu er ganske opfyldte, og engelsk Indien blir en farligere og farligere medbeiler for moderlandets fabriker.

Nu eier det 80 bomuldsvæverier og spinderier, som allerede sysselsætter næsten 60,000 arbeidere, og i 1885 havde de fabrikeret over 1,450,000 kubikmeter bomuldstøi. De udfører hvert år til Kina, hollandsk Indien og Afrika for næsten sytti millioner kroner af de samme hvide bomuldslærreder, som man sa var Englands specialitet. Og mens de engelske arbeidere går ledige og synker ned i fattigdom, gjør de

indiske kvinder for en dagløn af 40 øre de bomuldstøier, som sælges i det yderste østens havne.

Kortsagt, den dag er ikke fjern, og de tænkende fabrikarbeidere dølger det heller ikke for sig selv, — da man i England ikke længer ved, hvad man skal gjøre med de hænder, som vævede bomuldstøi til udførsel. Dette er endnu ikke alt; det fremgår af meget alvorlige beretninger, at om ti år vil Indien ikke kjøbe et eneste ton jern i England. Man har allerede overvundet de første vanskeligheder ved at bruge Indiens stenkul og jern, og verker og brug, som kappes med de engelske fabriker, reiser sig allerede ved det indiske havs bredder.

Kolonien, som konkurrerer med moderlandet i dets egne fabrikvarer, er det fænomen, som er bestemmende for det 19de århundredes økonomi.

Og hvorfor skulde den ikke gjøre det? Hvad mangler den? Kapital? Kapitalen indfinder sig jo overalt, hvor der findes fattigfolk at udbytte. — Kundskab? Kundskaben kjender jo ingen nationalgrænser. — Arbeiderens tekniske kundskaber? Men står da den indiske arbeider lavere end disse 92,000 gutter og piger under femten år, som i dette øieblik arbeider i Englands væverier og spinderier?

II.

Efterat ha kastet et blik på de nationale industrier, vil det være oplysende at gjenta den samme oversigt over de enkelte industrigrene.

La os f. eks. ta silken, fornemmelig et fransk produkt i den første halvdel af dette århundrede. Man ved, hvorledes Lyon er blit midtpunktet for silkeindustrien, hvorledes silken først blev avlet i Sydfrankrig, men at man lidt efter lidt tog den fra Spanien, Italien, Østerrig, Kaukasus og Japan for deraf at gjøre silketøier. Af fem millioner kilo råsilke, som i 1875 blev forvandlet til tøier i omegnen af Lyon, var der bare 400,000 kilo fransk silke.

Men når Lyon arbeidede med indført silke, hvorfor skulde ikke Sveits, Tyskland og Rusland kunne gjøre ligedan? Silkevæveriet udviklede sig lidt efter lidt i Zürichs landsbyer, Basel blev et betydeligt midtpunkt for silkevarer. Styrelsen i Kaukasus indbød kvinder fra Marseille og arbeidere fra Lyon til at komme og lære Georgierne den forbedrede opaling af silkeormen, og bønderne i Kaukasus kunsten at forvandle silke til stoffer. Østerrig efterlignede dem. Tyskland oprettede ved hjælp af arbeidere fra Lyon

uhyre silkefabriker. De forenede stater gjorde ligedan i Paterson. — — —

Og i vore dage er silkeindustrien ikke længer en fransk industri. Man gjør silketøier i Tyskland, Østerrig, De Forenede Stater og England. Bønderne i Kaukasus væver om vinteren silketørklæder for en pris, som ikke vilde levne silkevæverne i Lyon det tørre brød. Italien sender silkevarer til Frankrig, og Lyon, som i 1870—74 udførte for 460 millioner, sender nu ikke for mere end 233 millioner. Snart vil det ikke komme til at sende udlandet andet end finere stoffer og nogle nyheder, som skal tjene til mønster for tyskere, russere og japanesere.

Og således er det med alle industrier. Belgien har ikke længer monopol på klæde. Man gjør det også i Tyskland, Rusland, Østerrig og De Forenede Stater.

Sveits og det franske Jura har ikke længer monopol på urmageri; man gjør ure overalt. Skotland raffinerer ikke længer sukker for Rusland; man indfører russisk sukker i England. Skjønt Italien hverken har jern eller stenkul, smeder det selv sine pansere og gjør maskiner til sine dampskibe.

Den kemiske industri er ikke længer Englands monopol; man gjør svovelsyre og soda overalt. Alle slags maskiner, fabrikeret i omegnen af

Zürich, gjorde sig bemerket på den sidste verdensudstilling. Sveits, som hverken har stenkul eller jern, intet andet end udmerkede tekniske skoler, gjør bedre og billigere maskiner end England. Dette er, hvad der blir tilbage af omsætningsteorierne.

Således går industrien som alt andet i retning af at udbrede sig.

Hver nation finder sin fordel ved at forene agerbrug med den størst mulige mangfoldighed af fabrik- og manufakturvirksomhed. At lægge sig efter en enkelt gren af denne virksomhed, som økonomerne har snakket om, var godt for at berige nogle kapitalister. Men dette er ingen grund til at vedbli på samme måde; tvertimod er der al fordel ved, at hvert land, hvert dalføre kan dyrke sit korn og sine poteter og tilvirke hjemme alle de varer, det forbruger. Denne mangfoldighed er det bedste bevis på produktionens fuldstændige udvikling og fremskridt, mens det at holde sig til en enkelt virksomhed er tilbagegang.

Jordbruget kan bare trives ved siden af fabrikerne. Og såsnart en eneste fabrik viser sig, må en uendelig mangfoldighed af alle slags fabriker opstå omkring den, forat de, ved at støtte hinanden indbyrdes og anspore hinanden ved opfindelser, kan vokse tilsammen.

III.

Det er nemlig meningsløst at udføre korn og indføre mel, at udføre uld og indføre klæde, at udføre jern og indføre maskiner, ikke alene fordi disse transporter forvolder unyttige omkostninger, men især fordi et land, som ikke har en udviklet industri, nødtvungen blir liggende tilbage i jordbrug; — fordi et land, som ikke har store verksteder til at bearbeide stål, også blir liggende bagud i alle andre industrier. Og endelig fordi en mængde industrielle og tekniske færdigheder forblir ubenyttet.

I produktionens verden hænger alting sammen i vore dage. Agerbrug er ikke længer muligt uden maskiner, uden mægtige vandledninger til overrisling, uden jernbaner, uden gjødselfabriker. Og for at få maskiner, som passer til de lokale forholde, jernbaner, overrislingsmaskiner o. s. v., må der udvikle sig en viss opfindelsesånd, en viss teknisk færdighed, som ikke engang kan komme for dagen, sålænge spaden og plogjernet er de eneste dyrkningsredskaber.

For at jorden kan bli godt dyrket og gi så rigelige avlinger, som mennesket har ret til at vente af den, må verkstedet og fabriken, — mange verksteder og fabriker, ryge i nærheden.

En mangfoldighed af beskjæftigelser og af færdigheder, som deraf opstår, samlede om et fælles mål, — det er fremskridtets sande styrke.

Og la os nu tænke os en stad, en landsdel, liden eller stor, som gjør sine første skridt på samfundsrevolutionens bane.

„Intet vil bli forandret," har man undertiden sagt. „Man vil tilegne sig verksteder og fabriker, man vil erklære dem for national eller kommunal eiendom, og så vende tilbage, enhver til sit vanlige arbeide. Dermed er revolutionen gjort."

Visselig ikke. Samfundsrevolutionen går ikke så let for sig.

Som vi allerede har sagt: la revolutionen udbryde i Paris, i Lyon eller en anden by imorgen den dag. Sæt at man imorgen i Paris, eller et andet sted, ligegyldig hvor, lægger hånd på fabrikerne, husene og banken, — hele den nuværende produktion må skifte udseende ved denne enkle handling.

Mellemrigshandelen stanser og ligeså tilførslen af fremmed korn, varers og fødemidlers omsætning vil bli lammet, byen eller den revolutionære landsdel må omdanne al produktion i bund og grund for at hjælpe sig selv. Slår det feil, er det døden. Lykkes det, er det revolution i landets hele økonomiske liv.

Når tilførsel af levnetsmidler aftar og forbruget øger, når tre millioner franskmænd som arbeidede med udførselen blir nødt til at gå ledig, når tusinde ting som man nu får fra fjerne eller nærliggende lande udeblir, når luksusindustrien midlertidig stanser, — hvad gjør da indbyggerne for at få noget at spise om et halvt års tid?

Det er klart, at den store masse vil søge sin næring af jorden, når de store magasiner er tomme. Man må dyrke jorden i selve Paris og dens omgivelser, forene jordbrug med den industrielle produktion, forlade tusen små luksushåndteringer for at tænke på det allernødvendigste, — brødet.

Borgerne må gjøre sig til jordbrugere. Ikke på bondens vis, som slider og slæber ved plogen for med nød og neppe at finde sin næring for året, men efter principerne for den drivende havedyrkning, anvendt i stor målestok ved hjælp af de bedste maskiner, mennesket har opfundet eller kan opfinde. Man skal dyrke jorden, men ikke som bonden i Cevennerne, pariserjuveleren vilde desuden undslå sig, — man skal omdanne dyrkningen, ikke på ti år, men straks midt under revolutionskampene, med fare for at ligge under for fienden.

Man må gjøre det som forstandige men-

nesker, ved at benytte sin kundskab, ved at slutte sig sammen i glade skarer til et behageligt arbeide, ligesom de, der for hundre år siden grov og arbeidede på Marsmarken til forbundsfesten, — et arbeide, fuldt af glæder, når det ikke varer for længe, når det er videnskabelig anlagt, når mennesket forbedrer og opfinder redskaber og når det har bevidstheden om at være et nyttigt medlem af samfundet.

Man skal dyrke. Men man har også at producere tusen ting, som vi har vænnet os til at hente fra udlandet. Og la os ikke glemme, at for beboerne af den revolutionære landsdel er udlandet alt det, som ikke har deltat i revolutionen. I 1793 og 1871 var provinsen, udenfor selve hovedstadens porte, udlandet for det revolutionære Paris. Kornpugeren i Troyes udhungrede sanskulotterne i Paris ligesåmeget ja mere end de tyske horder, som blev ført ind på Frankrigs jordbund af de sammensvorne i Versailles. Man må søge at undvære dette udland. Og man kan undvære det. Frankrig opfandt rosukkeret, da rørsukkeret slap op som følge af fatslandsblokaden. Paris fandt salpeter i sine kjældere, da salpeter ikke kunde komme ind udenfra. Står vi lavere end vore forfædre, som med nød og neppe kunde stave i videnskabens abc?

Dette betyr, at en revolution er mere end

kuldkastelsen af en regjeringsform. Det er menneskeåndens opvågnen, opfindelsesånden ti gange, hundre gange fordoblet; det er en ny videnskabs morgenrøde, — Laplaces, Lamarcks og Lavoisiers videnskab! Det er en revolution i sindene, langt mer end i institutionerne.

Og man taler om at gå til sit verksted igjen, som om der handledes om at gå hjem efter en spadsertur i skogen ved Fontaineblau!

Den ene kjendsgjerning at ha rørt ved den borgerlige eiendomsret, medfører allerede nødvendigheden af i bund og grund at omdanne hele det økonomiske liv, i verkstedet, på verftet og i fabriken.

Og revolutionen skal gjøre det. La Paris under samfundsomvæltningen bare et år eller to være udestængt fra hele verden af den borgerlige ordens håndlangere! Og disse millioner ånder, som storfabriken heldigvis endnu ikke har fordummet, — denne stad med småhåndteringer, som ansporer opfindelsesevnen, skal vise verden, hvad menneskehjernen kan gjøre uden at forlange andet af universet end den bevægende kraft i solen, som oplyser det, end vinden, som bortfeier skarnet, og de drivende kræfter i jordbunden, som vi tramper på med vore fødder.

Man skal se, hvad ophobningen på et eneste punkt på kloden af denne uhyre mangfoldighed

af hinanden udfyldende håndteringer, og hvad en revolutions belivende ånd kan udrette til at ernære, klæde, huse og med al mulig luksus udstyre to millioner tænkende væsner.

Ikke er det for den sags skyld nødvendigt, at digte en roman. Hvad man allerede ved, hvad der har været forsøgt og erkjendt som praktisk, vil være nok til at udrette det, på betingelse af, at det blir befrugtet og belivet af revolutionens ånd og massernes begeistring.

Jordbruget.

I.

Man har ofte dadlet statsøkonomien, fordi den har draget alle sine slutninger fra det vistnok falske princip, at den eneste bevæggrund, som er istand til at drive mennesket til at øge sin produktionsevne, er egennytten i streng forstand.

Denne dadel er fuldkommen berettiget, og det i den grad, at de store industrielle opdagelsers og de sande fremskridts tider i industrien netop er dem, hvori man har drømt om alles lykke, hvori man har været mindst opsat på at berige sig selv.

De store forskere og de store opfindere tænkte især på menneskehedens frigjørelse; og dersom Watt, Stephenson og Jacquard m. fl. bare havde kunnet forudse i hvilken elendighed deres vågenætter skulde bringe arbeideren, vilde de sandsynligvis ha brændt sine beregninger og knust sine modeller.

Et andet princip, som også går igjennem den politiske økonomi, er ligeledes falskt. Det er den stiltiende erkjendelse, som er fælles for næsten alle økonomer, at om der end ofte er overproduktion i visse grene, så vil et samfund dog aldrig producere nok for at tilfredsstille alles behov, og følgelig vil det øieblik aldrig komme, da man ikke er nødt til at sælge sin arbeidskraft for dagløn. Denne stiltiende erkjendelse gjenfindes på bunden af alle teorier og såkaldte „love", der læres af økonomerne.

Og dog er det vist, at den dag, da et eller andet civiliseret samfund spør sig selv: hvad er alle menneskers fornødenheder og hvilke er midlerne til at tilfredsstille dem, så vil det bli var,

at det i industrien som i jordbruget allerede har midler nok til rigelig at tilfredstille alle fornødenheder, forsåvidt de forstår at anvende disse midler for virkelige behov. At dette er sandt for industriens vedkommende, kan ingen bestride. Det er nemlig nok at studere i de store industrielle anlæg de fremgangsmåder, som allerede er i virksomhed til at udvinde kul og metaller, erholde stål og tildanne det, forfærdige hvad der tjener til beklædning o. s. v., — for at forstå, at ingen tvivl i denne henseende er mulig, forsåvidt angår produkterne af vore væverier og spinderier, vore verksteder og gruber. Vi kunde allerede firdoble vor produktion og endda indspare arbeide.

Men vi skal gå videre. Vi påstår, at jordbruget er i samme tilfælde som industrien. Jordarbeideren ligesåvel som fabrikarbeideren h a r allerede midler til at firdoble, ja tidoble sin produktion, og han kan gjøre det, såsnart han føler trang dertil og går over til samarbeidets ordning istedetfor den kapitalistiske ordning.

Hver gang man taler om jordbrug, tænker man sig altid bonden krumbøiet over plogen, sående slet renset frøkorn på lykke og fromme og ventende med bekymring på, hvad et godt eller et misligt år skal bringe ham. Man ser en familje, som arbeider fra morgen til aften og

ikke har andet for det end en ussel sengebænk, tørt brød og syreblande. Man ser med et ord La Bruyères „forskræmte dyr".

Og for dette menneske, som er nedsunket i fattigdom, taler man i det høieste om at lette lidt på skattebyrden og landsskylden. Men man tør ikke engang tænke sig en jordbruger i gode kår, som tar sig fritid og på få timer frembringer, hvad han behøver ikke alene til at føde familjen, men mindst hundre mennesker til. Ikke engang i deres fremtidsdrømme tør socialisterne gå ud over den amerikanske stordyrkning, som i grunden bare er kunstens barndom.

Jordbrugeren i vore dage har større tanker, langt mere storartede forestillinger. Han forlanger bare et stykke på en hektar, for at avle korn nok til familjens ernæring. Til at føde tyve kjør behøver han ikke mere plads end før til at føde én ko. Han vil drive det til at gjøre madjord og til at trodse årstiden og klimaet, til at opvarme luft og muldjord omkring den unge plante, — med et ord, til at frembringe på én hektar, hvad han før ikke kunde avle på femti — og det uden at trættes formeget, idet han indskrænker summen af det tidligere arbeide i høi grad. Han påstår, at man rigelig skal kunne producere næringsmidler til alle mennesker, uden

at ofre mere på agerbruget end hvad man kan gjøre med glæde og fornøielse.

I denne retning går det nuværende jordbrug.

Mens de lærde ledet af Liebig, skaberen af jordbrugets kemiske teori, i blind forgudelse af teoretikerne ofte er inde på gale veie, har ulærde landmænd åbnet en ny vei til menneskehedens lykke. Kjøkkengartnerne i Paris, Troyes og Rouen, de engelske gartnere, de flamske forpagtere, jordbrugerne på Jersey, Guernsey og Scillyøerne har åbnet udsigter så vide, at øiet neppe tør omspænde dem.

Mens en bondefamilje må ha mindst syv—otte hektar for at kunne leve af avlingen, — og man ved hvordan bonden lever, — kan man ikke engang nævne længer, hvad der er det mindste fladerum af land, som behøves til at yde en familje alt, hvad man kan trække ud af jorden — til nødtørft og til luksus — ved at dyrke den efter den drivende dyrkningsmåde. Omfanget kryber ind for hver dag. Og dersom man spør, hvormange personer, der rigelig kan leve på en kvadratmils fladerum uden at indføre jordbrugsprodukter udenfra, vilde det bli vanskeligt at svare. Tallet stiger hurtig med jorbrugets fremskridt. — For ti år siden kunde man allerede påstå, at en befolkning på hundre millioner run-

delig kunde leve af den franske jordbunds produkter uden at indføre noget. Men når man i vore dage ser de nylig gjorte fremskridt både i Frankrig og England, og når man betragter de nye udsigter, som åbner sig for os, vil vi si, at ved at dyrke jorden som man allerede dyrker den på mange steder, selv på mager jord, vilde hundre millioner indbyggere på femti millioner hektarer fransk jordbund endnu være lidet i forhold til, hvad jorden skulde kunne ernære. Jo mere mennesket lærer sig til at fordre af jorden, des mere skal befolkningen vokse.

Som vi skal se, kan man i ethvert fald anse det som fuldt bevist, at dersom Paris og de to departementer Seine og Seine-et-Oise imorgen oprettede en anarkistisk kommune, hvor alle arbeidede med hænderne, og dersom hele verden undslog sig for at sende dem en eneste skjæppe hvede, et eneste stykke kvæg, en eneste kurv frugt, og bare lod dem beholde de to departementers jorbund, vilde de selv kunde producere, — ikke alene korn, kjød og de fornødne grønsager, men også alle slags luksusfrugter i tilstrækkelig mængde for by- og landbefolkningen.

Og vi påstår endda, at summen af det anvendte menneskelige arbeide vilde bli meget mindre end den sum, som nu anvendes til at brødføde denne befolkning med korn, som er av-

let i Auvergne eller Rusland, med grønsager og poteter avlet ved stordyrkning næsten overalt, og med frugter, som er modnet i Sydfrankrig.

Forøvrig er det klart, at vi ingenlunde påstår, at al omsætning bør afskaffes, og at en egn bør lægge sig efter at producere netop, hvad der ikke vokser under dens klima uden ved mer eller mindre kunstig dyrkning. Men vi vedblir fremdeles at fremholde, at den omsætningsteori, som læres i vore dage, er yderlig overdreven; at meget er unyttigt ja endog skadeligt. Vi påstår videre, at man aldrig har holdt regning med det grove arbeide, som udføres af vingårdsmænd i Syden for at dyrke vinstokken eller af de russiske bønder for at dyrke hvede, hvor frugtbare deres enge og agre end er. Med den nuværende fremgangsmåde for viddedyrkning lider de langt mere ondt end de vilde behøve for at erholde den samme avling med drivende dyrkning, selv under råere klima og på en magrere naturlig jordbund.

II.

Det er umuligt her at opregne den masse kjendsgjerninger, hvorpå vi grunder vore påstande. Vi er derfor nødt til at henvise vore læsere til artikler, vi har offentliggjort på engelsk, for at få udførligere oplysninger.[1])

Men vi indbyder alvorlig dem, som interesserer sig for spørsmålet, til at læse nogle udmerkede afhandlinger, som er udkommet på fransk og som vi nedenfor opregner.[2])

---

[1]) La os bemerke, at da vore oplysninger blev offentliggjort i England, mødte de ikke den ringeste modsigelse. De blev stadfæstet, ja endog overgået af udgiveren af Havetidenden, der er en praktisk gartner. Vi er overbevist om, at de franske kjøkkengartnere også skal gi os ret.

[2]) Se Répartition métrique des impôts, af A. Toubeau, 2 bind, udgit af Guillaumin i 1880. Vi bifalder ingenlunde Toubeaus slutninger, men det er en virkelig håndbog med kildeangivelser, som viser, hvad jorbunden kan yde. — La Culture maraîchère, af M. Ponce, Paris 1869. — Le Potager Gressent, Paris 1885, et udmerket og praktisk arbeide. — Physiologie et culture du blé, af Risler, Paris 1886. — Le blé, sa culture intensive et extensive, af Lecouteux, Paris 1883. — La cité chinoíse, af Eugène Simon. — Le Dictionaire d'agriculture. — The Rothamstead experiments (dyrkning uden gjødsel osv.) af Wm. Fream, London 1888. — Nineteenth century, juni 1888, og Forum august 1890.

Hvad de store byers indvånere angår, som endnu ikke har nogen virkelig forestilling om, hvad jordbrug er, så råder vi dem til at gå omkring i omegnen og studere dyrkningen der.

La dem se sig om og snakke med gartnerne, og en ganske ny verden skal åbne sig for dem. De vil også kunne skimte, hvad den europæiske dyrkning vil bli i det tyvende århundrede. De vil forstå med hvilken kraft, samfundsrevolutionen blir væbnet, når man først kjender hemmeligheden med at udvinde af jorden alt, hvad man forlanger af den.

Nogle kjendsgjerninger er nok for at vise, at vi ikke overdriver. Vi vil bare forudskikke en almindelig bemerkning.

Man ved i hvilken elendig tilstand jordbruget befinder sig i Europa. Dersom jordbrugeren ikke er plyndret af godseieren, blir han plyndret af staten. Dersom staten udsuger ham med måde, så gjør ågerkarlen, der underkuer ham med veksler, ham straks til en simpel fæstebonde på en jord, som i virkeligheden tilhører et bankierkompani.

Godseieren, staten og bankieren seigpiner altså bonden med landskyld, skatter og pengerenter. Summen er forskjellig i hvert land, men aldrig falder den under en fjerdepart, meget ofte er den en halvpart af bruttoproduktet. I Frank-

rig betaler jordbruget 44% af bruttoindtægten til staten.

Men ikke nok med det, godseieren og statens part vokser og vokser. Såsnart jordbrugeren med slid og slæb, ved opfindsomhed og foretagsomhed har vundet en større afkastning, så øges den afgift, han har at erlægge til eieren, staten eller pengemanden i samme forhold. Dersom han fordobler det antal hektoliter, som avles på hektaren, fordobles landskylden og følgelig også skatterne, som staten desuden skynder sig med at forhøie, dersom priserne stiger. Og så fremdeles. Kortsagt, overalt arbeider jordbrugeren 12 à 16 timer om dagen; overalt berøver de tre gribbe ham alt, hvad han skulde kunne lægge op; overalt flår de ham for det, der skulde tjene til at forbedre hans dyrkning. Derfor er det, at jordbruget står stille.

Det vilde bare være under ganske særegne omstændigheder, som følge af strid mellem de tre blodsugere, ved åndsanstrængelse eller ved et overmål af arbeide, at det skulde lykkes ham at gjøre et skridt fremad. Og endnu har vi intet sagt om den afgift, enhver jordbruger betaler til den industridrivende. Hver maskine, hver spade, hver tønde kemisk gjødning betaler han med det tre—firedobbelte af hvad det koster. La os for alting ikke glemme mellemmanden,

som på forhånd tar løvens part af jordbundens produkter.

Derfor er det, at jordbruget i hele dette opfindelsens og fremskridtets århundrede bare går fremad på snevre områder, leilighedsvis og stødvis.

Til al lykke har der altid været små afkroge, som i nogen tid har været forsømt af flåerne, og der lærer vi, hvad drivende jordbrug kan kaste af sig for menneskeheden. La os nævne nogen exempler.

På Amerikas prærier (som ellers bare gir magre avlinger på 7 à 12 hektoliter pr. hektar og endda i tørre åringer lider af misvekst) arbeider 500 mand bare otte måneder om året og producerer årlig næring for 50,000 mennesker. Resultatet opnås her ved en sterk arbeidsbesparelse. På disse vide sletter, som øiet ikke kan omspænde, er arbeidet, indhøstningen, tærskningen ordnet næsten på militær vis. Intet unyttigt rend frem og tilbage, intet tidsspilde; alt går ligeså nøiagtig som en parade.

Dette er den store dyrkning, viddedyrkningen, som tar jordbunden som den udgår af naturens hånd uden at søge at forbedre den. Når den har ydet alt, hvad den kan, forlader man den, søger jomfruelig jordbund andetsteds for at udtømme den efter tur.

Men der er også en drivende (intensiv) dyrkning, som maskinerne alt mer og mer kommer til hjælp. Den lægger især an på at dyrke godt et indskrænket fladerum, på at gjødsle og forbedre det, på at samle arbeidet og få den størst mulige afkastning. Denne slags dyrkning udvider sig hvert år, og mens man i Sydfrankrig og på det vestlige Amerikas frugtbare jordbund nøier sig med en middels høst af 10—12 hektarer, høster man i Nordfrankrig 36 ja indtil 50 og undertiden 56 hektoliter pr. hektar. En mands årlige forbrug fås således på et fladerum af $^1/_{12}$ hektar.

Og jo mere drivkraft, man lægger i dyrkningen, desto mindre arbeide koster man på for at få en hektoliter hvede. Maskinen træder istedetfor manden til de forberedende arbeider, og engang for alle gjør man sådanne grundforbedringer som drænering, stenbrydning, der lover dobbelt avling i fremtiden. Undertiden er det intet andet end dybtgående bearbeidelse, som gir udsigt til år efter år at få udmerkede avlinger på middelmådig jord uden nogensinde at gjødsle. I Rothamstead ved London har man gjort det i tyve år.

La os ikke digte en jordbrugsroman. La os stanse ved en avling af 40 hektoliter, som ikke kræver nogen ekstra fin jordbund, men bare

en fornuftig dyrkning, og la os se, hvad det betyr.

De 3,600,000 mennesker, som bor i de to departementer Seine og Seine-et-Oise forbruger til sin ernæring henimod 8 millioner hektoliter brødkorn, fornemmelig hvede. Efter vor antagelse måtte de altså, for at få denne avling, dyrke 200,000 hektar af de 610,000 de eier.

Det er klart, at med spaden skal de ikke dyrke. Det vil ta for lang tid (240 dagverk à 5 timer pr. hektar). De skal snarere forbedre jorbunden engang for alle, de skal drænere, hvad der bør dræneres, jevne og rydde, hvad der bør jevnes, rydde grunden for sten, om dette forberedende arbeide end skal koste 5 millioner dagverk à 5 timer, eller i gjennemsnit 25 dagverk pr. hektar.

Endelig måtte man omgrave jorden med dampharv, hvilket vilde udgjøre fire dagverk pr. hektar og man måtte lægge fire dagverk til for at arbeide med dobbeltplog. Man måtte ikke ta frøkorn på slump, men sortere og rense det ved hjælp af en damprenser. Man måtte ikke kaste sædekornet ud for de fire vinde, men så i rader. Og med alt dette vilde arbeidet endda ikke koste 25 dagverk à 5 timer pr. hektar, forudsat, at det drives under heldige omstændigheder. Men la os i tre, fire år koste ti mil-

lioner dagverk på at dyrke godt, så skal man siden kunne få en avling af 40—50 hektoliter med den halve abeidstid.

Man skal anvende 15 millioner dagverk for at skaffe brød til denne befolkning på 3,600,000 mennesker. Og alt arbeide skal bli sådant, at enhver kan gjøre det uden at ha muskler af stål, og selv om han aldrig før havde arbeidet på jorden. Planlæggelsen og tiltaget skal komme fra dem, der ved, hvad jorden kræver. Hvad selve arbeidet angår, så findes der ikke en pariser eller pariserinde så svag, at de ikke efter nogle timers læretid skulde due til at passe maskinerne eller bidrage sin del til jordarbeidet.

Nuvel, når man tænker på, at under det nuværende røre, er der foruden de fornemme dagdrivere næsten hundre tusen mennesker, som går ledige i de forskjellige arbeidsfag, — så ser man, at den under vor nuværende ordning spildte kraft alene vilde være nok til med fornuftig dyrkning at skaffe det fornødne brød til de 3—4 millioner indbyggere i de to departementer.

Vi gjentar det endnu engang, dette er ingen roman. Og vi har ikke engang talt om den egentlig drivende dyrkning, som gir langt mere forbausende resultater. Vi har ikke beregnet efter den hvede, som er avlet, — i tre år af M. Hallett,

— og hvoraf et eneste korn, nedstukket i jorden, frembragte et stråknippe, som bar mer end 10,000 korn, og som til nød kunde levere al den hvede, som behøves til en familje på 5 personer på et fladerum af 100 kvadratmeter. Vi har tvertimod bare nævnt, hvad der allerede gjøres af mangfoldige forpagtere i Frankrig, England, Belgien, Flandern osv., og som kunde gjøres imorgen den dag med den erfaring og kundskab, som allerede er indvundet af bedriften i det store.

Men uden revolution sker det ikke, hverken imorgen eller iovermorgen, fordi indehaverne af jordbunden og kapitalen ingen interesse har deraf, og fordi de bønder, som skulde ha fordel deraf hverken har kundskab eller penge eller leilighed til at skaffe sig de fornødne midler.

Det nuværende samfund er endnu ikke kommet så langt. Men la pariserne forkynde den anarkistiske kommune, så skal det nødvendigvis komme dertil, da de ikke vil være så dumme at vedbli med at gjøre luksuslegetøi, som Wien, Warschau og Berlin allerede gjør ligeså godt, og da de ikke vil udsætte sig for at bli brødløse.

Understøttet af maskinen vilde jordbrugsarbeidet forresten snart bli den mest tiltrækkende og morsomme beskjæftigelse.

Væk med juvelerarbeidet! Væk med duk-

kestasen! Man vil komme til at hengi sig til markarbeidet, søge sin sundhed deri, sine indtryk af naturen, sin „livsglæde“, som man havde glemt i forstædernes skumle verksteder.

I middelalderen var det Alpernes græsgange som bedre end flintebøsserne hjalp sveitserne til at frigjøre sig fra herremændene og kongerne. Det moderne agerbrug skal hjælpe den revolutionære stad til at frigjøre sig fra den samlede borgerstand.

III.

Vi har set, hvordan $3^1/_2$ million indbyggere i de to departementer Seine og Seine-et-Oise rigelig vilde finde det fornødne brød bare ved at dyrke en tredjedel af sit område. La os nu gå over til kvæget.

Engelskmændene, som spiser meget kjød, bruger i gjennemsnit henimod 100 kilogram om året for hver voksen person. Forudsat, at altsammen er oksekjød udgjør det henimod tredjeparten af en okse. En okse om året for fem personer (børn iberegnet) er tilstrækkeligt. For

$3^1/_2$ million indbyggere vilde dette udgjøre et årligt forbrug af 700,000 stykker kvæg.

Nuvel, med vore dages beitesystem måtte man lavt regnet ha 2 millioner hektar for at føde 660,000 stykker kvæg.

Når man imidlertid oversprøiter engene med kildevand (som man nylig har begyndt med tusener af hektar i det sydvestlige Frankrig) er 500,000 hektar allerede nok. Men bruger man drivende dyrkning og avler roer til kreaturføde, behøver man bare en fjerdepart af dette fladerum, d. v. s. 125,000 hektar. Og bruger man mais og lar den spire i en jordkjælder, ligesom araberne gjør, får man tilstrækkelig foder på et fladerum af 88,000 hektar.

I omegnen af Mailand, hvor man bruger kloakvand til engvandning, får man på et oversprøitet fladerum af 9000 hektar foder til 4 à 6 stykker hornkvæg pr. hektar; og på nogle udmerkede stykker har man høstet indtil 45 tons tørt hø på hektaren, hvilket udgjør det årlige foder til 9 melkekjør. Tre hektar til beite pr. stykke kvæg og en hektar til 9 okser og kjør, — se der er ydergrænserne for det moderne jordbrug.

På øen Guernsey, med ialt 4000 hektar, som er i brug, er næsten halvdelen — 1900 hektar — bedækket med brødkorn og kjøkkenurter

og bare 2100 hektar er tilovers til eng; på 2100 hektar føder man 1480 heste, 7260 stykker kvæg, 900 får og 4200 svin, hvilket svarer til over 3 stykker kvæg pr. hektar, uden at regne heste, får og svin. Det er ufornødent at tilføie, at jordens frugtbarhed er skabt ved forbedringer med tang og kemisk gjødning.

Vender man tilbage til vore $3^1/_2$ million indbyggere, som har hobet sig sammen i og omkring Paris, så ser man, at det til kvægavl fornødne fladerum synker fra 2 millioner til 88,000 hektar. Nuvel, la os ikke bli stående ved det laveste tal. La os ta tallene fra den almindelige drivende dyrkning. La os lægge ud en rundelig strækning til småfæ, som skal træde istedetfor en del af hornkvæget, og gi 160,000 hektar til kvægavl, — 200,000 om man vil af de 410,000 vi har tilovers, efter at ha forsynet befolkningen med det fornødne brød.

La os være rundhåndet og bruge fem millioner dagverk for at bringe dette fladerum til at gi afkastning.

Altså efter at ha anvendt i årets løb 20 millioner dagverk, hvoraf halvdelen til varige forbedringer, har vi sikret os brød og kjød, herunder ikke indbefattet alt det tilskud af kjød, man kan få i form af fjærkræ, flesk og kaniner osv. uden at regne, at en befolkning, som er for-

synet med udmerkede grønsager og frugter, bruger meget mindre kjød end engelskmanden, som udfylder sin magre anretning af planteføde med dyrisk næring. Men 20 millioner dagverk à 5 timer, hvormeget blir det på hver indvåner? — Ganske lidet i virkeligheden. — En befolkning på $3^1/_2$ million må idetmindste ha 1,200,000 voksne og arbeidsføre mandfolk og ligesåmange kvinder. Nuvel, for at sikre alle brød og kjød, skulde man altså ikke behøve mere end 17 dagverk om året — for mandfolkene alene. Læg til 3 millioner dagverk til melk. Læg atter til ligeså meget! Det hele når ikke op til 25 dagverk à 5 timer, — en simpel liden morskabsleg på ager og eng, — for at få disse tre hovedprodukter: brød, kjød og melk, de tre produkter, som ved siden af husrum udgjør det vigtigste daglige stræv for $^9/_{10}$ af menneskeheden.

Og dog har vi ikke digtet nogen roman, la os ikke bli træt af at gjenta det. Vi har fortalt det, som er, det som allerede sker i stor målestok, det som har fåt erfaringens stadfæstelse idetheletat. Fra imorgen af skulde jordbruget kunne omdannes, hvis ikke loven for eiendomsretten og den almindelige uvidenhed hindrede det.

Den dag, da Paris har forstått, at det at

vide, hvad man spiser, og hvorledes man frembringer det, er et spørsmål af almen interesse; den dag, da hele verden har forstået, at dette spørsmål er uendelig meget vigtigere end stortingets og kommunestyrelsens forhandlinger, — den dag vil revolutionen udbryde. Paris skal tilegne sig de to departementers jordegods og dyrke det. Og efter i hele sit liv at ha bortgit en tredjedel af sin tid for at kjøbe en slet og utilstrækkelig næring, skal pariseren frembringe den selv udenfor sine mure og mellem forterne (om de endda er til) ved nogle timers sundt og behageligt arbeide.

Og la os nu gå over til frugter og grønsager. La os gå ud af Paris og besøge disse anlæg for dyrkning af kjøkkenurter, som i nogle kilometers afstand fra akademierne skaber underverker, som de lærde økonomer ikke engang aner. La os stanse f. eks. hos Hr. Ponce, forfatteren til et verk om dyrkning af kjøkkenurter, og som ikke gjør nogen hemmelighed af, hvad jorden indbringer ham, men har fortalt altsammen udførlig.

Hr. Ponce og især hans arbeidsfolk arbeider som negre. De er otte om at dyrke lidt over en hektar, $^{11}/_{10}$. De arbeider sikkerlig 12—15 timer om dagen, d. v. s. tre gange så meget, som de behøver. Om det så var 24 mand, vilde

det ikke være for mange. Hertil vil Hr. Ponce sandsynligvis svare, at da han betaler den forfærdelige sum af 2500 frcs. årlig i forpagtningsafgift og skatter for 11,000m² land og 2500 frcs. for gjødning, som kjøbes i kasernerne, er han nødt til at udbytte sine folk. „Selv udbyttet, udbytter jeg andre," vilde han sandsynligvis svare. Hans udstyr har desuden kostet ham 30,000 frcs., hvoraf sikkerlig mere end halvdelen som afgifter til industribaroner, der går og driver dank. Alt i alt svarer hans udstyr ikke til mere end 3000 dagverk, — sandsynligvis mindre.

Men la os se på hans avlinger: 10,000 kilo gulerødder, 10,000 kilo løg, ræddiker og andre småurter, 6000 kålhoder, 3000 stk. blomkål, 5000 kurve tomater, 5000 dusin udsøgte frugter, 154,000 salatplanter, — kort alt i alt 125,000 kilo grønsager og frugter på $1^1/_{10}$ hektar — 110 meter lang og 100 meter bred. Hvilket udgjør over 110 tons grønsager på hektaren.

Men en mand spiser ikke mere end 300 kilo grønsager og frugt om året og en kjøkkenhave på en hektar gir grønsager og frugter nok til rigelig forsyning af 350 voksne personers bord hele året igjennem. Når 24 personer hele året sysselsætter sig med at dyrke en hektar land, men dertil ikke bruger mere end fem timer dag-

lig, skulde de altså producere grønsager og frugter nok til 350 voksne personer, hvilket idetmindste svarer til 500 individer.

Med andre ord, ved at dyrke som hr. Ponce, — og hans resultater er allerede overfløiet af andre, — skulde altså 350 voksne personer anvende lidt over hundre (103) timer hver om året for at forsyne 500 personer med de fornødne grønsager og frugter.

Og vel at merke en sådan produktion er ingen undtagelse. Den drives tæt udenfor Paris's mure på et fladerum af 900 hektar af 5000 kjøkkengartnere. Kun er disse gartnere bragt i den tilstand, at de må arbeide som maurer, for at kunne betale en gjennemsnitsafgift af 2000 frcs. pr. hektar.

Men disse kjendsgjerninger, som enhver kan eftergå, beviser de ikke, at 7000 hektar (af de 210,000 vi har tilovers) er nok til at levere alle mulige grønsager og dertil en god forsyning af frugt til de $3^1/_2$ million indbyggere i de to departementer?

Hvad angår den arbeidsmængde, som er fornøden til at producere disse frugter og grønsager, så vilde den nå et tal af 50 millioner dagverk à 5 timer (omkring 50 dagverk for hver voksen mand), dersom vi tar kjøkkengartnernes arbeide til målestok. Men vi skal straks se, at denne arbeids-

mængde aftar, dersom man tyr til de fremgangsmåder, som allerede er på moden på Jersey og Guernsey. Vi skal bare minde om, at kjøkkengartneren er nødt til at arbeide så meget, fordi han især producerer tidlig modne varer, hvis høie pris tjener til at dække de fabelagtige forpagtningsafgifter, og fordi disse fremgangsmåder trænger mere arbeide end der i virkeligheden behøves. Da han ikke har midler til at koste meget på sine indretninger, og han er nødt til at betale glas, træværk, jern og stenkul meget dyrt, har han af gjødselen forlangt den kunstige varme, som han kan få meget billigere af stenkul og i opvarmet drivhus.

IV.

Kjøkkengartnerne er, som sagt, nødt til at gjøre sig til maskiner og forsage alle livsglæder for at opnå sine fabelagtige avlinger. Men disse rå hakkegravere har gjort menneskeheden en umådelig tjeneste ved at lære os, at man kan g j ø r e jord.

De gjør den med de gjødselhauger, som

allerede har tjent til at gi de unge planter, de tidlige frugter og grønsager den fornødne varme. De gjør jord i så store mængder, at de hvert år er nødt til at sælge en del igjen. Uden det vilde deres haver hvert år bli to—tre centimeter høiere. De gjør den så godt, at (som Barral lærer os i Dictionnaire d'agriculture, artikelen Maraîchers) i kontrakterne betinger gartneren sig nu, at han får ta sin jord med sig, når han skal flytte fra det dyrkede stykke. Jord, bortkjørt på vogne tilligemed løsøre og rammer — se det er det svar, som praktiske jorddyrkere har git på Ricardos misfoster, der fremstillede jordrenten som middel til at udjævne jordbundens naturlige herligheder. „Jorden er værd, hvad manden er værd," det er havedyrkerens løsen.

Og dog stræver kjøkkengartnerne i Paris og Rouen tre gange så meget som deres kammerater på Guernsey og i England for at opnå de samme resultater. Idet de anvender industrien på jordbruget, gjør de foruden madjord også klima.

Al dyrkning af kjøkkenurter er nemlig grundet på følgende to principer:

1. At så i mistbænk og opelske de unge planter i fed jord på et lidet rum, hvor man kan passe dem vel og siden plante dem ud, når

de har udviklet rodtrevlerne godt. Med ét ord, gjøre, hvad man gjør for dyrene: pleie dem i deres unge alder.

2. For at få avlingen til at modnes tidlig, opvarmes jorden og luften ved at dække planterne med glasrammer eller glasklokker og ved at frembringe sterk varme i jorden ved gjødselens gjæring.

Udplantning og en høiere varmegrad end luftens er det væsentlige ved dyrkning af kjøkkenurter, når jorden først er bearbeidet med kunst.

Som vi har sét, er den første af disse betingelser allerede bragt i anvendelse og kræver bare nogle forbedringer i enkelthederne. Og for at opfylde den anden gjælder det at opvarme luften og jorden ved at erstatte gjødselen med varmt vand, som løber rundt i støbte rør enten i jord under dækningsrammen eller ind i de opvarmede drivhuse.

Dette har man da allerede gjort. Kjøkkengartneren i Paris kræver allerede af varmerør den varme, han før krævede af gjødselen. Og den engelske havedyrker bygger varmt drivhus.

Før var varmt drivhus en luksus for rigmanden. Vi brugte det bare til fremmede planter og til sirplanter. Men i vore dage er det blit almindeligt for allehånde planter. Hele hektarer er dækket

med glas på Jersey og Guernsey uden at regne de tusener af små, varme drivhuse, man ser på Guernsey på hver gård, i hver have. I omegnen af London begynder man at dække hele agre med glas, og tusener af små drivhuse finder plads i forstæderne.

Man gjør dem i alle sorter, fra drivhuset med granitmure til det beskedne skur, sammenslået af furubord og med glastag, som trods alle kapitalistiske blodsugere, bare koster 3—4 kr. kvadratmeteren. Man opvarmer dem, eller man opvarmer dem slet ikke, alene skuret er nok, sålænge man ikke lægger an på at producere tidlig moden frugt; og man lar vokse, ikke vindruer og tropiske vekster, men poteter, gulerødder, erter og bønner.

Således gjør man sig uafhængig af veirlag og himmelstrøg. Det møisommelige arbeide med mistbænkene sparer man sig. Heller ikke kjøber man mere gjødseldynger, som stiger i pris med det stigende begjær, men man afskaffer for en del det menneskelige arbeide: syv otte mennesker er nok til at dyrke hektaren under glas og til at erholde de samme resultater som hr. Ponce. På Jersey får syv mand, som arbeider knapt 60 timer om ugen på yrsmå flekker, avlinger, som før krævede hektarer af land.

Man skulde i denne henseende kunne opvise

slående ting. La os bare anføre et eneste eksempel. 34 simple arbeidere og en gartner, som dyrker lidt over 4 hektarer under glas, (la os sætte 70 mand, som dertil bare ofrer fem timer om dagen) får på Jersey år om andet følgende avlinger 25,000 kilo vindruer, plukket fra 1 mai, 80,000 kilo tomater, 30,000 kilo poteter i april, 6000 kilo erter og 2000 kilo bønner skåret i mai — altså 143,000 kilo frugt og grønsager, uden at regne en betydelig andengangs avling i visse drivhuse og heller ikke et umådeligt drivhus med sirplanter og alle sorter småplanter i åben jord mellem drivhusene.

143 tons frugt og tidlige grønsager! hvoraf 1500 mennesker kan leve hele året. Og dette kræver bare 21,000 dagverk, eller 210 timer om året for 500 voksne personer.

La os lægge til omtrent 1000 tons kul (det brændes om året i disse drivhuse for at opvarme 4 hektar) og da udvindingen deraf i England gjennemsnitlig er tre tons om dagen beregnet til ti timer for hver arbeider blir dette et tillægsarbeide på 6—7 timer årlig for hver af de 500 voksne personer.

Alt i alt, dersom bare halvparten af de voksne ofrede femti halve dagverk om året til dyrkning af frugt og grønsager udenfor årstiden, kunde alle spise sig mæt af frugt og luk-

susgrønsager hele året, selv om man ikke fik dem andetsteds end i drivhus. Og på samme tid skulde de som andengangs avl i de samme drivhuse få mesteparten af de almindelige grønsager, der som vi har set i sådanne anlæg som hr. Ponce's kræver femti fulde arbeidsdage.

Vi har nu set luksusavlen. Men vi har allerede sagt, at nu bærer det henimod at gjøre drivhuset til en simpel kjøkkenhave under glas. Og når man anvender det til sådant brug, får man med yderst simple glasskur, opvarmet i tre måneder, utrolige avlinger af grønsager: for eksempel 450 hektoliter poteter på hektaren som første avling i slutningen af april. Hvorefter man efter at ha gjødslet og forbedret jorden, — lar nye avlinger fort væk vokse fra mai til slutten af oktober i en næsten tropisk varme, som skyldes glasdækket.

For at få 450 hektoliter poteter må man i vore dage bearbeide et fladerum af tyve hektar og derover, sætte frøet og senere hyppe planterne og luge væk ugræsset med grev osv. Man ved, hvilken møie dette koster. På glasdækket anvender man kanske fra først af et halvt dagverk pr. kvadratmeter. Men når denne første bekostning er gjort, sparer man halvdelen, om ikke tre fjerdele af arbeidet bagefter.

Dette er opnådde kjendsgjerninger, stad-

fæstede og vel bekjendte resultater, hvorom enhver kan overbevise sig ved at besøge dyrkningsstederne. Og disse kjendsgjerninger, er de ikke allerede tilstrækkelige til at gi en forestilling om, hvad mennesket kan udvinde af jorden, dersom han behandler den med forstand?

V.

I alle vore beregninger har vi holdt os til vitterlige ting, som tildels er kommet i brug. Den drivende dyrkning af agerland, engenes oversprøitning med gjødselvand, havedyrkning af kjøkkenurter, endelig kjøkkenhaven under glas er kjendsgjerninger. Som Léonce de Lavergne spåde for tredive år siden, går det moderne jordbrug i retning af at indskrænke dyrkningsfeltet så meget som muligt, at skabe jord og klima, at samle arbeidet og forene alle betingelser, som er nødvendige for planternes liv.

Denne stræben er født af ønsket om at udbringe store pengesummer ved salg af tidlig førstegrøde. Men efterat den drivende dyrkningsmåde er opfundet, blir den mer og mer

almindelig og strækker sig til de almindeligste grønsager, fordi den gjør det muligt at udbringe flere produkter med mindre arbeide og større sikkerhed.

Efterat ha studeret de simpleste glasdækker på Guernsey, påstår vi nemlig, når alt er opgjort, at man anvender meget mindre arbeide på at få poteter under glas i april end på at få fin avling tre måneder senere i fri luft ved at spade et fem gange så stort fladerum, ved at vande det og luge ukrudtet osv. Det er ligesom med verktøiet og maskinen, man sparer på arbeidet ved at bruge fuldkomment verktøi eller maskine, selv om man først må lægge penge ud for at kjøbe det.

Vi mangler endnu fuldstændige talopgaver over dyrkningen af almindelige grønsager under glas. Denne dyrkning er nylig begyndt og foregår bare på små stykker. Men vi har opgaver over en dyrkningsmåde, som allerede var gammel for treti år siden nemlig dyrkningen af druer, og disse tal er slående.

I Nordengland ved den skotske grænse, hvor kullene bare koster 3 kr. pr. ton ved grubens munding, driver man for længe siden på med at dyrke druer i drivhuse. For treti år siden solgtes disse druer modne i januar af gartneren for 25 frcs. pundet, og man solgte dem igjen

for 50 frcs. til Napoleon III's bord. I vore dage får selve prvducenten ikke mere end tre francs pundet. Han meddelte det nylig selv i et tidsskrift for havedyrkning. Det er fordi konkurrenter sender tønde på tønde af druer til London og Paris. Takket være den billige pris på kul og en forstandig dyrkning, vokser druen om vintren i norden og gjør reisen mod syden tvertimod de almindelige druers vane. I England og på Jersey sælges druerne i mai for 2 frcs. pundet af gartneren, og endda holder denne pris sig bare oppe formedelst den svage konkurrence, ligesom de 50 frcs. for treti år siden. Druer, som er avlet i uhyre mængder i omegnen af London, — altid under glas og med ringe kunstig varme, — sælges i oktober for samme pris som druer, der er kjøbt i pundevis i vinhaverne i Sveits og ved Rhinen, d. v. s. for nogle øre. Og endda er dette to tredjeparter for dyrt som følge af den overdrevne jordafgift for grunden, af udgifter til udstyr og brændsel, for hvilke gartneren betaler en forfærdelig afgift til den industridrivende og til mellemanden. Efter denne forklaring kan man si, at det koster næsten intet at få deilige druer om høsten under Londons breddegrad og tågede klima. I en af forstæderne f. eks. gir et dårligt dæksel af glas og gibs, tre meter langt og to meter bredt, og støttet til vort lille

hus, i oktober, hvert af de tre sidste år, næsten 50 pund druer af udsøgt smag. Avlen kommer fra en seks år gammel vinstok[1]). Og dækket er så dårligt, at det regner tvert igjennem. Om natten er temperaturen altid den samme som udenfor. Det er klart, at man ikke opvarmer det; man kunde ligesågodt opvarme gaden! Og den pleie, man må gi den er beskjæring af vinranken en halvtimes tid om året, tilførsel af en trillebør gjødsel, som man velter ved foden af vinstokken, der er plantet i rødt ler udenfor dækket.

Når man på den anden side værdsætter den overordentlige omhu, som skjænkes vinstokken ved Rhinen eller Genfersjøens bredder, afsatser, som er muret sten på sten i bakkerne, tilførsel af gjødsel og ofte af jord til en høide af to—tre hundre fod, kommer man til den slutning, at alt i alt er den arbeidsudgift, som er fornøden til dyrkning af vinstokken, betydeligere i Sveits eller ved Rhinens bredder end under glas i Londons forstæder.

Fra først af kan dette synes urimeligt, fordi man almindelig tror, at vinranken vokser af sig

[1]) Denne vinstok-art repræsenterer to eller tre gartnerslegters tålmodige forsøg. Det er en afart fra Hamburg, beundringsværdig lempet efter de kolde vintre. Den behøver vinterfrost for at gi moden frugt.

selv i Sydeuropa og at vingårdsmandens arbeide intet koster, men gartnere og havedyrkere er så langt fra at si os imod, at de tvertimod er enig med os. „Den fordelagtigste dyrkning i England er vinrankens," sier en praktisk gartner, redaktøren af engelsk havetidende. Som man ser, har også priserne sin veltalenhed.

Idet vi overfører disse kjendsgjerninger til kommunistisk sprog, kan vi trygt si, at den mand eller kvinde, som af sin fritid bruger tyve timer om året til den igrunden meget behagelige beskjæftigelse at opelske to eller tre vinstokker under glas i hvilketsomhelst europæisk klima, vil avle så meget druer, som familjen og dens venner kan spise. Og dette lar sig anvende, ikke alene på vingårdsprodukter, men på alle til klimaet vante trærs frugter.

En kommune, som vil anvende småavlens driftsmåder i det store, skal få alle mulige grønsager, indenlandske og fremmede, alle de frugter, den kan ønske, uden at bruge mere end tyve—tredive timer om året for hver indbygger.

Dette er kjendsgjerninger, som kan bevises imorgen den dag. Det er tilstrækkeligt, at en gruppe arbeidere stanser produktionen af visse luksusvarer og hengir sig til at arbeide på at forvandle hundre hektar af sletten ved Gennevilliers til en række kjøkkenhaver med hver sit

tilbehør af opvarmede glasdækker for spirer og unge planter; at den videre dækker femti hektar med drivhuse til frugtavl, idet den udenvidere overlader omsorgen for indretningens enkeltheder til havedyrkere og erfarne kjøkkengartnere.

Efter middeltallet fra Jersey, som trænger 7 à 8 mands arbeide pr. hektar under glas, — eller knapt 24000 arbeidstimer om året, — skulde vedligeholdeisen af disse 160 hektar kræve omkring 3,600,000 arbeidstimer årlig. Hundre dygtige gartnere kunde til dette arbeide afse fem timer om dagen; resten kunde simpelthen gjøres af folk, som — uden at være gartnere af profession — kunde håndtere en spade, en rive, en håndsprøite eller passe en ovn.

Men dette arbeide vilde, som vi har sagt i det foregående kapitel, lavt regnet levere det fornødne og mulig luksus af frugt og grønsager til 75 à 100,000 personer i det mindste. La os sætte, at der blandt dette antal er 36,000 voksne personer, som gjerne vil arbeide i kjøkkenhaven. Hver af dem måtte da ofre hundre timer årlig, fordelt over hele året. Disse arbeidstimer vilde bli forfriskningstimer, tilbragte blandt venner, med børnene, i prægtige haver, sandsynligvis skjønnere end Semiramis's haver.[1])

[1]) Når vi gjentar de tal, vi har leveret over jordbruget, tal, som beviser, at indbyggerne i de to departe-

Her er opgjøret over det arbeide, som må til, for at kunne spise sig mæt på frugter, som vi nu negter os, og for at ha overflod på alle de grønsager, husmoren sparer så omhyggelig, når hun skal skrabe sammen de skillinger, hvormed

---

menter Seine og Seine-et-Oise godt kan leve på deres landområde ved bare at anvende en kort tid årlig, så får vi ud:

Departementerne Seine og Seine-et-Oise:	
Indbyggerantal i 1886	3,600,000
Fladerum i hektar	610,000
Middeltal af indbyggere pr. hektar	5,90
Dyrkningsland til at føde indbyggerne (i hektar):	
Hvede og andre kornvarer	200,000
Naturlig og kunstig eng	200,000
Grønsager og frugter	7000 à 10,000
Resten til huse, veie, parker og skove	200,000

Den årlige arbeidsmængde, som er fornøden til at forbedre og dyrke ovenanførte fladerum (i dagverk à fem timer):

Korn (dyrkning og indhøstning)	15,000,000
Eng, melk, kvægopdræt	10,000,000
Dyrkning af kjøkkenurter, luksusfrugter osv.	33,000,000
Tilfældigt	12,000,000
Sum	70,000,000

Sætter man at bare halvparten af arbeidsføre voksne (mænd og kvinder) vil beskjæftige sig med jordbrug. ser man, at 70,000,000 dagverk må fordeles på 1,200,000 personer, hvilket udgjør 58 dagverk à fem timer årlig på hver af disse arbeidere.

hun skal gjøde ågerkarlen og en blodsuger af en godseier.

Ak, når menneskeheden bare vidste, hvad den formår, og når bare bevidstheden derom gav den kraft til at ville!

Dersom den vidste, at åndelig feighed er det skjær, hvorpå alle revolutioner har strandet indtil denne dag!

VI.

Man skimter let de nye udsigter, som åbner sig ved den forestående samfundsrevolution.

Hver gang, vi taler om revolutionen, rynker den alvorlige arbeider, som har set børnene mangle mad, brynene og gjentar hårdnakket:

„Men brødet? Skal man ikke komme til at mangle det, dersom alle mennesker får spise sig mæt? Og dersom den uvidende landalmue, bearbeidet af bagstrævet, udsulter byen, som de sorte bander gjorde i 1793, — hvad gjør man så?“

La landalmuen bare forsøge! De store byer skal nok greie sig uden landsbygden.

Hvad skal nemlig disse hundre tusener af

arbeidere, som nu tæres hen i de små verksteder og fabriker, ta sig til den dag, de gjenvinder friheden? Skal de bagefter som før revolutionen vedbli at lukke sig ind i verkstederne? Skal de vedbli at gjøre luksuslegetøi til udførsel, om de end måske ser, at kornbingerne tømmes, at kjød blir sjeldent og grønsagerne forsvinder, uden at der kommer andre istedet?

Åbenbart ikke! De skal gå ud af byen, ud på landet. Ved hjælp af maskinen, som sætter de svageste istand til at lægge skuldren til, skal de indføre revolution i fortidens slavedyrkning, ligesom de har ført den ind i institutionerne og ideerne.

På én kant skal hektarer i hundrevis dækkes med glas, og mand og kvinde skal pleie de unge planter med fine fingre. På en anden kant skal hektarer i hundrevis bli bearbeidet med dampplog, gjødslet og beriget med kunstig jord, som fås ved at knuse fjeld. Legioner af glade leilighedsarbeidere skal dække disse agre med avlinger, ledet i sit arbeide og sine forsøg tildels af dem, som kjender jordbruget, men især af den storslagne, praktiske ånd hos et folk, som er vågnet op af en lang søvn, som oplyses og ledes af det lysende fyrtårn — alles lykke.

Om to—tre måneder kommer de snare avlinger og afhjælper det mest trykkende behov

og ernærer et folk, som efter så mange århundreders forventninger endelig skal stille sin hunger og spise sig mæt.

Imidlertid skal folkeånden, den folkeånd, som reiser sig og kjender sine behov, arbeide med at prøve de nye driftsmåder, som man allerede skimter i horisonten og som bare kræver erfaringens stempel for at bli almindelige. Man skal prøve lyset, — denne ukjendte drivkraft, som får bygget til at modne på 45 dage under Jakutsk's breddegrad: — koncentreret eller kunstigt, skal lyset kappes med varmen om at påskynde planteveksten. En fremtidens Mouchot skal opfinde den maskine, som skal lede solstrålerne og få dem til at arbeide, uden at man behøver at gå til jordens indre for at opsøge den i stenkullene opsparede solvarme. Man skal forsøge at overspröite jordbunden med dyrkningen af mikro-organismer, — en så naturlig tanke fra igår, der skal gjøre det muligt at gi jorden de små levende celler, der er så nødvendige for planterne, enten til at ernære rodtrevlerne eller til at opløse jordbundens faste dele og gjøre dem til muldjord.

Man skal forsøge — — — dog, la os ikke gå videre, vi skulde komme ind på romanens enemerker. La os os bli stående på kjendsgjerningernes faste grund. Med de driftsmåder,

som allerede er i brug, anvendt i det store, og seierrig udgåt idag af kampen mod handelskonkurrencen, kan vi skaffe os velvære og luksus til vederlag for behageligt arbeide. En nær fremtid skal vise os, hvad der er praktisk i de kommende erobringer, som nyere videnskabelige opdagelser lar os skimte.

La os for nærværende indskrænke os til at indvie den nye vei, som består i at studere fornødenhederne og midlerne til at tilfredsstille dem.

Den eneste ting, revolutionen skulde savne, er dristighed og fremfærd.

Fordummet af vore skoler, trælbundne af fortiden fra manddomsalderen til graven, vover vi neppe at tænke. Er der spørsmål om en ny ide? Forinden vi opgjør os en mening, går vi hen og rådspør hundreårsgamle bøger for at få vide, hvad de gamle mestre tænkte om sagen.

Dersom det ikke er dristig tænkning og beslutsomhed, som mangler revolutionen, så skal det ikke være levnetsmidlerne, som slår feil.

Af alle den store revolutions store dage var den største og skjønneste den, som altid skal bli stående præget i sindene, da de forbundne kom løbende fra alle kanter og bearbeidede jorden på Marsmarken for at stelle istand til festen.

Den dag var Frankrig ét. Oplivet af den nye ånd, skimtede det den fremtid, som åbnede sig for det i fællesarbeidet på jorden. Og atter skal det bli med samarbeide på ager og eng, at de frigjorte samfund skal gjenfinde sin enhed og udslette hadet og undertrykkelsen, som hidtil har splittet dem.

Når det nye samfund lærer at forstå solidariteten, o: at alle må stå last og brast med hinanden, vil det vinde en uhyre kraft, som forøger menneskets ihærdighed og skaberevne til det hundredobbelte, og det skal gå til erobringen af fremtiden med ungdommens hele freidighed.

Når samfundet slutter med at producere for ukjendte kjøbere, og lægger an på at tilfredsstille sine egne lyster og behov, skal det rundelig sikre enhver af sine medlemme livsophold og velvære samtidig med den moralske tilfredshed, som frit valgt og frit gjort arbeide gir, og samtidig med glæden over at kunne leve uden at trænge ind på andre. Hånd i hånd og med nyt mod skal alle gå sammen til erobring af videnskabens og kunstens høie nydelser.

Et således besjælet samfund skal hverken behøve at frygte for indre stridigheder eller ydre fiender. Mod fortidens forbund skal det stille kjærligheden til den nye tingenes orden, enhvers

og alles driftige foretagsomhed og den opvakte folkeånds kjæmpekraft.

Ligeoverfor denne uimodståelige kraft formår de „sammensvorne konger“ intet. De har bare at bøie sig for den og spænde sig for menneskehedens triumfvogn, der ruller hen imod de nye vidder, som åbner sig ved den sociale revolution.

Indhold.

	Pag.
Peter Krapotkin, af Georg Brandes	3
Fortale, af Elisée Reclus	11
Vore rigdomme	17
Udkomme for alle	33
Den anarkistiske kommunisme	50
Eiendommens afskaffelse	67
Fødemidlerne	86
Bolig	125
Klæder	140
Mål og midler	145
Luksus	157
Behageligt arbeide	181
Fri overenskomst	196
Indvendinger	220
Det kollektivistiske lønningssystem	250
Forbrug og produktion	276
Arbeidets deling	288
Industriernes udbredelse	294
Jordbruget	310

J. SKRAM
J. V. RODES EFTFLG.
BRØDREGADE 5